

Zicht

Tijdschrift voor gereformeerd zicht op politiek en maatschappij

Thema

Moed in de politiek

6 "Veel kiezers stemmen 's woensdags op een partij die ze op donderdag alweer over de knie willen leggen."

Prof. drs. Jacques Wallage

17 "De politiek zou enorm opknappen van volksvertegenwoordigers die af en toe zouden erkennen dat ze het niet goed hebben gezien."

Martin Sommer

Moed in de politiek

1	Plichtsbetrachting en moedbetoon <i>drs. Jan Schippers</i>	BLIKOPENER
2	De moed van Gideon <i>ds. H. Brons</i>	BIJBELSTUDIE
6	'Besturen is niet dicteren, maar midden in de samenleving staan' <i>drs. Jan Schippers interviewt prof. drs. Jacques Wallage</i>	INTERVIEW
17	Politieke moed <i>Martin Sommer</i>	FOCUS
18	Moed om een andere weg te gaan <i>drs. Jan Schippers</i>	THEMA
25	'Als je moed nodig hebt, heb je gebed nodig' <i>mr. Kees van der Staaij</i>	KIJK VANUIT DE KAMER
28	De kloof en de tegenstellingen <i>Huibert Kik</i>	THEMA
35	'Ik zie geen meerwaarde in een nieuwe wet' <i>Ben Provoost MA interviewt prof. dr. Paul Schnabel</i>	INTERVIEW
40	Verkiezingen 2017: de Facebookcampagne <i>Arnoud Proos</i>	THEMA
45	Een moedig bestuurder luistert <i>ir. Bert-Jan Ruissen</i>	BRANDPUNT
46	Innovatief omgaan met grondstoffen <i>Ronilla Heijboer MSc interviewt wethouder Arie Donker</i>	LOKAAL VIZIER
50	Moedig kiezen: terugtrekken om stand te houden <i>Simon Brouwer</i>	LOKAAL VIZIER
53	De cyclus van de lokale fractie <i>mr. Peter van den Berg</i>	LOKAAL VIZIER
61	Code Oranje voor de gemeentelijke democratie? <i>Debat tussen Gert-Jan Kats en dr.ir. Johan van den Brink</i>	KWARTAALSTELLING
64	Geen creationisme in schoolboeken <i>Nico Steen, met een reactie van dr. Roelof Bisschop</i>	DISCUSSIE
69	Moed tot confrontatie <i>mr. Corry-Anne van der Tang-Everse</i>	BOEKENSCHAP
73	'Luther heeft ook zijn niet-moderne kanten' <i>dr. Klaas van der Zwaag</i>	BOEKENSCHAP
79	Blijvend populisme <i>drs. Addy de Jong</i>	PERSPECTIEF

Plichtsbetrachting en moedbetoon

Bij het thema politieke moed hoef ik niet lang te zoeken naar een treffend citaat. Het staat in de brochure *Het Nederlands Zendelinggenootschap*, geschreven door mr. G. Groen van Prinsterer (1801-1876). Volgens Groen concentreert christelijke moed in politiek en samenleving zich in het belijden als 'het uitkomen voor de waarheid op het punt waar de verdediging bezwaarlijk is, waar het belijden met lijden vergezeld is. Gelijk de aanval het kritische punt aanwijst, zo volgt, uit de aard der verloochening, de aard der belijdenis. Altijd één waarheid is er waarvan de belijdenis, terwijl men aan de gehele waarheid vasthoudt, speciaal belang heeft. (...) Ten aanzien van die waarheid is plichtsbetrachting en moedbetoon aan de orde van de dag. Zoudt gij de onversaagdheid roemen van de wachter die overal bij de hand is behalve waar de vijand zich bevindt?'

Echte christelijke politiek zal zich daarom naar haar aard altijd onderscheiden ten opzichte van seculiere politiek, ongeacht of deze van liberale, socialistische, groene of populistische snit is. Ze is onaangenaam realistisch (qua mensvisie bijvoorbeeld) en onbehoorlijk idealistisch (qua toekomstvisie bijvoorbeeld). Als christelijke politiek dat niet beide tegelijk zou zijn, mist het bijbelse zout zijn bederfwerende werking en zetten christelijke politici het licht onder de korenmaat in plaats van op de kandelaar. Wie op zoek wil gaan naar oplossingen voor maatschappelijke problemen moet niet eerst het licht uitdoen. Het is niet het ergste als eigen ongelijk aan het licht komt. Veel erger is het om eigenwijs op de ingeslagen weg voort te gaan, omdat de ander per definitie geen gelijk kan hebben of mag krijgen. Die wanhopige houding slaat het democratisch debat dood en ontnemt de mogelijkheid tot beter inzicht.

Deze editie van *Zicht* stelt allerlei aspecten van politieke moed aan de orde, ook aan de hand van actuele vraagstukken of gebeurtenissen, zowel uit de landelijke als de lokale politiek. De redactie dankt de auteurs en geïnterviewde personen voor hun medewerking.

Jan Schippers, *eindredacteur*

En het geschiedde, als Gideon de vertelling dezes droom, en zijn uitleggen hoorde, zo aanbad hij; en hij keerde weder tot het leger van Israël, en zeide: Maakt u op, want de Heere heeft het leger der Midianieten in ulieder hand gegeven.
[Richteren 7 vers 15]

Door ds. H. Brons, predikant van de Gereformeerde Gemeente te Vlaardingem

De moed van Gideon

Een held is iemand die het gevaar ziet en toch zijn plicht doet, las ik onlangs. Is Gideon dan een held? Hij ziet onmiskenbaar het gevaar, maar aarzelt lang. Ook al weet hij wat de Heere van hem vraagt, toch blijft hij om een teken vragen. Als het om moed gaat, heeft Gideon lange tijd meer van een anti-held dan van een held. Wanneer je een kind vraagt welke richter de meeste indruk maakt, zul je niet snel de naam van Gideon horen. Eerder die van Simson. En toch hoort Gideon met Barak bij die richters die ondanks hun aarzelen grote dingen hebben mogen doen in Israëls verlossing. Aan Gideons overwinning gaat innerlijke strijd vooraf. De Heere wijst Gide-

on niet af om die strijd in zijn hart, maar leidt Zijn kind door die aanvechting heen.

STRIJDEN IN DE NACHT

Deze nacht kunnen veel vragen Gideon benauwen. Alle aardse steun is hem ontvallen, op driehonderd soldaten na. Toen de zon onderging, zag Gideon voor en onder hem het onmetelijke tentenkamp van de Midianieten. Nu is het nacht. Wie in de nacht alleen moet strijden, heeft een zware taak. Zorgen kunnen op ons vallen. Gideon wist van nationale zonden, die tot diep in de samenleving doordrongen. Zijn eigen vader was een dienaar van de afgod Baäl. Toch ziet de Hee-

re om naar het volk. De Heere heeft zelfs op meer dan één manier gesproken. Hij kwam met Zijn oordeel – tot verootmoediging. En Hij zond Zijn profeet, die wees op de diepe oorzaak van Israëls verval. Dat is de afwijking van de Heere en Zijn gebod. Ondanks die afwijkingen spreekt de Heere steeds weer tot Israël, ook in Zijn oordeel. Bij de profeet Daniël kunnen we lezen waarom dat zo is. Als Daniël bidt tot God om genade en vergeving van volkszonden, dan rekent hij zichzelf bij de schuldigen. Wie daarop ziet, voor wie is er dan hoop of moed? Dan is er alleen een welverdiend oordeel.

MOED KOMT VAN DE HEMEL

Waar menselijke wegen doodlopen, opent de Heere een weg. Gideon krijgt een opdracht van de Heere. De Heere rekent met Gideons vragen. Gideon zal deze keer ongevraagd een teken ontvangen. Maar hij moet het wel zelf gaan halen. Die nacht kruipt Gideon naar het kamp van de vijand. Daar is moed voor nodig. We lezen niet over aarzeling bij Gideon. Hij gaat. En de Heere maakt Zijn Woord waar. Gideon hoort hoe twee soldaten spreken over een droom die een van hen heeft gehad. Zij zijn ervan overtuigd dat God de Midianieten in de hand van Gideon heeft gegeven.

Nu vat Gideon moed. Uit de gehele geschiedenis wordt ons duidelijk dat Gideon die moed niet van zichzelf heeft. Het is de moed van een waar en levend geloof dat ondersteund en bevestigd wordt uit de hemel. Gideon gaat terug naar zijn mannen. Het is nu de tijd voor de aanval. Maar nog is het niet zover. Eerst vraagt iets anders zijn tijd en aandacht. Gideon knielt neer voor de Heere en aanbidt Hem. Hier zien we het geheim van deze man die straks als een held zal strijden. Gideon belijdt hier dat hij geen kracht of waarheid in zichzelf heeft.

Als Daniël bidt tot God om genade en vergeving van volkszonden, dan rekent hij zichzelf bij de schuldigen. Wie daarop ziet, voor wie is er dan hoop of moed? Waar menselijke wegen doodlopen, opent de Heere een weg.

EEN WONDERLIJK STRIJDPAN

De Heere geeft Gideon wijsheid, wat uitmondt in een voor ons wonderlijk strijdplan. Met onmogelijke wapens zal Gideon strijden, alleen met kruiken en met vuur. Daarmee heeft geen mens ooit een oorlog gewonnen. En toch zijn deze wapens precies goed. Gideon is een held die goed weet wat angst is. Juist van de angst van de Midianieten mag hij zijn wapen maken. Nee, de Heere Zelf doet dat. In een tangbeweging omsingelen Gideon en zijn mannen het vijandelijke legerkamp. Op het geluid van brekende kruiken en roepende stemmen vanaf de heuvels en op het zien van zwaaiende fakkels raken de Midianieten in paniek. In het donker van de nacht raken ze slaags met elkaar en vluchten. Gideon en zijn mannen hoeven alleen maar op de heuvels te staan en toe te zien. Ze staan daar in een afhankelijk geloof. De Heere Zelf zal voor hen strijden. De volgende dag zal een overwinning geven die zo diep in het geheugen van Israël is gegrift dat Jesaja er over spreekt als de dag der Midianieten (Jesaja 9:3).

EEN GEVAARLIJKE COMBINATIE

Is Gideon een held zonder fouten? Het tegendeel is waar. Gideon en zijn mannen roepen: Het zwaard van de Heere en van Gideon. Waarom

Westreenen

elektra | beveiliging | zonnepanelen | domotica

Nieuwbouw of verbouw
Storing of onderhoud
Groot of klein
Specialistisch of standaard

Tolsestraat 12
4043KB, Opheusden
0488-440116
info@westreenen.nl

Op veel
gebieden thuis

Domotica

Zonnepanelen

Beveiliging

Elektra

ONTDEK UW GROEIPOTENTIE

ZULLEN WE GROEIEN?

Voor ondernemers,
managers en medewerkers

TOP 7 Klantvragen Bunt Groep

- 1 "Wij willen efficiënter werken en meer winst maken."
- 2 "Hoe dragen we ons bedrijf over aan de volgende generatie?"
- 3 "Ik wil een betere manager worden."
- 4 "Ik loop vast met mezelf."
- 5 "Het loopt niet lekker in ons team."
- 6 "Wij zijn veel te druk."
- 7 "Veranderingen in wetgeving en financiering dwingen ons anders te gaan werken."

Welkom bij Bunt Groep.

Galileilaan 23d, 6716 BP Ede
0318 - 83 02 26
info@buntgroep.nl
www.buntgroep.nl

Bunt
groei van mens en organisatie

moet op dit moment de naam van Gideon klinken? Is het niet genoeg om alleen te spreken over de God van Israël? Is dit al het begin van Gideons val? Hoe diep zal Gideon straks vallen. Gideon gaat later zijn volk voor in godsdienst die ingaat tegen Gods gebod. Onder het mom van godsdienstigheid plaatst hij een efod in zijn geboortedorp en woonplaats, dat nu een centrum wordt van godsdienst en politieke macht. En dat terwijl de Heere in de tabernakel aangebeden wil worden. Straks zal Gideon zijn eigen belangen vermengen met godsdienstige overwegingen. Wat is dat een gevaarlijke combinatie, ook nu. De val van Gideon, zijn huis en zijn volk zullen groot zijn. Al snel zal Israël zich opnieuw in de afgodendienst storten. Had Gideon maar steeds de geloofsmoed gehad om te zien op de Heere en Zijn inzettingen in plaats van op de omstandigheden.

CHRISTUS IS DE STERKE HELD

De Bijbel plaatst ons in de persoon van Gideon voor verschillende raadsels. Is dit nu een held? En hoe kan Gideon zo diep vallen? We komen zijn naam tegen in Hebrëeën 11 in de rij van namen van hen die wij geloofshelden noemen. Is dit nu een geloofsheld? Eigenlijk heeft Gideon alles tegen. Het stelt ons de vraag of er werkelijk geloofshelden zijn. Ja, er is er Één. Luther wist dat

Eigenlijk heeft Gideon alles tegen. Het stelt ons de vraag of er werkelijk geloofshelden zijn. Ja, er is er Één. Luther wist dat hem een sterke Held terzijde stond: de levende Christus!

hem een sterke Held terzijde stond: de levende Christus! Hij is de enige Held van het beproefde geloof. Hij kan zo verrassend verschijnen. Denk maar aan de onverwachte boodschap die Gideon kreeg die nacht waarop bijna iedereen hem verlaten had. Christus gaat Zich bekendmaken als een Held Die alleen streed. En Hij overwon. Hij heeft alle vijanden van de Zijnen overwonnen. Hij is de Levensvorst in Wie alleen kracht is. En Hij wil Zijn overwinning schenken aan mensen die geen kracht of moed hebben in zichzelf. En in die kracht mogen de Zijnen grote dingen doen, ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs. We zien hier dat niet omstandigheden of aardse machthebbers bepalen wat er gebeurt. De Heere volvoert Zijn raad door een uitgewerkte Gideon verwachting te geven. Hij wil ook nu in zichzelf zwakke strijders hoop geven.

Jacques Wallage is een door de wol geverfde bestuurder. Tegelijk blijft hij politicus. En vooral een joviaal mens. Graag maakt hij tijd vrij voor een gesprek over moed in de politiek. Moed is een kwestie van je grenzen kennen, vindt Wallage. Niet meteen een reactie geven op een kersvers rapport dat je niet eens hebt gelezen. Een bestuurder moet burgers ook durven aanspreken op hun verantwoordelijkheid. En de gedachte dat de overheid overal voor kan zorgen, pakt verkeerd uit voor de samenleving.

Door drs. Jan Schippers, directeur Wi-SGP

'Besturen is niet dicteren, maar midden in de samenleving staan'

Vraaggesprek met prof. drs. J. Wallage, voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur

In de zomer van 2010 was Wallage met de VVD'er Uri Rosenthal kabinetsinformatuur. Samen verkenden ze de mogelijkheden voor een coalitie van VVD, PvdA, D66 en GroenLinks. Die poging mislukte. De verschillen waren onoverbrugbaar. En de VVD had haar zinnen gezet op een samenwerking met de PVV. Toeval of niet, de Raad voor het openbaar bestuur bracht onlangs

een boeiend signalement uit over het regeerakkoord als startdocument.

Hoe zou de formatie na 15 maart 2017 aangepakt moeten worden?

Met de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) heeft Wallage hierover een welomschreven idee ontwikkeld. 'Bij de kabinetsformatie zouden de

onderhandelaars eens moeten afstappen van het gebruikelijke ritueel, waarbij de verkiezingsprogramma's naast elkaar worden gelegd en elke partij probeert zoveel mogelijk van haar standpunten in het coalitieakkoord te krijgen. Ik denk dat deze benadering niet meer werkt. Laten de partijen eerst eens beginnen met een gemeenschappelijke analyse. Daarbij komen vragen op tafel zoals: waar staan we nu voor als land, welke vraagstukken spelen, wat vraagt op korte of langere termijn om een oplossing? Het is belangrijk om hier grondig over na te denken en een lijst met maatschappelijke en politieke kwesties op te stellen.'

Denkt u daarbij aan één A4'tje?

'Nou, het hoeft geen beknopt lijstje te zijn, het mogen best tien of zelfs twintig vraagstukken

zijn. Maar het moet wel gaan om kernvraagstukken. Daarom is het heel zinnig om daar instanties uit de breedte van de rijksoverheid bij te betrekken. Denk aan het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau et cetera. Deze denktanks kunnen helpen bij het identificeren van de kernopgaven voor een regeerperiode. Vervolgens ga je als potentiële coalitiepartners bij elk vraagstuk een denkrichting formuleren. Daarbij moet je weerstand bieden aan de neiging om per onderwerp af te spreken wat je wel en wat je niet gaat doen.'

Kunt u dit concreter maken?

'Een goed voorbeeld is het mobiliteitsvraagstuk. We zien allemaal dat er meer files staan op de wegen en dat het aantal auto's nog steeds toeneemt. De denkrichting kan dan zijn: we willen

Over Jacques Wallage

Jacques Wallage (1946) komt uit een joods middenstandsgezin, groeit op in Groningen en studeert na de ulo en de hbs sociologie en planologie in die stad. Zijn politieke loopbaan begint hij in 1970 als PvdA-gemeenteraadslid in Groningen. In 1972 wordt hij wethouder in deze gemeente, in het eerste progressieve college (PvdA-CPN-PPR-D66).

Van 1981 tot 1989 is hij lid van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer, met als specialisme onderwijs en het Zuid-Afrikabeleid. In het derde kabinet-Lubbers vervult hij het ambt van staatssecretaris, eerst van onderwijs en daarna van sociale zaken. Hij brengt onder andere de Wet op de basisvorming en de Wet voorzieningen gehandicapten tot stand. Daarna is hij van 1994-1998 voorzitter van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer.

Van 1998 tot 2009 is Wallage burgemeester van Groningen. Bij zijn vertrek na ruim tien jaar geeft hij aan: 'Je moet voorkomen dat Stadgers hun burgemeester bedoelen als ze het over d' Olle Grieze hebben.'

Sinds juli 2009 is Wallage voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur. Naast diverse andere functies bekleedt hij van 2009 tot 2014 het ambt van bijzonder hoogleraar integratie en openbaar bestuur aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vanaf dit jaar is hij gasthoogleraar aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de RUG.

dat mensen voor het woon-werkverkeer minder gebruik maken van de auto en meer van het openbaar vervoer. In het regeerakkoord schrijf je dan niet op: het treinkaartje wordt goedkoper en de wegenbelasting gaat omhoog. Dat betreft de 'hoe-vraag', dus met welke maatregel je het probleem wil oplossen. Dat hoort niet in een regeerakkoord thuis. De Rob bepleit dat je in plaats daarvan aangeeft met wie je de geformuleerde denkrichting verder gaat ontwikkelen en consensus nastreeft. Op deze manier kun je een breder draagvlak vinden voor de denkrichting, terwijl je openstaat voor ongedachte oplossingen die vanuit de samenleving worden aange-reikt. Je voorkomt zo dat in een regeerakkoord alles dichtgetimmerd wordt.'

'Naast de analyse en denkrichting voor de kernvraagstukken, moet er in een regeerakkoord natuurlijk iets komen te staan over de vraag hoe je omgaat met het financieringstekort en wat de houding zal zijn ten opzichte van de Europese Unie en dergelijke. Logisch, want dat zijn belangrijke kaders voor het kabinetsbeleid. Maar als dit startdocument er eenmaal ligt, dan kunnen de onderhandelaars daarmee naar de beoogde coalitiefracties in de Tweede Kamer gaan. En die kunnen erover beslissen of ze dit een betrouwbare route en een goede gezamenlijke aanpak vinden.'

Hoe gaat het proces dan verder?

'Als de fracties ingestemd hebben met zo'n beknopt coalitieakkoord, is er het moment om op zoek te gaan naar ministers en staatssecretarissen die de kernvraagstukken herkennen en de aangegeven denkrichting delen. Vervolgens gaat de regeringsploeg het coalitieakkoord uitwerken in een regeerprogramma. Dan krijg je een andere situatie. Want als het kabinet dat regeerprogramma in de Kamer presenteert, is het niet zo dat de coalitiefracties daar al 'ja' op heb-

'Bij de kabinetsformatie zouden de onderhandelaars eens moeten afstappen van het gebruikelijke ritueel, waarbij de verkiezingsprogramma's naast elkaar worden gelegd en elke partij probeert zoveel mogelijk van haar standpunten in het coalitieakkoord te krijgen.'

ben gezegd. Doordat je onderscheid maakt tussen het regeerprogramma en het coalitieakkoord, laat je meer ruimte voor een inbreng vanuit de Kamer. Daardoor krijgen ook oppositiefractionen meer in de melk te brokken. Nu kunnen ze alleen maar hun opvattingen geven en toekijken. De coalitie hoeft niet echt naar ze te luisteren.'

'Zo'n harde grens tussen oppositie en coalitie is minder gewenst, omdat het in de praktijk vaak erop neerkomt dat de oppositiefractionen groten-deels buiten spel komen te staan. Ik ben in de jaren tachtig acht en een half jaar lid van de Tweede Kamer geweest, heb toen (behalve tijdens het kabinet Van Agt-Den Uyl-Terlouw) oppositie gevoerd tegen de kabinetten Van Agt en Lubbers I en II. Mijn ervaring uit die tijd is dat er bijna nooit een serieus voorstel van de kant van de PvdA-fractie werd aangenomen.'

Deze andere benadering zal ook gevolgen hebben voor de ministers en ambtenaren.

'Uiteraard. Bij een ouderwets, dichtgetimmerd coalitieakkoord zag je het gebeuren dat ministers en ambtenaren haast op de automatische piloot dat gingen uitvoeren. Natuurlijk lopen ze dan tegen de werkelijkheid aan waardoor het anders gaat dan het op papier staat, maar in

'Bij een ouderwets, dichtgetimmerd coalitieakkoord zag je het gebeuren dat ministers en ambtenaren haast op de automatische piloot dat gingen uitvoeren.'

principe is het beeld dat het regeerakkoord fungeert als een maquette waar je een kan met yoghurt zo in kunt gieten. Dat kan behoorlijk dwingend zijn, zo weet ik uit ervaring. Ik herinner me nog een rondetafelconferentie van de Rob. Er was een minister bij. Toen de vraag op tafel kwam wat de rol van een ministerie was, luidde 'unvervroren' de reactie van de aanwezige minister: de rol van het ministerie is het uitvoeren van het regeerakkoord. Punt.'

'We moeten onder ogen zien dat het zo niet werkt. Natuurlijk zal een ministerie het regeerakkoord serieus moeten nemen. Het is er niet voor niets. Maar tegelijk geldt dat de ambtenaren de taak hebben om allerlei obstakels, problemen en zorgen uit het werkveld bij de minister te brengen. Die bredere rol van het departement mogen we niet uit het oog verliezen.'

Hoe ziet u de rol van een minister? Is hij vooral bestuurder of politicus?

'Je moet een onderscheid maken tussen politieke bestuurders en besturende politici. Dit inzicht dank ik aan Kajsa Ollongren, D66-wethouder van Amsterdam. Een besturende politicus is eigenlijk met niets anders bezig dan het uitvoeren van het regeerakkoord. Een politieke bestuurder let natuurlijk goed op zijn politieke program, maar geeft tegelijk invulling aan die bredere bestuurlijke verantwoordelijkheid. Denk aan het

gezegde van vroeger: 'Hoe dichter bij de Kroon, hoe minder partijman.' Je zit niet alleen voor het belang van jezelf of jouw partij in het kabinet.'

Naast staatssecretaris was u ook burgemeester. Burgemeesters slagen er doorgaans prima in om hun partijkleur naar de achtergrond te schuiven bij de invulling van het ambt.

'Dat klopt. En als je dat goed doet, heeft dat niet altijd ieders instemming. Wanneer ik bijvoorbeeld als burgemeester steun gaf aan een voorstel van de wethouder van de VVD of van de SP, keken de PvdA-wethouders daar weleens van op. Zo van: heeft de SP er soms een wethouder bij? Nee, zei ik dan. Als voorzitter van het college van B&W kijk ik vooral naar de inhoud. Het zal me een zorg zijn van wie het idee afkomstig is. Net als een burgemeester, moet een minister, ook al is hij gevraagd door een partij, het ambt veel meer invullen vanuit de feiten, de werkelijkheid, hoe de dingen zijn.'

Wat gaat er fout als een minister of burgemeester de werkelijkheid negeert?

'Dat zie je nu heel extreem bij president Trump in Amerika. Hij gaat helemaal voor zijn eigen ideeën en belangen. De politieke visie prevaleert dan boven de realiteit van alledag. Iedere reflectie op de voors en tegens van voorstellen ontbreekt. Dan vormen ministeries een sta-in-de-weg. Die worden buitenspel gezet. Die ontwikkeling baart mij zorgen. Het is een zaak van gezond verstand om als politiek bestuurder rekening te houden met de gegroeide situatie. Een goede regering regeert met respect voor de feiten.'

Zo'n politiek bestuurder moet het lef hebben over de schaduw van zijn politieke partij heen te springen. Denkt u dat de belemmeringen daarvoor vandaag de dag groter of kleiner zijn dan pakweg twintig jaar terug?

'In ons stelsel vormen politieke partijen de verbinding tussen de samenleving en het bestuur. Het probleem is dat zij zwakke schakels zijn geworden, vooral door de enorme terugloop van het ledental. Slechts 2,3 procent van de kiesgerechtigden is lid van een partij en daarvan is maar 10 procent actief. Politieke moed betekent in mijn ogen dat je dit onderkent en daarnaar handelt. Daar past bescheidenheid bij! Ook al ben je bij de verkiezingen de grootste partij geworden, dan nog moet je niet menen de wijsheid in pacht te hebben. Besturen is niet dicteren, maar midden in de samenleving staan en met anderen zoeken naar oplossingen voor prangende vraagstukken. Het gezag en het vertrouwen van de burger moet worden verdiend. De pretentie dat je in Den Haag allerlei vraagstukken in de maatschappij met een wet kunt oplossen is volstrekt misplaatst. Dat is denken vanuit macht.'

'Als de kiezer jouw partij bij de verkiezingen een ruim mandaat met veel zetels heeft gegeven, betekent dat niet dat je daarna vier jaar lang geen boodschap meer hebt aan degenen die op jou hebben gestemd. Het kiezersmandaat is geen blanco cheque. Veel kiezers stemmen 's woensdags op een partij die ze op donderdag alweer over de knie willen leggen, omdat ze het ergens mee oneens zijn.'

Moed in de politiek houdt ook in dat je altijd bereid bent om je mening te geven.

'Als het om een gefundeerde mening gaat, ja. Maar moed betekent ook dat als er een onderzoeksrapport verschijnt en je een microfoon van een verslaggever voorgehouden krijgt, met de vraag 'Wat vindt u ervan?' dat je dan antwoordt: 'Ik ga het eerst eens grondig lezen voordat ik mijn reactie geef.' Tegenwoordig wordt dat een vreemd antwoord gevonden. Ik denk aan Hans Dijkstal, vice premier in het eerste kabinet Kok, die vaker zo'n reactie gaf en daarop onmiddellijk

de vervolgvraag kreeg of hij dan tenminste een eerste indruk kon geven. Tegen de aanhoudende verslaggever zei hij toen: 'Ook voor een eerste indruk moet ik het rapport toch eerst lezen.'

Het aan de dag leggen van bescheidenheid vergt moed. Wilt u dat toelichten?

'Ik heb weleens geschreven: de minister van onderwijs heeft geen scholen. De minister van volksgezondheid heeft geen ziekenhuizen. Met andere woorden: als je beleid wilt voeren, moet je jezelf niet groter maken dan je bent. Beleid is het activeren van andermans verantwoordelijkheid. Dan blijft er voor de bestuurder genoeg verantwoordelijkheid over, zoals het stellen van kaders. Maar het belangrijkste is dat ieder op z'n plek, de ouders, het bestuur, de onderwijzers, de begeleiding, dat zij allemaal vanuit hun verantwoordelijkheid een bepaald doel gaan nastreven. Het is mijn ervaring dat beleidswijzigingen het meest bestendig zijn wanneer je zaken samen met de betrokken instellingen en mensen in de samenleving in beweging zet, waarbij je anderen ruimte geeft voor een eigen inbreng.'

Deze benadering doet sterk denken aan het concept van 'soevereiniteit in eigen kring'.

'Het uitgangspunt van dit concept is dat de Staat niet meer zou moeten doen dan datgene waaraan vanuit de eigen kring behoefte is. Het mag

'Ook al ben je bij de verkiezingen de grootste partij geworden, dan nog moet je niet menen de wijsheid in pacht te hebben. Het gezag en het vertrouwen van de burger moet worden verdiend.'

wel eens gezegd worden dat Nederland een rijk, welvarend en sterk land geworden is met dank aan de verzuiling. Dankzij de vrijheid van godsdienst en onderwijs hebben burgers enorm veel tot stand gebracht. Ik vind het betreurenswaardig dat mensen – ook in mijn eigen PvdA – denken dat zo ongeveer alles via de overheid zou moeten lopen. Gelukkig begint men daarvan terug te komen.'

'Als burgemeester in Groningen maakte ik eens iets vreselijks mee. Een inwoner bleek overleden te zijn, wat niet was opgemerkt. Daardoor werd hij pas een paar weken later in zijn huis gevonden. Een schokkende gebeurtenis. Eén dag later was ik voor iets anders in de buurt waar dit voor-

'In de loop van de tijd heeft de overheid zoveel dingen naar zich toegetrokken en zijn we zaken zo gedetailleerd van boven naar beneden gaan regelen, dat de effectiviteit zoek is.'

viel. Een inwoner sprak mij erop aan: 'Burgemeester, wat heeft de gemeente gedaan om dit te voorkomen?' Mijn antwoord was: Het spijt me, beste mevrouw, maar de gemeente woont niet bij u in de straat. U woont in de straat en heeft de gordijnen dicht gezien. Toch heeft niemand van u kennelijk gedacht: wat is er met onze buurtbewoner aan de hand?' Toen werd het heel stil in de zaal.'

Het concept van soevereiniteit in eigen kring betekent intussen niet dat de overheid stilzit en toekijkt.

'Nee, ik ben ervan overtuigd dat grote structurele zaken de overheid ter hand moet nemen. Die kun je niet van onderop laten groeien. De Afsluitdijk hadden we niet met een collecte voor elkaar gekregen. De Deltawerken evenmin. Hetzelfde geldt voor het leger, voor de grote onderwijsstructuren, voor andere fundamentele zaken in de samenleving. Maar in de loop van de tijd heeft de overheid zoveel dingen naar zich toegetrokken en zijn we zaken zo gedetailleerd van boven naar beneden gaan regelen, dat de effectiviteit zoek is.'

Hoe gaan we dat veranderen?

'Een interessante illustratie hiervoor is de participatietrap uit *loslaten in vertrouwen*. De eerste stap is: geef de burger zelf de verantwoordelijkheid. Als de samenleving het zelf kan organiseren, dan ligt er geen taak voor de overheid. Lukt dat niet, kijk dan of het volstaat om iets te stimuleren. Nog een stapje hoger is faciliteren. Pas daarna komt de regievoering door de overheid aan de orde. Pas als blijkt dat ook dit niet toereikend is, komt het regelen in beeld. Mijn boodschap is: doe nou niet net alsof besturen hetzelfde is als iets regelen. Want dan sla je een heleboel stappen over.'

Nederland heeft vijf bestuurslagen, van Europese Unie tot gemeente, met daar tussenin het rijk, provincies en waterschappen. En dan is er nog de informele zesde laag van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Mensen vinden dit erg complex. Helpt het schrappen van twee of drie bestuurslagen? Of is het zinvoller om per beleidsprobleem maximaal twee bestuurslagen verantwoordelijk te stellen?

'Ik denk dat het de hoogste tijd wordt dat het eerstvolgende kabinet deze vraag gaat beantwoorden. Om te beginnen vind ik de gedachte achter dit type oplossingen zonder twijfel

vruchtbaar. Voorkom dat iedere bestuurslaag zich met elk beleidsprobleem opnieuw gaat bezighouden. Maar ik plaats er wel een paar kanttekeningen bij.'

'De eerste is dat, ook al wordt er veel kritiek geuit op de Europese Unie, Europa voor mij een gegeven is. De Britten zullen de gevolgen ervan gaan ondervinden als je meent zonder te kunnen. Het Britse pond is nu al fors in waarde gezakt. Ik vermoed dat het niets wordt met die Brexit. Nog minder dan het Verenigd Koninkrijk kan Nederland zonder Europa. In weerwil van al die mensen die anders roepen, ga ik ervan uit dat dit gemeenschappelijke dak boven ons hoofd blijft bestaan.'

'De tweede kanttekening gaat over het feit dat de grotere steden in ons land steeds meer hinder ondervinden van de provinciale bestuurslaag. Ik geloof niet dat het realistisch is om met een blauwdruk daar iets aan te gaan doen. Het eerste rapport dat onder mijn verantwoordelijkheid als Rob-voorzitter is uitgebracht, gaat over het einde van het blauwdrukdenken. De kern hiervan is: probeer taak en schaal dichter bij elkaar te brengen. Maar doe dat wel in overleg. Huur een grote tent, zet daarin alle betrokkenen bij elkaar - dat noemen we de assemblee van Thorbecke - praat net zolang als nodig, maar zorg dat je er met elkaar uit komt.'

Heeft u een gedachte bij de uitkomst van zo'n Thorbecke-assemblee?

'Het ligt voor de hand dat het takenpakket van de provincie verder versmald gaat worden. Voor die taken waarvoor de provincies niet meer verantwoordelijk zijn, kunnen de grote steden direct met de departementen overleggen. Overigens zit er wel een heel stevige haar in de soep. Die is dat de decentralisatie van taken ertoe leidt

'Ik denk dat het volgende kabinet er niet omheen kan om het democratische gat dat daar is ontstaan dicht te gaan rijden - om het met een Tour de France-term te zeggen. Het gaat erom dat de gemeenteraden wel aan het stuur blijven zitten.'

dat steeds meer gemeenten in bovenlokale verbanden gaan samenwerken. Ik denk dat het volgende kabinet er niet omheen kan om het democratische gat dat daar is ontstaan dicht te gaan rijden - om het met een *Tour de France*-term te zeggen. Het gaat erom dat de gemeenteraden wel aan het stuur blijven zitten. Daarom benadrukt de Rob in zijn rapport *Wisselwerking* dat gemeenteraadsleden hier ook veel meer aandacht aan moeten geven. Maar door overleg moet maatwerk ontstaan, regionale differentiatie.

Om nog even terug te komen op de provincies: blijven het er twaalf?

'Voor een herindeling van de provincies tot landsdelen, waar ik persoonlijk altijd wel een voorstander ben geweest, zie ik geen politieke meerderheid ontstaan. Alleen de Friezen en Limburgers kunnen dit idee al de grond in boren. En vergeet de Zeeuwen niet. We zullen het dus andersom moeten doen, regionaal maatwerk, waarbij de wettelijke taken van provincies versmallen en ze in de vorm van landsdelen meer gaan samenwerken. Maar het belangrijkste is dat bovengemeentelijke samenwerking beter verankerd wordt in de positie van de gemeenteraden; die vormen de basis van de lokale democratie.'

Een ander actueel thema is de versnippering van de politiek. Na de verkiezingen in 2006 schreef Bas van der Vlies in Zicht dat kiezers uit het midden wegvluchten. Dit fenomeen lijkt nu weer aan de orde.

'Er is wel een verschil met 2006. Want ik zie nu in de peilingen geen tekenen van een kiezersvlucht richting de SP. Op de linkerflank blijft zij sterk achter, in vergelijking met de PVV op de rechterflank. Helaas, zeg ik erbij.'

Dreigt het land onbestuurbaar te worden, wanneer de traditionele bestuurderspartijen CDA, PvdA en VVD veel zetels verliezen?

'De teneur van ons signalement over versnippering is niet dat het land onbestuurbaar gaat worden. We hopen wel dat partijen effectiever weten samen te werken wanneer de situatie zich voordoet dat een coalitie van vier of meer partijen nodig is voor een meerderheid in de Tweede Kamer.' 'Ik ben altijd een voorstander van stembusakkoorden geweest. Die bieden de kiezer meer duidelijkheid bij de stembus. Het aantrekkelijke is dat kiezers op de partij van hun voorkeur kunnen stemmen, terwijl ze weten waar het linkse of progressieve blok zich na de verkiezingen gezamenlijk voor zal inzetten. Wanneer de drie linkse partijen PvdA, SP en GL, of vier progressieve partijen als je D66 ook meerekent, zo'n stembusakkoord zouden sluiten, geeft dat deze partijen een immense invloed op de kabinetsformatie. Want tezamen vormen ze dan de grootste fractie.'

Er gaan wel stemmen op voor het invoeren van een kiesdrempel. Het CDA pleit voor een drempel van drie volle Kamerzetels.

'Ik zie niets in pleidooien voor het invoeren van een kiesdrempel om zo de kleinere partijen de Kamer uit te duwen. Eerlijk gezegd heb ik mij daar ook een keer aan bezondigd toen ik als Kamerlid pleitte voor een verkleining van de Kamer

naar honderd leden – want dat komt neer op een extra drempel v.' Glimlachend: 'Daarvoor had ik natuurlijk heel goede argumenten, want je krijgt dan een zwaardere selectie voor Kamerleden. En dezelfde fractiestaf hoeft minder Kamerleden te bedienen.'

'Doorslaggevend vind ik dat de veelkleurigheid van de Nederlandse samenleving ook tot uitdrukking komt in de pluriformiteit van de Tweede Kamer. Wat wel aandacht behoeft, is dat Kamerleden vrij gemakkelijk kunnen afsplitsen van hun politieke fractie en dan ongeveer dezelfde faciliteiten als een gewone fractie krijgen. Dat klopt niet, want meestal is een Kamerlid niet op eigen kracht in de Kamer gekomen.'

Nederland is niet voor niets een multipartijen-democratie, zegt u.

'Precies. Het gaat erom of je als politieke partijen de waarden waarvoor Nederland staat, veilig kunt stellen door samen te werken. Samenwerken, dat is een werkwoord dat de heer Wilders nog nooit heeft leren vervoegen, zo schijnt het mij toe. Maar de essentie van democratie is dat, terwijl je staat voor je eigen ideeën, je tegelijk accepteert dat de ander ook gelijk kan hebben. Vervolgens ga je in het parlement met de ander spreken en kijken of je het met elkaar eens kunt worden. Dat doe je vanuit gedeelde waarden. Het heeft immers geen zin om met mensen te gaan onderhandelen die fundamenteel met jou van mening verschillen. Het is het recht van de heer Wilders om voorstellen te doen die evident in strijd zijn met fundamentele constitutionele waarden zoals de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van onderwijs. Maar dan is het ook het recht van de andere partijen daar politiek geen ruimte voor te scheppen.'

'Het probleem ontstaat wanneer we mensen verketteren, tegenover elkaar gaan plaatsen, omdat je vindt dat jouw opvattingen correct zijn

en dat de ander niet deugt. In zo'n gepolariseerd klimaat gaan ongelukken gebeuren. Als je mij niet op mijn woorden gelooft, kijk dan eens naar de situatie in Amerika, daar zie je voor je ogen gebeuren wat er dan misgaat.'

Maar dit lijkt me niet het gewenste perspectief voor de situatie na 15 maart.

'Zeker niet. Ik hoop en vertrouw erop dat als we straks vier of vijf partijen nodig hebben om een kabinet te formeren, dat zij ons signalement

goed lezen en gaan werken aan zo'n startdocument, waarin de essentiële vraagstukken worden benoemd en de richting wordt aangegeven voor de aanpak van die kwesties. Als dat lukt, kan ook een vijfpartijkabinet stabiel zijn. Ongetwijfeld zal het voor het vinden van een meerderheid voor voorstellen wat vaker op de mat moeten komen, in zowel de Tweede als de Eerste Kamer. Maar als dit gebeurt vanuit een echte democratische gezindheid lijkt mij dat geen enkel probleem.'

Selectie van publicaties van de Raad voor het openbaar bestuur

Signalement: **Het regeerakkoord als startdocument**

Basis voor responsief overheidsbeleid

Januari 2017

Adviesrapport: **De bestuurlijke verantwoordelijkheid voor systemen**

November 2016

Signalement: **Politieke versnippering**

Juni 2016

Adviesrapport: **Wisselwerking** - *Naar een betere wisselwerking tussen gemeenteraden en de bovengemeentelijke samenwerking*

December 2015

Adviesrapport: **Loslaten in vertrouwen**

Wat betekenen veranderende verhoudingen voor gemeenteraden?

Maart 2014

Bovenstaande en andere publicaties zijn te downloaden via de website

http://www.rob-rfv.nl/rob/publicaties_rob/

RietvelddeJong
accountants en belastingadviseurs

RietvelddeJong
interim consultancy

Burgemeester Uilkensstraat 24
2861 AE Bergambacht
Telefoon: 0182 – 64 54 54
Fax: 0182 – 35 76 55

UW BEDRIJF IS ONZE ZORG!

VAN LAAR REKLAME | GROOT FORMAAT PRINTS

SCHAAL 1:1 OF GROTER?

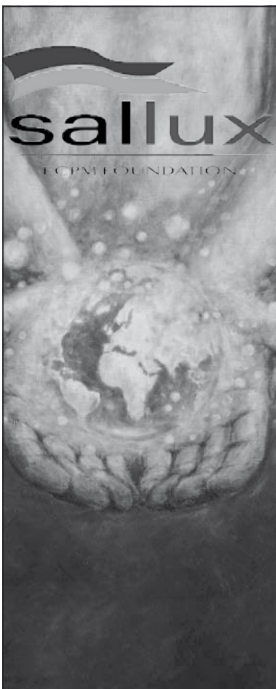

ONTWERP & REALISATIE VAN:

| Autobelettering | Reklameborden | Gevelreklame |
| Lichtreklame | Bouwborden | Drukwerk | Reklamezuilen |
Promotiekleding | Relatiegeschenken | Groot formaat prints
| Presentatiesystemen | Vlaggen- en vlaggenmasten |

VAN LAAR
REKLAME

Bellstraat 15 | 3771 AH Barneveld
(T) 0342 - 400 968 | (F) 0342 - 400 469
(E) info@vanlaarreklame.nl | (I) www.vanlaarreklame.nl

Sallux | ECPM Foundation

Sallux is een vereniging die fungeert als het Wetenschappelijk Instituut (WI) van de Europese Christelijke Politieke Beweging (www.ecpm.info). Voorheen stond deze organisatie bekend als de Christelijke Politieke Vereniging voor Europa (CPFE). Sallux ondersteunt de ECPM, vooral op het gebied van politieke inhoud door pan-Europese samenwerking en de introductie van analyses, ideeën en beleidsopties. Sallux betekent "Zout en Licht".

De toepassing van relationeel denken en Bijbelse principes zijn op ieder onderwerp denkbaar. Sallux wil haar licht in het bijzonder laten schijnen over de volgende met elkaar verbonden onderwerpen: *familie, maatschappij, de EU (instituties en de volken), bescherming van het (menselijk) leven, de economie, mondiale problemen, het milieu en de fundamentele vrijheden.*

Dit doet Sallux door het:

- organiseren van **Inspirerende evenementen**
- uitbrengen van **Relevante publicaties en studies**
- ontwikkelen van **Creatieve en reële beleidsopties**
- bieden van een **nieuwe visie op de Europese maatschappij**
- pan-Europees delen en uitwisselen van ideeën met **gelijkgezinden**

Towards a Relational Europe | www.sallux.eu

Politieke moed

Zelf heb ik met politieke moed weinig ervaring. Ik schrijf voor de *Volkskrant*, waar de legendarische columnist Jan Blokker ooit mijn voorbeeld was. Ik kwam wel bij hem thuis, en zei eens dat ik gestresst was omdat mijn stukje bij de lezers misschien slecht zou vallen. 'Jij stress?', schamperde hij. 'Hoe kun je nou stress hebben van een stukje, wat kan je gebeuren?' Langs dezelfde lijn voerde het advies van nog zo'n journalistieke reus, Hendrik Jan Schoo. 'Die aap moet van je schouder', placht hij te zeggen. Hij bedoelde dat je gewoon moest opschrijven wat je ervan vond, ongeacht wat de mensen ervan mochten denken. Het waren louterende adviezen voor een journalist.

De politieke variant die meer dapperheid vraagt, zie ik in politici die bereid zijn hun ongelijk te bekennen. In de Haagse wandeling heet dat 'draaien'. Het woord zegt al dat 'draaien' geen goede indruk maakt. Het openlijk terugkomen op je standpunt is dan ook een zeldzaam voorkomend verschijnsel in de Tweede Kamer. Het wordt als zwak gezien en is weinig lonend. Mij staan twee voorbeelden voor de geest, allebei van PvdA-politici. De eerste is Wouter Bos, die een lezing hield waarin hij zei dat de pensioenleeftijd drastisch moest worden verhoogd. Daarop kwam hij vervolgens terug, om wekenlang door het CDA te worden achtervolgd met zijn 'draai'. Bos zei in onze krant dat er meer en harder gedebatteerd moest worden over immigratie en integratie. Later gaf hij toe dat het geen goed idee was.

Ik denk ook aan Diederik Samsom. Hij zag dat het klimaatdebat volkomen vastliep en reikte de hand aan PVV-woordvoerder Richard de Mos. Misschien moest er zelfs over kernenergie gesproken worden. Ik vond vooral het laatste heldhaftig, omdat het zo volkomen indruiste tegen de groene beginselen. Helpen deed het niet. Met zowel Bos als Samsom is het in Den Haag weinig vrolijk afgelopen, maar de politiek zou enorm opknappen van volksvertegenwoordigers die af en toe zouden erkennen dat ze het niet goed hebben gezien.

Martin Sommer
politiek commentator van de Volkskrant.

Wat zal op 15 maart de uitkomst zijn van de stembusstrijd? Veel kiezers hebben het helemaal gehad met de gevestigde politieke partijen. Ruim dertig jaar terug debatteerden Van Agt, Den Uyl en Wiegel op het scherp van de snede. Twee partijen waren toen genoeg voor een meerderheidskabinet. Het CDA kon met de VVD 'over rechts' een coalitie vormen of met de PvdA 'over links' gaan. Drie brede volkspartijen maakten de dienst uit in Nederland. De tijden zijn veranderd.

Door drs. Jan Schippers, directeur WI-SGP

Moed om een andere weg te gaan

SGP tussen 'volkse eigenheimers' en 'elitaire kosmopolieten'

De drie volkspartijen waren in de jaren '70 en '80 voortdurend in concurrentie met elkaar. Het politieke debat ging vooral over sociaaleconomische vraagstukken en de verdeling van de welvaart. De PvdA had daarbij oog voor mensen in een kwetsbare positie en streefde naar een ruimhartige sociale zekerheid, zodat alle Nederlanders een fatsoenlijk bestaan konden leiden. Emancipatie van arbeiders en verheffing van het volk stond de sociaaldemocraten daarbij als doel voor ogen. De VVD opteerde voor het principe 'inkomen naar verdienste', maakte een punt van

de omvangrijke fraude met uitkeringen en de hoge belastingen. De overheid moest zorgen voor een veilige leefomgeving en de vrije markt ruim baan geven. Loonmatiging was nodig, omdat meer winsten bij bedrijven zouden leiden tot meer banen en dan volgt de emancipatie vanzelf. Het CDA wilde de solidariteit meer in de samenleving leggen door de organisaties in het maatschappelijk middenveld te steunen. De christendemocraten benoemden verder het probleem van de inactiviteit van mensen en hun afhankelijkheid van de overheid. Toen de uitga-

ven voor WAO-uitkeringen de pan uitrezen, zei premier Lubbers in september 1990: 'Nederland is ziek.'

WENDING IN JAREN 90

Nadat de Berlijnse Muur in november 1989 omver werd gehaald en het communisme in 1991 implodeerde, braken andere tijden aan. De oude tegenstelling tussen links en rechts werd in de loop van de jaren '90 overbrugd door de twee paarse kabinetten van Kok, waarin PvdA, VVD en D66 samenwerkten. 'Eindelijk zonder de confesionelen.' De sociaaldemocraten schudden daarbij hun ideologische veren van zich af en gingen steeds meer mee in het neoliberale verhaal. Overheidsdiensten werden geprivatiseerd of verzelfstandigd omdat marktwerking altijd zal leiden tot meer waar voor minder geld. Bezuinigen op sociale zekerheid was niet langer taboe. Integendeel. De PvdA nam het liberale principe van 'loon naar werken' over: succes is vooral te danken aan iemands verdienste en mislukking is het gevolg van foute keuzes. Dat heb je dus vooral aan jezelf te wijten. Op deze manier liet de PvdA haar traditionele achterban steeds meer in de steek. De strijd voor de sociaaleconomische gelijkheid van arbeiders werd ingeruild voor gelijke rechten voor migranten, homoseksuelen en andere achtergestelde groepen. De multiculturele samenleving met gelijke rechten voor iedereen was het vanzelfsprekende ideaal. Wie dit niet deelde werd beschuldigd van fascisme of racisme.

MULTICUREEL DRAMA

De sluimerende onvrede in brede lagen van de bevolking werd nauwelijks opgemerkt door de drie volkspartijen. Begin jaren negentig veroorzaakte toenmalig VVD-leider Frits Bolkestein beroering met zijn pleidooi voor een stevige aanpak van de integratie van minderheden.¹ Hij vond

dat de Europese beschaving en haar belangrijkste waarden krachtige verdediging behoefden. Publicist Paul Scheffer van PvdA-huize schreef in januari 2000 een spraakmakend artikel in NRC-Handelsblad over het multiculturele drama. Deze stenen deden het water in de Haagse Hofvijver opsprengen, maar tot concrete maatregelen en een ander beleid leidden deze spraakmakende analyses niet.

In 2001 gooide Pim Fortuyn de knuppel in het kippenhok van de Nederlandse politiek. En door de aanslagen op 11 september in de Verenigde Staten werd de politiek echt wakker geschud. Echter, nadat de LPF door de moord op Pim Fortuyn een eendagsvlieg bleek te zijn, veranderde de politieke mainstream niet grondig van koers. Zij bleek vervreemd te zijn van de burgers waarvan de politici de belangen moeten dienen en toonde weinig begrip voor de motieven, angsten, argumenten en emoties van burgers die in globalisering en multiculturalisering niet veel positiefs konden ontdekken. Integendeel: ze zagen er grote bedreigingen in voor hun baan, hun sociale zekerheid en hun eigen Nederlandse cultuur en identiteit.

ZORGEN VOOR DE NEDERLANDERS

Vandaag de dag zijn het vooral de Socialistische Partij, de ouderenpartij 50-Plus en de Partij voor de Vrijheid die deze handschoenen oppakken en van Nederland weer een land voor de Nederlanders willen maken. Er is een belangrijke overeenkomst, want linksom of rechtsom staat het individuele of collectieve eigenbelang centraal. Ze zetten alle drie wel hun eigen accent. Bij de SP is dat gezondheidszorg, bij 50-Plus AOW en pensioen en bij de PVV bescherming van de Nederlandse identiteit en cultuur. Deze partijen voelen dus goed aan dat mensen behoefte hebben aan geborgenheid, beschutting en verbondenheid in een wereld waarin vrijwel alles flexi-

bel en onzeker is geworden en verandering aan de orde van de dag is. Daarom moet de overheid weer gaan zorgen voor sociaaleconomische zekerheid, goede gezondheidszorg en beschutting tegen andere culturen. Zogenoemde 'profiteurs' hebben in ons land niets te zoeken.

KOSMOPOLITISCH TEGENGELUID

Tegenover dit populistische vertoog plaatsen elitaire kosmopolieten een heel ander discours waarvan hier de hoofdlijnen in een grove houtkoolschets worden aangegeven. Zij zien globalisering als een positieve ontwikkeling die bij deze tijd past. Steeds meer zaken krijgen immers een wereldwijde dimensie. Ons voedsel, grondstoffen, onze kleding en onderdelen van producten die we dagelijks gebruiken (denk aan de smartphone) zijn uit allerlei hoeken van de wereld afkomstig. Volgens kosmopolieten moet iedereen ervan doordrongen worden dat hij belang heeft bij globalisering, zeker omdat mondiale problemen logischerwijs ook om wereldwijde oplossingen vragen. Niemand moet dus denken dat Nederland in z'n eentje de grote mondiale problemen, zoals klimaatopwarming en migratie kan oplossen. Daarvoor is een netwerk van internationale instellingen en organisaties nodig die steeds meer internationale rechtsregels tot stand zullen brengen. Langs deze weg ziet de kosmopoliet stap voor stap de door hem gewenste wereldwijde rechtsorde tot stand komen. Op deze manier kunnen goede randvoorwaarden worden gecreëerd voor economische welvaart en politieke stabiliteit die de wereldwijde vrede dichterbij brengen.²

UNIVERSELE MENSENRECHTEN ALS GRONDSLAG

De grondslag voor deze wereldorde zijn de universele mensenrechten en het ideaal is dat deze voor iedereen in elke situatie gelden. Vandaar het

verbod op discriminatie, ook op basis van culturele, traditionele of religieuze waarden. Dit verbod berust op een principieel relativisme van culturen en een gelijkstelling van alle godsdiensten en levensbeschouwingen. Hieruit vloeit bijvoorbeeld de gedachte voort dat migranten vanuit andere werelddelen in beginsel de eigen cultuur verrijken. Een ideale wereld kent open grenzen, want je mag mensen immers niet uitsluiten. Solidariteit strekt zich uit tot iedere wereldbewoner. Het punt is wel dat dit principe daardoor wordt uitgehold tot een leeg begrip. Net als tolerantie. Want wie alles accepteert, is onverschillig en komt niet eens aan tolerantie toe.

De moderne kosmopolitische westerling stelt individuele autonomie en keuzevrijheid als een absolute norm – onder gelijktijdige relativering van alle andere normen en waarden. De consequentie van dit uitgangspunt is dat traditionele loyaliteiten van mensen aan gezinnen, kerken en andere lokale gemeenschappen en natiestaten verbroken moeten worden. Deze zijn immers belemmerend voor de individuele ontplooiing en de mondiale waardeoriëntatie. Volgens kosmopolieten is nationale soevereiniteit een 19e-eeuws relict, een sta-in-de-weg voor de universele rechtsorde waarin een vooruitstrevende elite de dienst uitmaakt.

SGP VERSUS KOSMOPOLIETEN

Het mag duidelijk zijn dat de SGP zeer kritisch staat tegenover deze kosmopolitische zienswijze met haar positieve visie op de mens en zijn vermogen om een ideale wereld met een mondiale rechtsorde tot stand te brengen. Alleen al de beoogde concentratie van oncontroleerbare machtsuitoefening bij internationale organisaties is heel riskant en bedreigend voor de vrijheid van gezinnen, kerken en andere gemeenschappen die hechten aan traditionele waarden. Inconsistent is het punt dat alle waarden en nor-

men relatief zijn, behalve die van de mensenrechten, gebaseerd op de absolute autonomie en keuzevrijheid van het individu. Als alles relatief is, betekent dit dat bijvoorbeeld ook mensenrechten telkens opnieuw onderhandelbaar zijn. Dat maakt deze benadering onhoudbaar.

Verder is het zeer de vraag of mondiale problemen te bestrijden zijn met internationale regels, wanneer het besef van verantwoordelijkheid bij natiestaten en hun burgers ver te zoeken is. Regels zijn een hulpmiddel die de menselijke verantwoordelijkheid niet mogen wegduwen. Om niet meer te noemen, wordt de betekenis van de menselijke maat over het hoofd gezien. De mens is een relationeel wezen, aangelegd op contact met anderen en met zijn Schepper. Vandaar dat de SGP het gezin niet als een belemmering ziet voor de ontplooiing van het individu, maar als een beschermende sfeer die beoogt mensen tot hun bloei te laten komen. Eenzaamheid doet een mens verkommen. Evenzo geldt in groter verband het belang van een kerk waar je bij kunt horen en het nationaal tehuis waarbinnen solidariteit een verantwoorde invulling kan verkrijgen. Voorgaande kritiek betekent niet dat kosmopolieten voor het gemak de SGP in het kamp van de nationalisten kunnen schuiven. Want dan wordt over het hoofd gezien dat ook de populistische benadering regelrecht in strijd komt met de Bijbelse uitgangspunten van de SGP. Andersom zijn er christenen die zich aangesproken weten door de islamkritiek van Wilders c.s. en daarmee vergeleken het SGP-verhaal maar een 'slappe hap' vinden. Het zou overigens best kunnen dat juist de Bijbelse ingrediënten die de SGP-visie haar specifieke smaak geven al te stevige kost zijn voor zowel populistische als kosmopolieten.

VERSCHILLEN TUSSEN PVV EN SGP

Maar laten we nu eerst inzoomen op de populistische visie. Wat zijn belangrijke punten van ver-

schil met de politieke benadering van de PVV?³ Als eerste beschouwt de PVV de islam als een politieke ideologie die bestreden moet worden omdat zij in strijd is met de ideologie van het nationalisme. De SGP ziet de islam primair als een antichristelijke godsdienst, waarvan te veel aanhangers het gebruik van geweld goedkeuren of ook zelfs inzetten om christenen, joden en andersdenkenden te bestrijden en de heerschappij van de islam overal in deze wereld te vestigen. In die zin heeft de islam een kosmopolitische oriëntatie. Maar die moet je niet bestrijden met de ideologie van het nationalisme dat het belang van de natiestaat boven alles stelt. Want dan gaan morele waarden wijken voor groepsbelangen. En daar kan de SGP niet in meegaan.

De PVV wil solidariteit tussen mensen exclusief op nationaal niveau organiseren. Daaruit vloeit onder meer voort dat er geen cent mag gaan naar ontwikkelingssamenwerking. De SGP betoogt dat ieder mens een verantwoordelijkheid draagt voor zijn naaste. Deze verantwoordelijkheid weegt zwaarder naarmate de andere persoon dichterbij iemand staat (in het Bijbelse begrip 'naaste' zit een meetkundige dimensie) of naarmate iemand meer welvaart en middelen van bestaan heeft. De fundamentele waarde van gerechtigheid is voor de SGP een belangrijk motief voor financiering van ontwikkelingssamenwerking, waarbij kleinschalige projectvormen die betrokkenheid tussen mensen realiseren de voorkeur genieten.⁴

Bij de PVV fungeert de nationale identiteit als een morele maatstaf, die wordt vertolkt in termen van cultuur, taal en religie. Merk op dat hierbij sprake is van een instrumentele benadering van religie: godsdienst heeft waarde als vehikel voor identiteitspolitiek. Voor de SGP is de Bijbel een morele maatstaf voor goed en kwaad en is godsdienst of levensbeschouwing bepalend voor iemands persoonlijke identiteit. De relatie met Christus of het ontbreken ervan maakt het verschil; tegelijk kan

of mag de overheid dit niet als criterium voor de bejegening van haar burgers hanteren. De gelijkheid voor de wet betekent dat grondrechten voor iedere burger gelden. Daaraan wil de SGP zich houden, zonder overigens islam en christendom onder een noemer te scharen.

EIGENBELANG VOOR ALLES?

De PVV-leider Geert Wilders ziet zichzelf als dé vertolker van 'de stem van het volk', waarbij een radicale vorm van volkssoevereiniteit wordt gehanteerd: de volkswil is wet. Vandaar dat besluitvorming via referenda door populistten als veel democratischer wordt gezien dan een stemming in parlement of gemeenteraad. De SGP vertrekt vanuit de belijdenis dat God heel deze werkelijkheid regeert en daarbij mensen inschakelt op een manier die wij niet kunnen doorgronden. Overheden ontvangen hun soevereiniteit van God en handelen in het werkelijke belang van het volk als zij het goede bevorderen en het kwade tegengaan. Over haar optreden dient de overheid zich te verantwoorden.

Het leidende mensbeeld dat de PVV hanteert is positief. Een mens mag trots zijn op eigen prestaties en identiteit. Het primaire doel van het recht is dat het een aantasting van het autonome individu corrigeert. De SGP gaat uit van een Bijbels mensbeeld. Door de zondeval is de mens geneigd tot het kwade, vernauwt z'n blik tot het eigenbelang en verliest hij dat van anderen uit het oog. Gebrokenheid van relaties tekent de realiteit in deze wereld. De overheid moet daarmee rekening houden en zichzelf niet te grote ambities toekennen. Het recht moet het kwaad tegengaan en politiek beleid moet het algemeen belang centraal stellen.

MOED GEVRAAGD!

Kortom, er is moed nodig om een andere weg te gaan dan die van populistten of die van kosmo-

polieten. Dit betekent dat de SGP zich echt niet thuis voelt bij een van de twee grote kampen in het politieke krachtenveld van dit moment. Ze brengt daarom een onderscheidend geluid in het publieke debat, waarbij het de Bijbelse grondtonen zijn die de muziek van de SGP maken. Dat voorkomt zweverigheid en een zwalkend stemgedrag in de Kamer. Door de sterke polarisatie neemt wel de politieke bewegingsruimte voor de SGP af. De marges worden smaller tussen het zompige moeras van het populisme enerzijds en de kolkende maalstroom van het kosmopolitisme anderzijds. 'Moedbetoon en plichtsbetrachting' zijn dus aan de orde van de dag (om Groen van Prinsterer te citeren).

Binnen de democratie klinkt een kakofonie van geluiden. Er is het getoeter van 'eigen volk eerst', het geschal van 'doe normaal, of ga weg!' en het geschetter over 'individuele keuzevrijheid'. Deze onwelluidende samenklank bezorgt veel kiezers hoofdpijn en hartzeer. De overeenkomst is dat veel politieke klanken steeds meer de grondtonen missen die onze democratische rechtsstaat beschermen⁵ tegen ondermijnende acties van brutale blaaskaken van rechtse populistten en linkse kosmopolieten.

VRIJHEID ALS VERANTWOORDELIJKHEID

Het idee van individuele keuzevrijheid is vandaag de dag dominant aanwezig in politiek, samenleving en cultuur. Dat is uiterst riskant, omdat de gedachte van vrije zelfbepaling uiteindelijk de vrijheid ondermijnt die ieder mens toekomt. Het besef gaat steeds meer te loor dat het bij vrijheid niet gaat om individuele keuzevrijheid, maar om vrijheid als persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheid. Dat wil zeggen: verantwoordelijkheid voor het geheel van politiek en samenleving, dus ook voor de vrijheid van anderen. Op dit punt is onze democratie compleet aan het ontsporen. Het gevolg van de

verdraaiing en beperking van vrijheid tot 'ik doe waar ik zelf zin in heb' of 'iedereen mag dat helemaal zelf invullen' is dat het eigenbelang van het individu of de groep gaat domineren. Het algemeen belang raakt dan buiten beeld. Bij hoeveel kiezers en politici blijkt nog dat zij zich verantwoordelijk weten voor het geheel van de samenleving? Kiezers vullen de stemwijzer in om te kijken welke partij veel geld uitgeeft voor gezondheidszorg, de AOW-leeftijd terugbrengt naar 65 jaar, het budget voor onderwijs en kinderopvang verhoogt of de grenzen sluit zodat 'profiteurs' buiten blijven. Als *what's in it for me?* de koers van de kiezer bepaalt, gaat vroeger of later de democratie naar de knoppen. Maar doen kiezers niet wat zij menig politicus ook zien doen? Want bij diverse politici zien we geen *innerlijke drive* meer voor het uitdragen van een helder geprofileerde partijideologie, maar vormt het Kamerlidmaatschap een mooie opstap naar een goedbetaalde baan in het bedrijfsleven of bij een overheidsinstelling. Persoonlijke carrière en profilering is te zeer leidend geworden in plaats van dienstbaarheid aan de publieke zaak.

RECHT ALS CORRECTIE OP DE MACHT

Zowel bij populisten als bij kosmopolieten is het recht op de keper beschouwd datgene wat de machthebber of de (democratische) meerderheid wil. In de klassieke visie is het recht een correctie op de macht. In het oude Bijbelboek Deuteronomium is bijvoorbeeld een koningswet opgenomen, die bepaalt dat de macht van een koning c.q. de heerser beperkt moet zijn door het recht. Dit principe moet ook van toepassing zijn in een democratie, anders krijg je dictatuur of anarchie. Macht moet ingetoomd en beteugeld worden, anders wordt democratische besluitvorming een procedurele lege huls en hebben minderheden geen burgerrechten meer. Recht is bedoeld om het kwetsbare te beschermen. De pleidooien

voor afschaffing van de Eerste Kamer zijn bij diverse partijen te vinden, terwijl zij de laatste jaren duidelijk haar meerwaarde heeft bewezen als correctie tegenover de hyperigheid van de Tweede Kamer. Een andere belangrijke notie is dat de overheid zeggenschap heeft die beperkt moet zijn tot het publieke domein. Zij mag niet zomaar optreden achter de voordeur van het gezin, de school, een kerk, een bedrijf of een vereniging.

TROUW IN PLAATS VAN OPPORTUNISME

Een derde grondtoon is die van trouw, loyaliteit en waarachtigheid. Dit staat tegenover het opportunisme dat een loopje neemt met afspraken 'als het even niet uitkomt'. Trouw aan morele uitgangspunten is ook een probaat geneesmiddel tegen politiek die is verworden tot boekhoudkunde, waarbij het morele argument is vervangen door het financiële: wat kost het en wat levert het op? Normativiteit wordt volstrekt subjectief als waarden en normen afhankelijk zijn van de situatie en het persoonlijk gevoel. Er zijn transcendente waarden die altijd en overal gelden. Deze fundamentele principes mogen niet vloeibaar worden gemaakt. Dan geef je ze op in ruil voor belangen, waarbij vaak de korte termijn overheerst. En juist dat ondermijnt het vertrouwen dat nodig is voor het goed functioneren van een democratie. Immers, bij een te grote mate van wantrouwen wil niemand een stukje van zijn eigen (keuze)vrijheid en belang inleveren ten gunste van de ander. Er is gebrek aan vertrouwen dat ook afbreuk doet aan de beleving van een gedeelde identiteit. Een democratie raakt op drift wanneer het onderling wantrouwen de dissonante toon zet van het publieke debat. Dan gaat alles vals klinken.

ACTUEEL: ISLAM BEDREIGT DEMOCRATIE

Toegepast op het actuele vraagstuk van de presentie van de islam in onze samenleving, bete-

kent dit dat de SGP niet kan meegaan in de redering van toenmalig minister J.P.H. Donner die vond dat het tot de essentie van de democratie behoort dat als twee derde van alle Nederlanders morgen de sharia wil invoeren, die mogelijkheid zou moeten bestaan.⁶ De misvatting is dat Donner de essentie van democratie beperkt tot besluitvorming bij meerderheidsbeslissingen. Zo werkt democratie inderdaad. Maar de werking kan niet het wezen van democratie zijn. Want dan kun je zonder bezwaar met democratische middelen een einde maken aan die democratie. Essentieel voor een democratie is dat zij de menselijke vrijheid als verantwoordelijkheid mogelijk maakt. Als je dit centraal stelt, dan beseft je dat de islamitische sharia en democratie niet kunnen samengaan. De feiten spreken boekdelen, want in landen waar de islam dominant is, worden aanhangers van andere godsdiensten onderdrukt of moeten zij voortdurend op hun hoede zijn of zelfs vrezen voor hun leven.⁷ Politieke onverschilligheid of neutraliteit ten opzichte van de islam is volstrekt naïef en past niet bij een goede democratie, omdat zij een bedreiging vormt voor onze democratische rechtsorde. Denk bijvoorbeeld aan het begrip 'takiyya' wat volgens islamgeleerden voor westerse moslims onder meer betekent dat zij de democratie mogen respecteren en benutten totdat zich de kans voordoet om de sharia in te voeren. Is het vreemd dat de SGP daarom

pleit voor politieke waakzaamheid ten aanzien van de islam? Beslist niet. Al zijn hierbij de volgende twee zaken van belang. In de eerste plaats is inspelen op angstgevoelens en vooral het aanwakkeren daarvan spelen met vuur. Migranten in het algemeen en moslims in het bijzonder mogen niet worden aangemerkt als de spreekwoordelijke zondebok, want zij vormen zeker niet de enige bedreiging voor onze democratische vrijheden en verworvenheden. Het secularisme met haar absolute gelijkheid en heilig verklaarde vrijheid van meningsuiting is dat zeker niet minder. In de tweede plaats moet ervoor worden gewaakt om alle moslims over een kam te scheren, hun burgerrechten te willen afnemen en te suggereren dat alle problemen in Nederland als sneeuw voor de zon verdwijnen wanneer alle moslims zouden vertrekken. Dat laatste is pertinent onwaar, gelet op het afnemende verantwoordelijkheidsbesef van vele autochtone Nederlanders en de morele degradatie van onze samenleving. Het vergt zonder meer moed om ook daartegen in de politiek krachtig je stem te verheffen. Meehullen met de roedels wolven in het bos is laf. En daarom is dat geen optie voor de SGP. Nu maar hopen dat meer politici het lef hebben en voldoende gezond verstand opbrengen om de grondtonen van vrijheid, recht en trouw tot klinken te brengen. De muziek van het politieke debat zal daar echt van opknappen.

¹ F. Bolkestein, 'Integratie van minderheden moet met lef worden aangepakt' in: *De Volkskrant*, 12 september 1991.

² Zie ook Todd Huizinga, *The New Totalitarian Temptation. Global Governance and the Crisis of Democracy in Europe*, New York/London 2016.

³ De genoemde punten in deze paragraaf werden mij merendeels aangereikt door mijn collega Corry-Anne van der Tang-Everse.

⁴ Zie C.A. Everse, *Recht omarmen. Bevorderen van gerechtigheid in internationale relaties*, Apeldoorn 2016.

⁵ Dit inzicht en wat in de paragrafen hierna volgt, steunt mede op het gedachtegoed dr. J.D.J. Buve, onder andere neergelegd in zijn *Plato in het Vaticaan. Pleidooi voor gezond verstand in wetenschap, kerk en democratie*, Deventer 2012.

⁶ In een interview in *Vrij Nederland*, 13 september 2006.

⁷ Op de door Open Doors opgestelde ranglijst 2017 van landen waar christenen het meest worden vervolgd prijken in de top-tien acht islamitische landen. Zie <https://www.opendoors.nl/vervolgdechristenen/ranglijst-kaart/>

'Als je moed nodig hebt, heb je gebed nodig.'

Kees van der Staaij over moed in de politiek

Wie vind je een moedig politicus?

'Een moedig politicus? Dan denk ik aan Groen van Prinsterer – hij heeft door Gods genade keer op keer nieuwe wegen gezocht en gevonden om tegen de Revolutie het Evangelie te brengen.'

Wat is volgens jou 'moed'? Waaraan ontleent een politicus moed? Speelt steun of kritiek uit de achterban ook mee?

'Bij 'moed' denk ik aan dapperheid, onverschrokkenheid bij gevaren.

Tijdens mijn rechtenstudie in Leiden heb ik de *Politeia* van Plato bestudeerd. Daarin komt de moed ook terug als klassieke deugd: dapperheid, vasthoudendheid, standvastigheid. Die is nodig voor bijvoorbeeld soldaten die het land moeten beschermen en verdedigen. Je ziet dat ook terug bij de uitreiking van de Militaire Willemssorde: deze hoge onderscheiding krijgt iemand voor moed, beleid en trouw.

In datzelfde Leiden kocht ik in mijn studententijd *De Redelijke Godsdienst* van Wilhelmus à Brakel. Daarin lees ik over 'kloekmoedigheid', sterkte, dapperheid, die nodig is door gevaren heen te breken. Moedig volharden in gehoorzaamheid aan God, tegenstand overwinnen, vanuit het geloof dat God de moede kracht geeft. Zo bezien is moed geen menselijke deugd, maar een geschenk van God.

Moed in de politiek is praktisch gezien vaak gebaseerd op een sterke overtuiging en de aansporing en steun vanuit een achterban.'

Heeft een politicus meer moed nodig dan mensen in een ander beroep? In welke omstandigheden is het moed aan de dag leggen in de politiek volgens jou bijzonder nodig?

'Bij beroepen waarvoor je in het bijzonder moed nodig hebt, denk ik allereerst aan bijvoorbeeld militairen en politieagenten. Militairen op missie, politieagenten die oog in oog staan met gewapende criminelen - dan heb je echt moed nodig. Maar ook in de politiek wordt moed gevraagd. Het is prachtig verwoord door dr. W. Aalders in zijn *Revolutie en Reveil*: 'Een belijder in calvinistische zin is dus hij, die publiekelijk onverschrokken voor een waarheid uitkomt, die door de meerderheid miskend en geloofchend wordt. Het heeft altijd iets riskants, om niet te zeggen: gevaarlijks.'

Noem een of twee politieke of maatschappelijke kwesties waarvoor volgens jou in deze tijd bijzonder moed nodig is om die voor het voetlicht te brengen.

'In deze seculiere tijd is er allereerst en allereerst moed voor nodig om tegen de stroom van de publieke opinie in te gaan en standvastig te getuigen van de Bijbelse boodschap: 'Vrees God, en houd Zijn geboden, want dit betaamt allen mensen' (Pred. 12:13). Moed is er ook nodig om onderwerpen aan de orde te stellen, waartegen sterke weerstand bestaat: bijvoorbeeld opkomen voor het natuurlijke gezin, voor de bescherming van het ongeboren leven. Die moed is niet alleen nodig om weerstand te overwinnen, maar ook om standvastig te blijven als je merkt dat je juist door die tegenstand weinig

Heb je een treffend citaat van Groen van Prinsterer over moed?

'In zijn *Ongeloof en Revolutie* zegt hij: 'Het is de christen niet geoorloofd in de verdediging van recht en waarheid te verslappen, vanwege schade aan zijn eigenbelang.' Kortom: moed gevraagd!'

Moed is er ook nodig om onderwerpen aan de orde te stellen, waartegen sterke weerstand bestaat: bijvoorbeeld opkomen voor het natuurlijke gezin, voor de bescherming van het ongeboren leven.

resultaat kan boeken. Dat geldt bijvoorbeeld in de strijd tegen de abortuspraktijk. Maar ook voor het kritiseren van het multiculturele ideaal is moed nodig: bijvoorbeeld onze bezwaren tegen de islamitische gebedsoproepen krijgen veel tegenstand. De meeste moed is volgens mij nodig, als je veel weerstand en weinig bijval krijgt, wanneer het opkomen voor recht en waarheid je niet populair maakt.'

Wat is volgens jou de grootste verleiding / valkuil voor een politicus om het erbij te laten zitten, om geen moed op te brengen terwijl dat juist wel nodig is?

'De grootste verleiding is om het erbij te laten zitten, omdat het geen stemmen oplevert. Je zag dat bijvoorbeeld bij de onvoorstelbare bezuinigingen op Defensie die lange tijd hebben plaatsgevonden. Dat kon gebeuren omdat uit opiniepeilingen telkens weer bleek dat burgers liever hadden dat op Defensie bezuinigd werd dan op andere onderwerpen. Doordat achtereenvolgende kabinetten niet de moed hadden hiertegen in te gaan, werd onze krijgsmacht schromelijk verwaarloosd.'

Heb je een persoonlijke herinnering aan moed, zoals een gebeurtenis uit je eigen politieke loopbaan of debat in de Kamer, waarbij je echt moed nodig had en die ook aan de dag hebt gelegd?

Noem een politieke gebeurtenis, waarbij je dacht: dit vind ik laf?

'Ik vond het moedig dat minister Bussemaker in de zomer van 2016 aanvankelijk, tegen de wens van een opgewonden Kamermeerderheid in, weigerde om de subsidie voor de christelijke organisatie 'Hart voor Homo's' stop te zetten. Dat was echt dapper. Ik vond het laf dat een Kamermeerderheid tegen de beginselen van de rechtsstaat in wel stopzetting eiste, en uiteindelijk de minister daarvoor ook zwichtte.'

'Ik moest wel heel wat moed verzamelen om in het programma *De Wereld Draait Door* op te komen voor huwelijksrouw, terwijl ik wist dat er stevige weerstand zou komen aan tafel en ik ook het risico liep dat die boodschap niet goed uit de verf zou komen. Wat mij hielp was de diepe overtuiging dat die trouw inderdaad een belangrijke bijbelse waarde is, dat het daarmee echt een strijd voor een goede zaak was. Gelukkig hoefde ik de moed daarvoor niet zelf te fabriceren, maar mogen we juist in zulke omstandigheden de Heere God bidden om wijsheid en kracht. Als je moed nodig hebt, heb je gebed nodig.'

Is er recent iets voorgevallen in de politiek dat je echt moedig vond?

'Echt moedig vond ik het van D66-senator Paul Schnabel, om tegen de publieke opinie en de sterke politieke opvatting van zijn eigen partij in, er tegen te pleiten om een wet te maken die hulp bij zelfdoding mogelijk moet maken bij het zogenaamde 'voltooid leven'.'

Nederland is een verdeeld land. De politiek versnipperd. Er is veel onenigheid, onzekerheid en ontevredenheid. Burgers vinden dat politici te veel praten en te weinig doen aan de problemen van de mensen die zij zeggen te vertegenwoordigen. Andersom helpt het niet wanneer iedereen alleen maar opkomt voor het eigenbelang en blind is voor het algemeen belang. Dit artikel gaat in op de vraag hoe er weer meer verbondenheid in de samenleving tot stand kan komen en wat de politiek daaraan kan bijdragen.

Huibert Kik, redacteur

De kloof en de tegenstellingen

Wanneer we naar de discussies kijken in opmaat naar de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart, lijkt het alsof Nederland is verdeeld in allerlei eilanden. Dat niet iedereen dat wenselijk vindt, blijkt onder andere uit de titels van recente regeerakkoorden. 'Samen werken, samen leven' was het motto van het laatste kabinet-Balkenende.¹ 'Wij willen werken aan een samenleving waarin mensen zich duurzaam met elkaar verbonden weten [...] vanuit het besef dat we samen

sterker staan', aldus Balkenende.² Het tweede kabinet-Rutte heeft als motto 'Bruggen slaan'. 'Tussen Den Haag en de samenleving. Tussen stad en landelijk gebied. Tussen arm en rijk. Tussen jong en oud. Tussen hoog- en laagopgeleiden'.³ Ook bij de huidige verkiezingen is het een onderwerp van gesprek. Minister Dijsselbloem (PvdA) van Financiën wil graag de kansenkloof in Nederland voorkomen.⁴ Fractievoorzitter Segers van de ChristenUnie heeft onlangs een boek ge-

Het lijkt erop dat haast iedereen op zoek is naar het antwoord op de vraag hoe we de kloof overbruggen of de verdeeldheid overwinnen.

schreven over de verdeling in Nederland. Er wordt gesproken van tweedelingen zoals die tussen arm en rijk, gelovigen en ongelovigen, ouderen en jongeren.

OP ZOEK NAAR EEN ANTWOORD

Het lijkt erop dat haast iedereen op zoek is naar het antwoord op de vraag hoe we de kloof overbruggen of de verdeeldheid overwinnen. Hoe komt er (weer) verbinding tussen deze groepen tot stand? En wat kan de politiek daaraan bijdragen? Dat zijn relevante vragen gelet op het belang van vrede, orde en rust in de samenleving, alsook de opdracht om gerechtigheid te bevorderen - de kerntaak van de overheid. Maar eerst kijken we naar de feiten. Waar hebben we het over als de kloof, of beter: de tegenstellingen, ter sprake komen?

ARM EN RIJK

De kloof tussen arm en rijk wordt groter in Nederland. Dat staat in de studie 'Hoe ongelijk is Nederland?' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)⁵. De inkomensongelijkheid is in Nederland relatief laag, als je naar de meest gangbare meetmethode kijkt. Maar als je gedetailleerder naar de cijfers kijkt, blijkt volgens de WRR dat de ongelijkheid in Nederland binnen Europa juist relatief groot is; in elk geval groter dan in landen als Denemarken en België.

De lonen aan de top zijn gestegen van ruim 30 keer het minimumloon in 1990, naar 52 keer in 2013.

Door belastingmaatregelen worden de grootste verschillen rechtgetrokken, vooral onder 65-plussers. Onder werkenden (15-65 jaar) nam de herverdeling door de overheid de laatste jaren af, maar op den duur zijn de verschillen met belastingmaatregelen niet meer recht te trekken, zo waarschuwt de WRR.

MINDER ONGELIJKHEID GEWENST

Als minder ongelijkheid gewenst is, moet er volgens de WRR vooral naar de loonverschillen worden gekeken: matiging aan de top en herziening van de economie, zodat lage inkomens en middeninkomens meer kunnen verdienen. Ook kunnen consumenten bewust gemaakt worden van de scheve inkomensverdeling, zodat ze ervoor kunnen kiezen om niet te kopen bij een bedrijf met een scheef loongebouw, waarbij de topmanagers exorbitante beloningen ontvangen en zzp' ers worden uitgeknepen. Bij een grote ongelijkheid heeft de bovenlaag meer last van stress, psychische gezondheidsproblemen en sociaal wantrouwen, zo staat in het WRR-rapport. Daarnaast is het bij grote ongelijkheid moeilijker om te klimmen op de sociale ladder. Wie arm is, heeft minder kans om rijker te worden. Verder zijn er steeds meer aanwijzingen dat ongelijkheid de economische groei vermindert.

VERMOGENSVERDELING SCHEVER DAN INKOMENSVERDELING

Het vermogen is in Nederland ongelijker verdeeld dan het inkomen. De rijkste 10 procent van de bevolking bezit meer dan de helft (61 procent) van het totale vermogen in Nederland. De rijkste 2 procent binnen deze groep heeft zelfs een derde van dat vermogen in handen, terwijl de onderste 60 procent van de Nederlandse bevolking bij elkaar opgeteld ongeveer 1 procent van het totale vermogen bezit.

JONG EN OUD

Hoe liggen de verhoudingen tussen ouderen en jongeren? Naar verwachting zal tussen 2012 en 2040 het aantal 65-plussers toenemen van 2,7 tot 4,7 miljoen, waarmee hun aandeel in de totale bevolking zal stijgen van 16 tot 26%⁶. De combinatie van deze vergrijzing en economische teruggang noopt politici tot ingrijpende bezuinigingen. Bij veel van deze ingrepen staan zij voor keuzes die grote consequenties hebben voor de verdeling van welvaart, onder andere tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Het is daarom begrijpelijk dat in de maatschappelijke en politieke discussies rond deze keuzes het onderscheid naar leeftijd een steeds grotere aandacht verkrijgt.

Zowel jongeren als ouderen hebben de afgelopen jaren achteruitgang ervaren. Zo ondervinden veel jongeren grote consequenties van de flexibilisering van de arbeidsmarkt en een verminderde toegankelijkheid van de woningmarkt. Op de lange termijn zullen ook de veranderingen in het pensioenstelsel hen sterk raken. Ouderen ervaren de ingrijpende gevolgen van slinkende pensioenen in mindere mate, maar hebben al wel op korte termijn te maken met korting of bevrozing van de pensioenuitkering. Ook de effecten van bezuinigingen in de zorg zijn voor hen al heel direct merkbaar.

WEL AFSTAND, GEEN KLOOF

Jong en oud zijn in familieverbanden nauw met elkaar verbonden, maar daarbuiten heerst een vanzelfsprekend soort afstandelijkheid. Omdat de maatschappij in vele opzichten langs de lijnen van leeftijd is georganiseerd, komen jong en oud elkaar in het dagelijkse leven niet vaak tegen. Ook in het continu veranderende landschap van media en communicatie zijn de wegen van jong en oud veelal gescheiden. Maar in de woonbuurt komen jong en oud elkaar wel tegen en daarbij er-

varen zij geen grote mentale afstand of spanningen.

We zien dus wel dat leeftijdsgroepen tot op zekere hoogte hun eigen en van elkaar gescheiden wegen gaan, maar een algehele, diepgewortelde kloof zien we niet; en van een 'age war' is al helemaal geen sprake. Dat is misschien ook niet verwonderlijk. In tegenstelling tot grenzen tussen andere bevolkingsgroepen hebben tegenstellingen tussen leeftijdscategorieën de unieke eigenschap dat ze per definitie overbrugbaar zijn, al is het wel eenrichtingsverkeer. Wie jong is zal oud worden, en wie nu oud is was zelf ooit jong. Dat gegeven zal bijdragen aan de acceptatie van verschillen. Daarnaast zijn er tussen de leeftijdsgroepen vele dwarsverbanden, waarbij dat van de familie bijzonder krachtig is.

GELOVIG EN ONGELOVIG

Voor het eerst in Nederland is het aantal mensen dat gelooft gelijk aan het aantal mensen dat niet gelooft. Dat blijkt uit een rapport van het CBS over het jaar 2015.⁷ Het aantal gelovigen neemt al jaren af, maar die groep was altijd nog groter dan de groep ongelovigen. Zo geloofde in 2010 nog 55 procent van de Nederlanders, vorig jaar was dat 50 procent. Het gaat om Nederlanders ouder dan 18 jaar.

De grootste groep gelovigen zijn rooms-katholieken met 24 procent. Daarna volgen de protestanten met 15 procent. Van die groep geeft 6 pro-

We zien dus wel dat leeftijdsgroepen tot op zekere hoogte hun eigen en van elkaar gescheiden wegen gaan, maar een algehele, diepgewortelde kloof zien we niet.

De kern van het goede leven is dan ook een bestaan tot eer van de Schepper en met een open oog en hart voor de andere schepselen.

cent aan hervormd te zijn, 6 procent is aangesloten bij de Protestantse kerk en 3 procent noemt zich gereformeerd. Rond de 5 procent van de Nederlanders is moslim en 6 procent zegt een ander geloof aan te hangen zoals het Jodendom, hindoeïsme of boeddhisme.

De aanhang van religieuze stromingen verschilt sterk per provincie. In Limburg is bijvoorbeeld twee op de drie inwoners katholiek, terwijl in Zeeland en in het oosten van Nederland de meeste hervormden wonen. Moslims wonen vooral in Noord- en Zuid-Holland en Flevoland. Gereformeerden wonen met name in Friesland, maar inwoners van Friesland zeggen ook vaak te behoren tot de Protestantse kerk.

BEZORGDHEID OVER VERSCHILLEN GROEIT

Een grote meerderheid van de Nederlanders is bezorgd over groeiende verschillen tussen moslims en niet-moslims. Bijna 70 procent zegt zich zorgen te maken over de kloof tussen deze twee groepen, en 43 procent heeft er zelfs veel zorgen over, zo komt naar voren uit het Ipsos-onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de NOS.⁸ Bijna driekwart van de Nederlanders vindt dat de verschillen tussen moslims en niet-moslims de laatste jaren groter zijn geworden.

Ook andere tegenstellingen zijn in de ogen van veel Nederlanders gegroeid. Zo vindt 71 procent dat de verschillen tussen arm en rijk zijn geste-

gen en meent ongeveer de helft dat de tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleiden en tussen oud en jong zijn toegenomen. Over de tweedeling tussen arm en rijk maken veel mensen zich zorgen: bijna twee derde van de Nederlanders vindt dit een zorgelijk probleem. Een op de drie Nederlanders maakt zich er veel zorgen over.

De tegenstellingen tussen laag- en hoogopgeleid en tussen jong en oud worden aanzienlijk minder vaak als problematisch gezien. Slechts 13 procent maakt zich veel zorgen over een groeiende kloof tussen laag- en hoogopgeleiden, en 11 procent over een toenemende tegenstelling tussen jong en oud.

WAT KUNNEN WE ER AAN DOEN?

In het verkiezingsprogramma 2017 van de SGP is ook aandacht voor ongelijkheid. 'Denkers van naam hebben diep nagedacht over wat 'het goede leven' is. Daarbij stuit je pijnlijk op de gebrokenheid, in mensenlevens, en in het samenleven van mensen met elkaar. De ellende die daarvan het gevolg is, ervaren we dagelijks aan den lijve. Die gebrokenheid is veroorzaakt door 'de mens', die zich afkeerde van God en Zijn geboden. Die breuk is zicht- en voelbaar in de zonde. Die breuk kan alleen geheeld worden door het geloof in Christus, waardoor verzoening met God en met de medemensen tot stand wordt gebracht.

De kern van het goede leven is dan ook een bestaan tot eer van de Schepper en met een open oog en hart voor de andere schepselen. Hoe je dat doet, is te vinden in het Woord van God Zelf. Daarin zie je welke weg Hij wijst en daaruit leer je hoe mensen die ons voorgingen dat, met vallen en opstaan, hebben gedaan.

Die opdracht om recht te doen aan God en de naaste, raakt ieder mens. Ieder op zijn of haar eigen plek, maar ook waar mensen samen werken met anderen, of dat nu is in een gemeente, land

of in de wereld, in een school, club, kerk, kantoor, thuis of op straat'.⁹

In het onlangs verschenen rapport van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) *Wat is er mis met maatschappelijke scheidslijnen?* worden een aantal aanbevelingen gedaan om de al dan niet bestaande verschillen in de samenleving te kunnen overbruggen:¹⁰

- Voorkom ongelijke behandeling. Het is intrinsiek onrechtvaardig als mensen op grond van irrelevante groepskenmerken verschillend worden behandeld. Het meest evidente voorbeeld hiervan is discriminatie, of het nu is op basis van leeftijd, geslacht, religie of etniciteit.
- Zorg voor een materieel basispakket. Iedere burger moet minimaal kunnen beschikken over de middelen die noodzakelijk zijn om zich als gelijke tot anderen te kunnen verhouden, zoals een dak boven het hoofd, voldoende voeding, toegang tot onderwijs en zorg, en fatsoenlijke kleding.
- Waak voor gebrek aan erkenning. Werkelijke autonomie vereist ook erkenning van identiteiten en culturen. Het minimum is dat men zich onthoudt van een onevenredig en voortdurend denigrerend behandelen of stigmatiseren van bepaalde groepen of culturele oriëntaties.
- Onderhoud een overkoepelende identiteit. De voorgaande waarden en doelen laten zich het beste realiseren binnen het verband van een politieke gemeenschap. Het is daarom noodzakelijk te zorgen voor een basaal gevoel van onderlinge verbondenheid. Een middel daartoe is het onderhouden van een overkoepelende identiteit.
- Voorkom extreme materiële ongelijkheid. Materiële ongelijkheid is op zichzelf niet onwenselijk. De verschillen moeten echter niet te groot worden, want dat leidt tot grote sociale en fysieke afstand tussen mensen, en communiceert de boodschap dat het ieder voor zich is.
- Voorkom extreme fysieke segregatie. Ook een gematigde fysieke segregatie hoeft niet bezwaarlijk te zijn. Te sterke segregatie vermindert echter de kans op positieve interacties tussen leden van verschillende groepen die kunnen leiden tot meer wederzijds vertrouwen. Tevens bemoeilijkt het de integratie van migranten.
- Zorg voor een goede afspiegeling. Idealiter zijn in de volksvertegenwoordigende organen alle maatschappelijke groepen naar rato vertegenwoordigd. Als dat niet haalbaar is, dient de ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen te worden gecompenseerd door zodanige epistemologische representatie dat hun stem toch wordt gehoord en naar rato wordt meegewogen in de besluitvorming.
- Bevorder consensus over de feiten. Voor een goed bestuur is het wenselijk als de samenleving zichzelf zo correct mogelijk waarneemt en er voldoende consensus bestaat over 'wat het geval is'. Dat vereist een goede infrastructuur voor kwalitatief hoogwaardige en makkelijk toegankelijke informatie.
- Houdt de drempels voor representatie laag. Omdat niet zeker is dat politici of andere producenten van symbolische inhoud alle maatschappelijke groepen en mogelijke spanningen daartussen adequaat zullen representeren, moeten er ook reële mogelijkheden bestaan voor groepen om zich te laten zien en horen. Ook van onderop moet er een push zijn richting maximale correspondentie.'

Materiële ongelijkheid is op zichzelf niet onwenselijk. De verschillen moeten echter niet te groot worden.

EEN OPDRACHT VOOR OVERHEID EN SAMENLEVING

Hoe kan de overheid voorkomen dat (te sterke) maatschappelijke scheidslijnen ontstaan? Het is moeilijk een specifiek scheidslijnenbeleid te formuleren, omdat er zo veel maatschappelijke fenomenen onder het begrip kunnen vallen. Een specifiek beleid te promoten is bovendien discutabel, omdat het zich niet verhoudt met het idee dat de overheid neutraal dient te zijn ten aanzien van invullingen van het dagelijks leven. In plaats daarvan is het idee om in de reguliere beleidsvorming meer aandacht te schenken aan de vraag wat het betreffende beleid voor gevolgen kan hebben voor verschillen, tegenstellingen of scheidslijnen. Het is niet ongebruikelijk om alle nieuwe regelgeving te toetsen op haar effecten voor rechtsstatelijkheid, regeldruk of het milieu. Op soortgelijke wijze kan ook bij elke nieuwe wetgeving de vraag aan de orde komen welke effecten deze wet heeft op potentiële scheidslijnen. Worden die erdoor versterkt of juist gedempt?

Meer bemoeienis van de overheid maakt mensen zelf initiatiefloos en zorgt ervoor dat er gewacht wordt op een oplossing van de kant van de overheid.

Tegelijk moet benadrukt worden dat zo'n analyse er niet toe mag leiden dat er meer bemoeienis van de overheid wordt gevergd. Want dat maakt mensen zelf initiatiefloos en zorgt ervoor dat er gewacht wordt op een oplossing van de kant van de overheid. Geef maatschappelijke organisaties, zoals kerken, verenigingen en clubs meer invloed hierin. Bij de kerkgenootschappen ontmoeten jongeren en ouderen, lager en hoger opgeleiden, rijk en arm elkaar. Er zijn vele initiatieven bekend van plaatselijke kerken die dingen organiseren voor armen en eenzamen in de wijk. Door jongeren met ouderen of andersom.

¹ Regeerakkoord 2007, p. 3.

² Regeerakkoord 2007, p. 3.

³ Regeerakkoord 2012, p. 1.

⁴ www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2016/09/05/minister-dijsselbloem-voorkom-kansenkloof-in-nederland

⁵ *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, M. Kremer, M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red). Amsterdam: AUP, 2014.

⁶ CBS (2012). *Bevolkingsprognose 2012-2060: Langer leven, langer werken*. Den Haag / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

⁷ CBS (2016) *De religieuze kaart van Nederland, 2010-2015*; 2016 H. Smeets. Den Haag / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

⁸ NOS Prinsjesdagonderzoek 2016, IPSOS 2016.

⁹ *Stem voor het leven*. SGP Verkiezingsprogramma 2017-2021.

¹⁰ *Wat is er mis met maatschappelijke scheidslijnen?* Will Tiemeijer, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 2017.

Tot verbazing van vriend en vijand adviseerde de commissie-Schnabel het kabinet in februari 2016 om de huidige euthanasiewet ongemoeid te laten. Sindsdien is het euthanasiedebat niet geluwd, maar verscherpt. Het kabinet stelde juist voor om stervenshulp bij "voltooid leven" mogelijk te maken en D66-Kamerlid Dijkstra nam daarop een voorschot met een initiatiefwet die dat regelt. Paul Schnabel benadrukt dat hij inhoudelijk niet ver afstaat van minister Schippers en D66-Kamerlid Dijkstra.

Ben Provoost MA, redactielid

'Ik zie geen meerwaarde in een nieuwe wet'

Interview met prof. dr. Paul Schnabel, lid van de Eerste Kamer voor D66

Wat is de kortste samenvatting van het rapport?

Schnabel: 'Het is niet noodzakelijk en bovendien onverstandig om de huidige euthanasiewet te veranderen. Deze wet is minder statisch dan weleens wordt gedacht. Veranderende opvattingen over euthanasie bij voltooid leven kunnen ook met de huidige wet leiden tot aanpassingen van de huidige euthanasiepraktijk. Het is niet zo dat dat nu per definitie niet kan.'

Waarom vindt u het onverstandig om aan de bestaande wet te tornen?

'De wet functioneert goed. Voordat iemands euthanasieverzoek wordt gehonoreerd, moet de persoon een zorgvuldige procedure doorlopen. Twee artsen moeten onafhankelijk van elkaar de euthanasiewens beoordelen. Nadat iemand is overleden door euthanasie, gaat een toetsingscommissie na of de procedure juist is doorlopen.'

Voordat iemands euthanasieverzoek wordt gehonoreerd, moet de persoon een zorgvuldige procedure doorlopen.

De euthanasiewet is door de jaren heen voortdurend verhelderd door uitspraken van toetsingscommissies, zodat artsen steeds beter weten wat wel en niet mag. Deze goed functionerende praktijk moeten we in stand houden. Verder vind ik dat de overheid terughoudend moet zijn in het maken van wetten die niet echt nodig zijn. Het is bovendien onwenselijk als bij het euthanasieproces artsen buitenspel worden gezet.'

Waarom moeten artsen wat u betreft bewakers blijven van het euthanasieproces?

'Iedereen reageert verschillend op het toedienen van euthanasiemiddelen. Een arts weet wat er moet gebeuren als de uitwerking anders is dan verwacht, bijvoorbeeld als iemand zwaar moet overgeven of weliswaar wegzakt, maar vervolgens terugkomt.

Verder behoren artsen, net als rechters, tot de weinige beroepsgroepen die nog een zekere autoriteit genieten. Hun aanzien kun je vergelijken

met de positie die priester en dominee vroeger hadden. In de regel wordt het oordeel van dokters geaccepteerd. Ook waar strikt medische expertise niet echt nodig is, wordt het medisch gezag toch regelmatig ingeroepen, bijvoorbeeld bij de sanctiëring van een ziekmelding.'

Heeft uzelf in uw denken over euthanasie een ontwikkeling doorgemaakt?

'Aanvankelijk vertegenwoordigde ik de typische D66-mening: als mensen een eind aan hun leven willen maken, wie ben ik om daar tegen te zijn? Wie heeft het recht iemand dat te verbieden of moeilijk te maken? In principe vind ik dat nog steeds, maar als commissie denk je na over wat daarin de rol is van de overheid als mensen hulp willen hebben bij zelfdoding. De overheid is er niet om simpelweg de persoonlijke wil van burgers te faciliteren. De huidige procedurewet geeft goed aan hoe we als samenleving met euthanasie omgaan en biedt bovendien ruimte voor veranderende inzichten. Alle commissieleden vonden unaniem dat de huidige wet prima voldoet.'

Had u verwacht uit te komen bij het handhaven van de status quo?

'Nee, ik ging er open en blanco in. Overigens, de wet is dan wel een status quo, maar de interpretatie van de wet niet.'

Over Paul Schnabel

Paul Schnabel wordt in 1948 geboren in Bergen op Zoom. Hij studeert sociologie en promoveert in 1982. Schnabel bekleedt tal van functies. Zo is hij van 1986 tot 1998 hoogleraar klinische psychologie aan de Universiteit Utrecht, waar hij nu universiteitshoogleraar met een vrije leer- en onderzoeksopdracht is. Van 1998 tot 2013 is Schnabel directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Sinds 2015 zit hij voor D66 in de Eerste Kamer.

Hoe kijkt u terug op de ontvangst van uw rapport?

'In de reacties tekenden zich twee kampen af. Er waren mensen die teleurgesteld waren. Zij hadden verwacht dat de commissie –wellicht omdat ik voorzitter was– een nieuwe wet zou adviseren. Anderen, onder meer christenen en ook veel medici, toonden zich verheugd doordat we dat juist níét deden.'

De reacties waren voorspelbaar?

'Ja. Als commissie hebben wij ons oor te luisteren gelegd bij tal van organisaties pro en contra wetswijziging. Dat verschil in visie en opinie is terug te lezen in het rapport en dus ook weer in de reacties op het rapport.'

'Een bevoogdend flutrapport', noemde Yvonne van Baarle van Uit Vrije Wil het in tv-programma Nieuwsuur.

'Tja, tegenwoordig is alles wat je niet zint nep of flut. Als ze het toen al had kunnen lezen, had ze misschien wel willen toegeven dat het een heel degelijk en in bijna 250 bladzijden goed onderbouwd advies is. Het is wat flauw om als je je zin niet krijgt meteen het oordeel 'bevoogdend' uit te spreken.'

U had niet verwacht Uit Vrije Wil mee te krijgen?

'Dergelijke overwegingen hebben geen rol gespeeld. Onze commissie bestond uit onder meer strafrechtjuristen en artsen die ervaring hadden met euthanasie. Wij hadden niet als taak om in het maatschappelijke debat te overtuigen, maar om antwoord te geven op de door de minister gestelde vragen.'

Het kabinet kwam in oktober met een brief waarin het toch stervenshulp bij 'voltooid leven' wil toestaan. Daarmee schoof het uw advies aan de kant.

'Het kabinet vroeg advies en kreeg dat. Het duurde lang voordat minister Schippers met een reactie kwam. Waarschijnlijk hebben ze er ook in het kabinet lang mee geworsteld en over gediscussieerd. Het staat de politiek natuurlijk vrij om een eigen oordeel te vellen, maar in zijn algemeenheid is het niet wijs om een advies van een zelf ingestelde commissie van wijzen af te wijzen.'

Was u teleurgesteld?

'Het hoort erbij. Hoewel de commissie werd opgeheven nadat wij ons advies hadden uitgebracht, hebben wij wel onderling contact gehad over de kabinetsreactie. Natuurlijk hadden we het leuk gevonden als de minister ons advies had overgenomen, maar het is en blijft een advies. Een wijs advies, dat wel.'

Waarin verschilt u met het kabinet?

'Wij vinden een nieuwe wet niet nodig. Strikt genomen maakt de tekst van de huidige wet euthanasie bij mensen zonder medische aandoeningen al mogelijk. De komst van een stervenshulpbegeleider vind ik griezelig. Moet je willen dat mensen van het doden van anderen hun beroep maken? In het euthanasieproces mogen geen fouten worden gemaakt, omdat de dood onomkeerbaar is. Ik pleit voor terughoudendheid. Euthanasie is een moeilijke beslissing voor alle betrokken partijen. Laten we dat vooral zo houden.'

Tja, tegenwoordig is alles wat je niet zint nep of flut. Het is wat flauw om als je je zin niet krijgt meteen het oordeel 'bevoogdend' uit te spreken.

D66-Kamertid Dijkstra, uw partijgenoot, publiceerde in december een wetsvoorstel over voltooid leven.

'Vooropgesteld: toen ik met mijn werk voor de commissie begon, was ik zelfs nog geen kandidaat-senator voor D66. Ik heb beide rollen altijd strikt gescheiden gehouden en ben ook nu niet bij haar voorstel betrokken geweest.

In het wetsvoorstel wat er nu ligt, vult Dijkstra al in wat de minister in haar brief heeft geschreven. Verder hanteert het initiatiefvoorstel een leeftijdsgrens: ouderen vanaf 75 jaar moeten stervenshulp kunnen krijgen. In deze grens zit iets willekeurig.

Bij tv-programma Jacobine op Zondag discussieerde ik met Jan Terlouw, een van de grand old men van D66, over het initiatief van Dijkstra. Terlouw vindt dat niemand hulp bij zelfdoding ontzegd kan worden. Dat is maar de vraag. Het staat iedereen vrij om een eind aan zijn leven te maken, maar het is daarom nog geen recht. Zodra er anderen bij betrokken worden om zelfdoding uit te voeren, ontstaat er een andere situatie. Het strafrecht komt dan om de hoek kijken: hulp bij suicide is strafbaar, tenzij voldaan is aan

Terlouw vindt dat niemand hulp bij zelfdoding ontzegd kan worden. Dat is maar de vraag. Het staat iedereen vrij om een eind aan zijn leven te maken, maar het is daarom nog geen recht. Zodra er anderen bij betrokken worden om zelfdoding uit te voeren, ontstaat er een andere situatie.

de eisen van de wet, die officieel ook Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek heet. Het gaat om een uitzonderingspositie in het Wetboek van Strafrecht, niet om een recht in het stelsel van gezondheidswetgeving.

Uit Vrije Wil zegt: ik ben een verstandig mens, ik kan voor mezelf besluiten wat ik wil en daar wil ik niet bij gehinderd worden. Terlouw, lid van Uit Vrije Wil, vindt dan ook niet dat er per se een tweede beoordelaar moet komen aan wie de euthanasiewens moet worden voorgelegd. Ik denk dat mensen zoals hij die heel erg hechten aan de autonomie van het individu uiteindelijk ook niet blij zullen zijn met die nieuwe wet, als die er al komt.'

Wat gaat er volgens u met die wet gebeuren?

'Dat weet niemand. Doordat er nu een initiatiefvoorstel ligt, hoeft voltooid leven bij de onderhandelingen over een nieuw kabinet geen rol te spelen.'

Stel dat de wet van Dijkstra volgend jaar in de Eerste Kamer ligt. Gaat u dan tegen stemmen? Schnabel lacht en maakt een afwerend gebaar. 'Het is nog lang niet zover, dus ik ga daar geen uitspraken over doen. Kenmerkend voor dit type wetten met een duidelijk moreel karakter is dat er hoofdelijk over wordt gestemd. Iedereen moet naar eer en geweten kunnen stemmen, zonder druk van een partijstandpunt. Dat geldt zowel voor de Tweede als voor de Eerste Kamer.'

Vindt u dat het toepassen van euthanasie op grond van voltooid leven hoe dan ook strafbaar zou moeten zijn?

'Nee, inhoudelijk sta ik niet ver af van het standpunt van mensen als minister Schippers en mijn partijgenoot Dijkstra. Ik begrijp dan ook niet zo goed waarom christelijke partijen ons rapport zo

lovend ontvangen, terwijl ze met de hele euthanasiewet niets ophebben. Anders dan Schippers en Dijkstra zie ik geen meerwaarde in een nieuwe wet. Weliswaar heeft de Hoge Raad 15 jaar geleden uitgesproken dat er sprake moet zijn van een medische grondslag voor euthanasie, maar de wet zelf zegt daar niets over.

In plaats van het optuigen van een nieuwe wet die bovendien de huidige in de praktijk overbodig maakt, zou ik graag zien dat er een casus voor de Hoge Raad komt waarin iemand zonder medische grondslag –dus op grond van een voltooid leven-argumentatie– euthanasie of hulp bij zelfdoding heeft gekregen. Dan wordt duidelijk of de Hoge Raad in haar overwegingen inmiddels zowel dichter bij de tekst van de wet als bij het rechtsgevoel zoals zich dat in de samenle-

Inhoudelijk sta ik niet ver af van het standpunt van mensen als minister Schippers en mijn partijgenoot Dijkstra. Ik begrijp dan ook niet zo goed waarom christelijke partijen ons rapport zo lovend ontvangen, terwijl ze met de hele euthanasiewet niets ophebben.

ving ontwikkelt, is gekomen. Als dat niet zo zou zijn, zal zeker de vraag naar een wetswijziging of een nieuwe wet weer gesteld gaan worden.'

Februari 2016. Terwijl de eerste verkiezingsdebatten beginnen, plaatst Geert Wilders een foto op Twitter. Het is een gemanipuleerde foto, waarbij Alexander Pechtold tussen betogers staat die pleiten voor invoering van de sharia in Nederland. 'D66 wil Amsterdam afsplitsen als de verkiezingsuitslag tegenvalt. Pechtold demonstreert met Hamas-terroristen,' schrijft Wilders op Twitter. 'Is dit de volgende stap?' Alle media duiken er bovenop. Wilders lacht in zijn vuistje.

Arnoud Proos, voorlichter SGP-fractie in de Tweede Kamer

Verkiezingen 2017: De Facebookcampagne

Ook al ligt er nog geen vijf jaar tussen, de verkiezingscampagne van 2017 verloopt heel anders dan die van 2012. Buma, Pechtold, Rutte, Roemer, Van der Staaij: het zijn dezelfde bekende gezichten vergeleken met de vorige campagne. Maar, terwijl de pers in 2012 het nog redelijk voor het zeggen had wie de aandacht kreeg, begint dat beeld nu echt te kantelen. Het is niet zo dat de pers de regie kwijt is. Maar de rol van sociale netwerken als Facebook, Youtube en Insta-

gram is groot. En er gaan vermoedelijk grote bedragen in om.

Veel partijen vinden het een uitkomst. Niet langer bedelen bij de pers of jouw persbericht meegenomen kan worden in een radiobulletin of journaalitem. Nu kan de eigen boodschap ongefilterd en rechtstreeks gecommuniceerd worden met de doelgroep. En als je een snaar weet te raken, deelt jouw achterban die boodschap

ook weer. Waardoor je met relatief weinig geld en inspanning een groot publiek kunt raken.

Regelmatig worden er bezorgde analyses gemaakt over deze trend. Wanneer er geen filtering meer plaatsvindt door de pers, kan er ook geen kritische duiding meer worden gegeven. Want als Emile Roemer op zijn Facebookpagina (33.000 volgers) een tirade houdt over het kabinetsbeleid, wie controleert dan of hij de waarheid spreekt? Zijn volgers zullen bij het lezen van het bericht geen CPB-rapporten uit de kast trekken ter controle. Sceptici waarschuwen dat risico's van manipulatie op de loer liggen.

AMERIKAANSE VERKIEZINGEN

Naast de eerder genoemde tweet van Wilders is er iemand die in zijn campagne nóg meer ophef veroorzaakte met zijn tweets: Donald Trump – inmiddels verkozen tot president van Amerika. Hij wist met grof geschut ongekend veel ophef

te veroorzaken in tweets van 140 tekens. Als politicus vervolgde hij de harde en venijnige stijl die hij al had als zakenman. Zo luide zijn 'nieuwjaarswens' bijvoorbeeld: *Happy New Year to all, including to my many enemies and those who have fought me and lost so badly they just don't know what to do. Love!*

Iets anders dat veel opschudding veroorzaakte, waren de berichten dat Donald Trump de verkiezingen zou hebben gewonnen vanwege nep-

Iets anders dat veel opschudding veroorzaakte, waren de berichten dat Donald Trump de verkiezingen zou hebben gewonnen vanwege nepnieuws op Facebook.

nieuws op Facebook. Het causaal verband is tot nu toe niet aangetoond, maar duidelijk was wel dat er op het sociale platform in Amerika veel nepnieuws werd verspreid. Deels verzonden door kleine bedrijfjes op de Balkan, maar grotendeels ook in de Verenigde Staten zelf gecreëerd.

‘Nepnieuws is van alle tijden’, zei onderzoeker Peter Burger van de Universiteit Leiden hierover tegen Nieuwsuur. ‘Maar door de technische mogelijkheden heeft het nu een enorme vlucht genomen. Met ontzettend simpele middelen valt er nu nieuws te maken dat over de hele wereld wordt gelezen. Daarnaast kun je via Facebook goed mikken op een bepaald publiek en zelf de advertentie-inkomsten binnen harken. Dat is nieuw’, aldus de hoogleraar wetenschapjournalistiek en brongebruik.

EMOTIES

Sociale media kenmerken zich door de snelheid, het grote bereik dat mogelijk is, de kracht van beeld en emoties. Mensen delen een bericht, vol instemming. Of het roept een enorme weerstand op, die zich uit in woedende reacties. Of zelfs dreigementen. En waar Donald Trump en Geert Wilders emoties weten te raken, weet een partij als DENK dat ook. De afgesplitste PvdA'ers maken regelmatig filmpjes die zij op hun Facebookpagina zetten. Soms manipuleren ze die door bewust te knippen in reacties. Hun nogal suggestieve berichten over Israël en de Palestijnse gebieden leveren veel hatelijke en felle reacties op richting joden.

IMPACT

De krant NRC onderzocht in samenwerking met de Erasmus Universiteit in Rotterdam welke par-

Team Bedreigde Politici

Het Team Bedreigde Politici van de regionale recherche van politie-eenheid Den Haag is verantwoordelijk voor de aanpak van bedreigingen met een misdrijf gericht tegen politici.

Binnen deze doelgroep vallen ook de ministers, de staatssecretarissen maar ook bijvoorbeeld de voorzitter van de Raad van State en de Nationale Ombudsman.

Als politici een bedreiging ontvangen, dan kunnen zij hiervan melding doen bij het Team Bedreigde Politici. Dit team bekijkt in overleg met het Openbaar Ministerie in Den Haag of er ook daadwerkelijk sprake is van een strafbare bedreiging volgens artikel 285 Wetboek van Strafrecht; bijvoorbeeld wanneer er gedreigd wordt met een misdrijf tegen het leven of met zware mishandeling. Als dat het geval is, neemt dit team de aangifte van de politicus op en neemt de zaak in behandeling.

Van de rond 200 meldingen per jaar leiden meestal slechts enkele tientallen meldingen tot een zaak. De opgelegde straffen variëren van onvoorwaardelijke werkstraffen in combinatie met voorwaardelijke gevangenisstraf tot een voorwaardelijke werkstraf of gevangenisstraf of een voorwaardelijke geldboete, zegt het Openbaar Ministerie.

tijen de meeste impact hebben op Facebook. Er werd gekeken naar het aantal interacties per bericht en het aantal volgers. Samen bepalen die factoren het bereik van een partij op Facebook. De lijsttrekker die het meest besproken werd, is niet Geert Wilders of Mark Rutte, maar Tunahan Kuzu van DENK. Dat is opmerkelijk omdat zijn partij meestal maar nul tot één zetel krijgt in de peilingwijzer, een combinatie van vijf peilingen. Elk bericht van Tunahan Kuzu en Geert Wilders krijgt meer dan dertienhonderd interacties (vind-ik-leuks, reacties en aantal keren dat het bericht is gedeeld). Geen enkel Nederlands medium, misschien met uitzondering van satirische website *De Speld*, scoort zo hoog, aldus NRC. Slechts enkele weken later kwam het nieuws dat de partij DENK haar scores manipuleert met nep-accounts.

GERICHTE INZET VAN SOCIALE MEDIA

Van alle platforms is Facebook het grootst met miljoenen Nederlanders die er op actief zijn. Het is voor de meeste partijen dus een belangrijke plek. Maar steeds meer politici kijken ook naar Instagram. Het is een app waar foto's centraal staan en er is een jonger publiek te vinden. Hier delen veel politici vooral hun 'persoonlijke' momenten, met kiezers of in hun thuissituatie.

Twitter is absoluut het 'kleintje' onder de netwerken. Maar politici houden elkaar via twitter graag in de gaten. Ook veel journalisten en lobbyisten volgen de tweets van de mensen uit de politieke arena.

Een statement dat iemand via Twitter maakt, kan dus ineens het nieuws bepalen.

In Nederland zijn maar weinig grote studies gedaan naar het effect van sociale media op de verkiezingsuitslag. In Amerika zijn meer studies ge-

We kunnen inmiddels gerust vaststellen dat sociale media zorgen voor een grote verandering in het politieke campagnevoeren. Maar de waarschuwing van sommige traditionele media dat 'ongefilterd communiceren' zorgt voor nepnieuws en manipulatie, is te eenzijdig.

daan, al leveren die vaak geen eenduidig beeld op. Het klein duimpje van de Democraten, Bernie Sanders, kwam opvallend ver naast zijn rivaal Hillary Clinton. Hij wist een grote populariteit te verkrijgen onder met name jonge kiezers. Dankzij de inzet van sociale media.

NUANCE NODIG

We kunnen inmiddels gerust vaststellen dat sociale media zorgen voor een grote verandering in het politieke campagnevoeren. Ook in het medialandschap zorgt het voor een beduidende verschuiving. Maar de waarschuwing van sommige traditionele media dat 'ongefilterd communiceren' zorgt voor nepnieuws en manipulatie, is te eenzijdig.

Partijen hebben de afgelopen eeuw altijd advertenties ingekocht bij kranten, radio en tv. Via die platforms communiceerden zij ook rechtstreeks en ongefilterd met de kiezer. Daarnaast is het zo dat campagne teams de kanalen van hun concurrentie in de gaten houden. Worden er valse beloften gedaan, dan zijn ze er als de kippen bij om het publiek daarop te wijzen. Ook de pers volgt de lijsttrekkers van de partijen op deze manier. Tegelijk moeten partijen zich wel bezinnen op de emoties die zij oproepen. Een goede inzet van sociale media doe je niet om slechts je eigen ge-

Wat de SGP betreft komt inzet op sociale media het best tot zijn recht als het gezien wordt als een aanvulling op het reguliere werk.

lijk te bevestigen, ten koste van anderen. Een stevige stellingname, van welke kant dan ook, maakt kans om nieuws te worden. Tegelijk maakt zoiets vaak ook veel heftige reacties los.

KANSEN VOOR DE SGP

De SGP is nooit een voorloper geweest op het terrein van sociale media. Toch is de partij nu aardig actief op verschillende platforms. De partij weet daar ook regelmatig een gevoelige snaar te raken. Zoals van de zomer, toen Van der Staaij een open brief in de ochtendkranten schreef. Met een pleidooi voor liefde en trouw, in plaats van overspelreclames en seksadvertenties. Een

foto van de open brief op Facebook werd door het publiek massaal opgepakt en gedeeld. Op die manier bereikte de brief bijna een half miljoen mensen op sociale media.

Toen in september 2015 een gelegenheidskoor het lied 'Amazing Grace' zong in de hal van de Tweede Kamer, verscheen de opname daarvan op het kanaal Youtube. Inmiddels zijn de opnamen daarvan bijna twee miljoen keer bekeken. Een spreektekst van een debat over de wet flexibiliteit en zekerheid plaatsen op Facebook is ook mooi, maar zal ongetwijfeld minder gedeeld worden.

Wat de SGP betreft komt inzet op sociale media het best tot zijn recht als het gezien wordt als een aanvulling op het reguliere werk. Houd de focus op de inhoud en op de debatten en zorg voor een helder geluid. Zorg daarnaast dat er bij mooie ontmoetingen en werkbezoeken beeld is, dat gedeeld kan worden op sociale media. Deze benadering zorgt voor een koersvaste en herkenbare SGP.

Een moedig bestuurder luistert

Maatschappelijke weerstand, welke bestuurder heeft er van tijd tot tijd niet mee te maken? Het kan er soms heftig aan toe gaan. Een boe-roepende mensenmassa toespreken, is voorwaar niet gemakkelijk. Daar is moed en leiderschap voor nodig!

Over omgaan met maatschappelijke weerstand is al veel nagedacht. Er zijn boeken over vol geschreven. Bestuurders worden erop geselecteerd. Ze moeten weerstanden kunnen overwinnen en draagvlak creëren, zo staat in menig profielschets te lezen. Met al die vaardigheden zouden we het toch moeten kunnen redden?

Nee dus. Want ondanks alle goede bedoelingen blijken we maar niet in staat te zijn het negatieve denken over de overheid te doorbreken. De maatschappelijke onvrede zit heel erg diep. Het is te zien aan het politieke landschap. Partijen die het negativisme voeden, gaat het voor de wind, terwijl een bestuurderspartij als de PvdA wegzakt in de peilingen.

Hoe zou dit toch komen? Zou het misschien komen omdat bestuurders toch teveel de rol van 'daadkrachtige leiders' op zich nemen, terwijl burgers daar helemaal niet op zitten te wachten. Burgers willen serieus genomen worden! Zou dit niet de sleutel kunnen zijn voor het doen omslaan van maatschappelijke weerstand in maatschappelijke waardering?

Dit vraagt wel om een andere houding van bestuurders. Het vraagt om bereidheid eigen voorstellen niet tot het bittere eind te willen verdedigen. Het vraagt om bereidheid te erkennen dat plannen soms echt verbetering behoeven. Bestuurders die zich zo kwetsbaar opstellen, zijn pas echt moedig! Wat het volk wil, is voor ons niet de norm. Maar soms doe je in contact met burgers verrassende inzichten op, die aanvankelijk helemaal niet in beeld waren. Waarom zouden we die niet overnemen? De woorden van Groen van Prinsterer (1801-1876) 'Volksinvloed begeer ik, volksregering niet' helpen ons om ook hierin het juiste evenwicht te vinden.

Bert-Jan Ruissen,
SGP-fractievoorzitter in de gemeenteraad van Krimpen aan den IJssel
en nr. 4 op de SGP-kandidatenlijst bij de Tweede Kamerverkiezingen

'De oranje SGP kleurt groen', twitterde Elbert Dijkgraaf onlangs. Hij doelde op de 'groene' scores die de SGP heeft in de kieswijzer als het gaat om een duurzame economie. Arie Donker, wethouder van de gemeente Zederik, laat in deze bijdrage zien hoe hij in deze gemeente bezig is om duurzaamheid concreet gestalte te geven. In Zederik doen ze dit door op een innovatieve manier om te gaan met een taak die elke gemeente in zijn takenpakket heeft: afvalinzameling.

Ronilla Heijboer MSc, vrijwilliger

Innovatief omgaan met grondstoffen

Interview met Arie Donker, wethouder van de gemeente Zederik

De Zuid-Hollandse gemeente Zederik ligt in de Alblasserwaard en Vijf Heerenlanden. Samen met nog vijf andere gemeenten (Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld – Giessendam, Leerdam en Molenwaard) heeft Zederik een gemeenschappelijke regeling (Reinigingsdienst Waardlanden) gevormd op het gebied van huisvuil ophalen en de exploitatie van afval brengstations. Voor deze gemeenschappelijke regeling

levert elke gemeente een wethouder als bestuurder. Sinds mei 2016 is Arie Donker voorzitter van deze gemeenschappelijke regeling.

Hoe organiseert Waardlanden het ophalen van afval?

'Vorig jaar hebben wij veel ondergrondse containers aangebracht in ons stedelijke gebied. In totaal hebben we nu de beschikking over plm.

Daarnaast passen we geen Diftar (gedifferentieerd tarief) toe. Door geen Diftar toe te passen, ontzien we grote gezinnen. Dit noemen we solidariteit. Verder zijn er geen beperkingen op de afvalbrengrstations. Daardoor is er weinig of geen zwerfafval in de deelnemende gemeenten.

1300 ondergrondse containers. Het doel ervan is dat de inwoners daar hun restafval in deponeren en hun PMD-afval (plastic, metalen verpakkingen en drinkkartons) weggooien in de container bij hun woning. Voor oud papier zijn er ook ondergrondse containers.

De bewoners van het buitengebied hebben vier kliko's die bestemd zijn voor GFT, papier, PMD en restafval. De eerste drie kliko's kunnen aangevuld worden met een extra container. De papiercontainers worden geleegd met een wagen van Waardlanden in samenwerking met vrijwilligers

van verenigingen. Deze verenigingen delen in de opbrengsten. Verder heeft ons gebied vier afvalbrengrstations, wat een goede service is op het aantal huisaansluitingen. Ongeveer 27 afvalstromen worden hier gescheiden ingezameld. Deze afvalbrengrstations zijn zes dagen in de week open. We hebben voor deze opzet gekozen om een nog hoger scheidingspercentage te realiseren. In 2014 hebben we namelijk het Afvalbeleidsplan Waardlanden 2014 en verder opgesteld. Op dit moment hergebruiken we 59% van de grondstoffen. De bedoeling is om door te groeien naar het hergebruiken van 75%.

Wat is er innovatief aan deze manier?

'De verwerking van afval begint met het gescheiden kunnen ophalen of aanleveren van onze grondstoffen. Allereerst moeten de mensen bewust gemaakt worden van het nut en de noodzaak ervan. Daarom zijn er met de scholen afspraken gemaakt en worden de kinderen via een programma bewust gemaakt om onze grondstoffen bij de bron te scheiden. Als de scholen dit goed doen, wordt hun restafval gratis opgehaald. Wat de scholen met dit financiële voor-

Laat door je gedrag en levensstijl concreet zien dat je rentmeester bent op en van deze aarde. Als wij bewust leven is er straks – Deo volente - ook voldoende over voor komende generaties.

deel doen zal wisselend zijn, maar die euro's worden zo beter besteed. Wat kinderen leren, brengen ze over op hun ouders en zelfs op hun grootouders zo leert de ervaring.

Verder is Waardlanden bezig om de inhoud van de prullenbakken zelf te sorteren. 95% van de inhoud betreft bruikbare grondstoffen die anders verbrand zouden worden. Door dit werk zelf te doen, bieden wij veel werkgelegenheid voor mensen met een arbeidsbeperking. 25% van het personeel van Waardlanden betrekken wij van Avres (Sociale Werkvoorziening). Wat we als Waardlanden ook doen: gratis containers plaatsen bij evenementen en die ook weer ophalen. Dit scheelt veel organisatie, arbeid (op de dag van de verkoping van de kerk bijv.) en kosten die niet ten laste komen van het goede doel. Daarnaast passen we

geen Diftar (gedifferentieerd tarief) toe. Door geen Diftar toe te passen, ontzien we grote gezinnen. Dit noemen we solidariteit. Verder zijn er geen beperkingen op de afvalbrengrstations. Daardoor is er weinig of geen zwerfafval in de deelnemende gemeenten. Wel merken we dat inwoners uit het land van Heusden en Altena bijv., waar Diftar wel wordt toegepast, dat zij hun afval meebrengen en dumpen in containers bij kantoorgebouwen in ons werkgebied.'

Een selectie van kencijfers van Waardlanden

Aantal deelnemende gemeenten	6
Aantal inwoners	ca. 130.000
Aantal aansluitingen	ca. 53.000
Afval brengstations	4

Overige werkzaamheden:

Straatvegen	(alle 6 gemeenten)
Zout strooien	(Gemeente Gorinchem)
Ledigen afvalbakken in buitengebied	

Hoe wordt over het beleid gecommuniceerd?

'Bij de informatieavonden voor het plaatsen van de ondergrondse containers zorgen we ervoor dat de wethouder altijd aanwezig is. Daarnaast zorgt Waardlanden ervoor dat klachten in korte

Over Arie Donker

Arie Donker is geboren en getogen in Nieuwland. Hij werkt bij een aannemersbedrijf. In 2002 werd hij raadslid voor de SGP. Van 2008 tot 2014 was hij fractievoorzitter. Sinds 2014 is hij wethouder van de gemeente Zederik. Hij is verantwoordelijk voor de taken op het gebied van Verkeer en vervoer, Afvalbeleid, Publieke gezondheid, Onderwijs, Welzijnsbeleid jeugd en ouderen, Werk & Inkomen en Maatschappelijke Ondersteuning. Arie is getrouwd met Conny Kars, vader van zeven kinderen en grootvader van negen kleinkinderen.

tijd opgelost worden. Als ik zelf 's morgens zie dat de container in Nieuwland vol is, dan bel ik gelijk naar Waardlanden. Voorleven en een voorbeeld zijn, dat vind ik belangrijk. Zo gaan ook alle gemeentehuizen hun grondstoffen in 2017 meer sorteren en gescheiden aanbieden.'

Heeft u nog tips voor collega-wethouders?

'Lees het bovenstaande en pas het toe. En verder? Niet te veel luisteren naar professoren die beweren dat alle afval in één container stoppen, verzamelen en daarna sorteren goedkoper is. Het kan zijn dat het goedkoper is, maar de kwaliteit van de te hergebruiken grondstoffen is minder en je brengt onze inwoners geen bewust gedrag bij. Verder raad ik aan om het ophalen van afval en het reinigingsbedrijf ook te benaderen als een dienstverlenend bedrijf en niet als een overheidsorganisatie. Dat draagt bij aan een hoog serviceniveau en een dicht netwerk van voorzieningen. Wat ook belangrijk is dat je als bestuurder je gezicht regelmatig laat zien bij de medewerkers van je organisatie. Zorg ervoor dat de kwaliteit van de ABS'en goed zijn. Bekijk of je

nog meer gescheiden stromen kan organiseren en leer van elkaar.'

Als het gaat om rentmeesterschap, heeft u een boodschap voor de SGP-achterban?

'Koop zo weinig mogelijk via webshops op internet. De berg verpakkingsmateriaal groeit daardoor enorm. Een middagje shoppen bij de plaatselijke middenstand met bijvoorbeeld je echtgenote of vriendin heeft ook zo zijn voordelen. Daarnaast is het van belang om niet in overdaad te leven. Laat door je gedrag en levensstijl concreet zien dat je rentmeester bent op en van deze aarde. Als wij bewust leven is er straks – Deo volente - ook voldoende over voor komende generaties.

Wat ik ook van SGP'ers verwacht, is dat zij hun woon- en leefomgeving schoonhouden. Veel mensen wandelen en ik weet dat er mensen zijn die dan de bermen bijvoorbeeld schoonmaken. Dit verdient navolging.

Tot slot: leer omdenken! Zo spreken wij heel bewust niet over afval, maar over het hergebruik van grondstoffen. Afval bestaat niet.'

Onlangs maakte de CU/SGP-fractie in de gemeente Woerden een moeilijke, maar moedige keuze. Ruim een jaar voor de gemeenteraadsverkiezingen besloot de CU/SGP-fractie dat hun positie in de coalitie niet meer houdbaar was en nam de wethouder ontslag. Waarom heeft de fractie dit besluit genomen? Hoe kijkt zij terug op de afgelopen tijd? En welke zaken zijn belangrijk om mee te geven aan andere fracties? Fractievoorzitter Simon Brouwer vertelt zijn verhaal.

Ronilla Heijboer MSc, vrijwilliger

Moedig kiezen: terugtrekken om stand te houden

Wonderlijke keuzes van Woerdense coalitie
leiden tot vertrek CU/SGP

‘De ChristenUnie/SGP fractie in Woerden neemt sinds 2014 deel aan de coalitie in Woerden. In het coalitieakkoord konden we goede afspraken maken met D66, Progressief Woerden, VVD en Sterk Woerden. Het ging om een voor ons herkenbaar coalitieakkoord, waarin o.a. aandacht was voor duurzaamheid, sociaal domein, maar ook behoud van de status quo van de zondagsopenstelling. Deze coalitie was feitelijk een voortzetting van de vorige coalitie, aangevuld met een lokale partij.’

WAT ERAAN VOORAF GING

‘In de vorige periode waren er andere afspraken gemaakt over de koopzondagen. Toen was het een vrije kwestie en tijdens die periode heeft een raadsmeerderheid toestemming verleend voor de wekelijkse zondagsopenstelling van drie supermarkten. Ook is toen voor de overige winkels de mogelijkheid om 8 keer per jaar op zon- en feestdagen open te gaan erdoor gekomen. Bij de coalitievorming in 2014 konden we echter goede

afspraken maken, een reden voor ons om toch in deze coalitie in te stappen.'

'In 2015 waren enkele ondernemers een behoorlijke periode illegaal geopend, waarvoor zij op een sluike manier reclame maakten. De oppositiepartijen waren er als de kippen bij om door middel van moties steeds opnieuw te vragen om de afspraak over de zondagsopenstelling uit het coalitieakkoord te laten vallen. Onze coalitiepartners hielden echter de rug recht. Weliswaar begrepen wij dat het hen pijn deed, maar men begreep omgekeerd dat wij op dit punt geen water bij de wijn konden doen. De afspraak om de status quo te handhaven was voor ons al een vergaand compromis.'

ZOMER 2016

'Tegen de zomer van 2016 begonnen onze coalitiepartners echter een wat ander geluid te laten horen. Men vroeg zich af wat nu de werkelijke behoefte was van ondernemers, inwoners enz. Wij hebben binnen de coalitie altijd gezegd: "Wees eerlijk over de afspraken en ga niet onderzoeken wat je toch niet van plan bent om uit te gaan voeren." In juni 2016 kwamen echter twee coalitiefracties met een voorstel om een uitgebreid onderzoek te doen, zoals eerder in Bodegraven-Reeuwijk en De Ronde Venen werd gehouden (buurtgemeenten van Woerden). Dit voorstel werd door een meerderheid van de raad aangenomen. Wij hebben op dat moment gezegd: 'We vinden dat dit onderzoek langs de randen van het coalitieakkoord schuurt.' Maar omdat er geen breuk lag, hebben we weliswaar niet ingestemd met het onderzoek, maar wilden we op dat moment het vertrouwen uitspreken in onze coalitiepartners en bleven we in de coalitie participeren. Er kwamen namelijk ook signalen van onze partners dat het zo'n vaart niet zou lopen en we het vertrouwen maar moesten blijven houden.'

Simon Brouwer, foto: Liesbeth Dinissen ©

EIND 2016

'Het onderzoek dat vervolgens op 21 november 2016 werd gepubliceerd, gaf een gemengd resultaat te zien. Twee derde van de inwoners en ondernemers was voorstander van een verruiming van de zondagsopenstelling, zo was de uitkomst. We lazen echter ook dat slechts een minderheid van de ondervraagden daadwerkelijk van plan was om op zondag te gaan winkelen. Die uitkomst bleef helaas onderbelicht. Ook de kerken gaven aan geen verruiming te wensen, maar vanuit ondernemers en oppositie bleek helaas zoveel druk te komen, dat onze vier coalitiepartners eind 2016 een initiatiefvoorstel deden waarin een algehele openstelling op zondag van 6 tot 22 uur werd bepleit. Men kon, zo zei men, de uitkomsten van het onderzoek niet meer naast zich neerleggen. Hoewel we best begrip hebben voor hun moeilijke positie, bleek de aandring tot zondagsopenstelling helaas belangrijker dan het breken met een gemaakte afspraak in het coalitieakkoord.'

De oppositiepartijen waren er als de kippen bij om door middel van moties steeds opnieuw te vragen om de afspraak over de zondagsopenstelling uit het coalitieakkoord te laten vallen.

21 DECEMBER 2016

‘In het debat op 21 december hebben wij daarom gewezen op de waarde van afspraken, niet alleen over dit onderwerp maar bij alles waarover je afspraken maakt. Afspraak is afspraak geldt helaas niet meer, en alles overziende zagen wij maar één weg gezien, namelijk noodgedwongen ons terug te trekken uit de coalitie. Met pijn in het hart, omdat we ons verantwoordelijk voelen voor het bestuur van deze gemeente. Maar ook omdat we aanvoelden dat onze geloofwaardigheid op het spel stond.’

HOE NU VERDER?

‘Hoe het bestuur van Woerden er tot de verkiezingen DV in maart 2018 uit zal komen te zien, weten we niet. Maar we voelen ons gesterkt in de juistheid van onze keuze door de vele positieve reacties op ons besluit, zelfs van mensen die totaal niet tot onze achterban behoren. En we hebben ervaren dat er Eén is die alle dingen bestuurt. Dat geeft ons rust. Een rust die we anderen ook gunnen, op grond van de Bijbel maar vooral ook omdat we een rustdag als geschenk van God zien.’

‘Onze wethouder Tymon de Weger heeft op 21 december aangegeven zich te beraden op zijn positie. Hij heeft zijn aftreden bewust niet direct bekend gemaakt, omdat er nog een lijmpoging door D66 (de grootste coalitiefractie) zou worden ondernomen. Daarnaast vonden gesprekken met andere fracties plaats, om te kijken of het probleem wat in de raad was ontstaan, opgelost kon worden.’

‘Op 19 januari werd duidelijk dat wij geen geloofwaardige mogelijkheid zien om weer opnieuw in de coalitie te stappen. Tegelijk bleek dat ook andere fracties zoals CDA, Lijst van der Does en Inwonersbelangen geen verantwoordelijkheid willen nemen binnen het college. Ten tijde van het schrijven van dit artikel (eind januari) heeft wethouder Tymon de Weger zijn aftreden bekend gemaakt, en zal de coalitie als minderheid doorgaan. De raad zal nadrukkelijk een andere rol krijgen, omdat het college (zonder onze wethouder) als een ‘minderheidskabinet’ tot de verkiezingen DV 2018 de zaken van Woerden zal behartigen.’

HEEFT U ADVIEZEN VOOR SGP-FRACTIES IN ANDERE GEMEENTEN?

‘Aan collega fracties die met soortgelijke problemen worstelen, zou ik het volgende willen meegeven:

- Wees transparant en eerlijk over wat je standpunt is en waar je dat op baseert;
- Zorg dat je de achterban (in ons geval meerdere ledenvergaderingen van CU en SGP en de besturen) meeneemt in de beweegredenen achter je besluit;
- Houd helder voor ogen dat de toon in het debat waardig blijft en spreek tegenstanders daar ook op aan;
- Wij hebben altijd aangegeven dat we Woerden niet gijzelen met onze eigen wensen, maar dat we onze idealen helder voor het voetlicht willen brengen en niet opgeven, omdat we er van overtuigd zijn dat onze Schepper het goede met alle mensen voorheeft en we de wekelijkse rustdag als geschenk mogen ontvangen.

Tot slot, mocht u ook worstelen met principiële dossiers, neem gerust contact op met fracties zoals de onze om te sparren! Via de Bestuurdersvereniging van de SGP is een verbinding snel gelegd.’

De gemeenteraadsverkiezingen in 2018 werpen hun schaduw al vooruit. Om de vier jaar moet opnieuw een verkiezingsprogramma worden geschreven, een kandidatenlijst opgesteld, nieuwe fractieleden ingewerkt etc. Deze vierjaarlijkse cyclus kan vergeleken worden met een beleidscyclus zoals we die bij de (lokale) overheid kennen. In deze bijdrage wordt aan plaatselijke SGP-besturen en lokale fracties een handreiking gedaan om het eigen functioneren eens tegen het licht te houden en waar mogelijk te verbeteren.

mr. Peter van den Berg, Gemeenteraadslid in Waddinxveen (PCW-fractie)

De cyclus van de lokale politieke fractie

Het adviesbureau KPMG heeft een zogenaamde 'BIG-8' ontworpen voor kwaliteitsmanagement bij de overheid. Vanuit een (strategisch) beleidskader wordt een vertaalslag gemaakt naar organisatie, uitvoering en evaluatie. Zonder al te krampachtig hier mee om te gaan –een bestuurlijk-beleidsmatige benadering valt vaak niet een-op-een over te brengen op een 'politieke realiteit'– zou zo'n model ook waardevol kunnen zijn

voor politieke afdelingen en gemeenteraadsfracties¹.

1. BELEIDSCYCLUS: ALGEMEEN

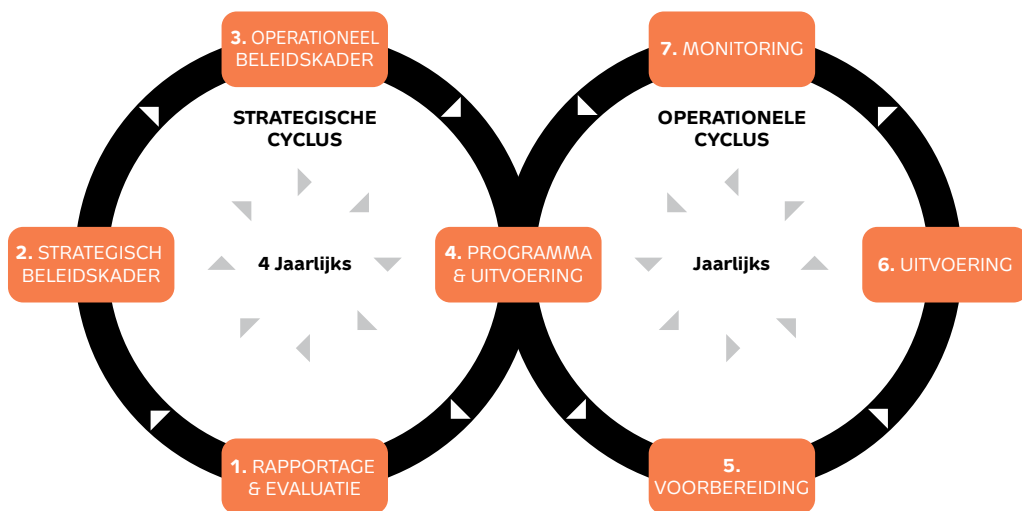
Het vaststellen en uitvoeren van beleid verloopt doorgaans via een aantal vaste stappen. Door deze stappen systematisch te doorlopen, bouwt een organisatie haar eigen beleid op en stelt dit eventueel bij. Het doorlopen van deze stappen

Binnen de lokale politiek kan volgens deze systematiek worden gewerkt. Wel moet ervoor gewaakt worden om dit niet al te zwaar op te tuigen zodat het operationele raadswerk er onder komt te lijden.

vormt de structuur van het op te zetten beleidsplan. Deze structuur wordt de 'dubbele regelkring' of 'Big 8' genoemd (zie figuur 1). Het programma voor de uitvoering van de handhaving vormt het hart van de cyclus. Het programma komt voort uit de probleemanalyse, prioriteiten

en doelen en de daarbij gehanteerde strategie (vanuit beleid). Wat volgt uit het programma is de monitoring en de verslaglegging (evaluatie). De verbetermaatregelen die voortkomen uit de evaluatie worden gebruikt als aanscherping en verbetering van de probleemanalyse en prioriteiten. Dit maakt de beleidscyclus van de handhaving rond.

Binnen de lokale politiek kan volgens deze systematiek worden gewerkt. Wel moet ervoor gewaakt worden om dit niet al te zwaar op te tuigen zodat het operationele raadswerk er onder komt te lijden. Anderzijds geeft een dergelijke werkwijze wel focus en richting aan het werk binnen de fractie, het serieus oppakken van speer- en actiepunten uit het verkiezingsprogramma en de verantwoording richting burgers

- STAP 1:** Omgevingsanalyse
- STAP 2:** Verkiezingsprogramma
- STAP 3:** Verkiezingsprogramma - politieke strategie
- STAP 4:** Fractieprogramma

- STAP 5:** Protocollen en werkinstructies
- STAP 6:** De daadwerkelijke uitvoering
- STAP 7:** Voortgang en resultaten monitoren

Figuur 1: politieke beleidscyclus

en kiezers. Hieronder wordt dit schematisch weergegeven. In de volgende paragrafen worden de meeste onderdelen uitgewerkt.

2. VERKIEZINGSPROGRAMMA

2.1 Omgevingsanalyse en verkiezingsprogramma

Veel (lokale) beleidsstukken zijn gebaseerd op een omgevingsanalyse, al dan niet aangevuld met bijvoorbeeld een risico- of probleemanalyse. Voor het schrijven van een verkiezingsprogramma kan ook een soort 'omgevingsanalyse' opgesteld worden (stappen 1 en 2; figuur 1). Wat is kenmerkend voor mijn gemeente en welke ontwikkelingen doen zich nu en in de nabije toekomst voor? Wie wonen er in mijn gemeente? Zijn dat veelal jongere gezinnen of juist veel ouderen? Zijn er veel ondernemers en zo ja uit welke branche? Op basis van deze informatie en analyse kan vervolgens een verkiezingsprogramma opgesteld worden. Het kan natuurlijk een bewuste keuze zijn, maar op zo'n manier voorkom je het knippen en plakken van paragrafen uit landelijke partijmodellen die juist in uw gemeente niet van toepassing zijn... Of dat er niets wordt geschreven over ouderen of ontwikkelingen in de *Greenport* terwijl er juist in uw gemeente sprake is van bevolkingskrimp en dat uw gemeente juist tot één van de Greenportgemeentes gerekend wordt. Het zal niet de eerste keer zijn dat er iets in een verkiezingsprogramma staat wat niet (direct) van toepassing is, of andersom... In onderstaande figuur zijn deze 'doelgroepen' als voorbeeld weergegeven. Overigens kan een dergelijke figuur ook behulpzaam zijn in een communicatieplan.

2.2 Vertaling gewijzigde rol overheid in verkiezingsprogramma

De ontwikkelingen in de maatschappij en bij de overheid staan niet stil. De beweging van een

Figuur 2: politieke omgevingsanalyse

meer representatieve democratie in de vorm van een gemeentebestuur naar een participatiemaatschappij of participatieve democratie van actieve burgers is in meerdere studies beschreven. Van controle (en kaderstelling) naar een volksvertegenwoordigende gemeenteraad, die burgers, ondernemers en organisaties in meer of mindere mate betreft bij de voorbereiding (en evt. uitvoering) van raadsbesluiten. De ontwikkeling van een terugtrekkende overheid en toename van inspraak en burgerinitiatieven versterkt deze omslag in verhoudingen. Het is meer dan zinvol om daar in het kader van het verkiezingsprogramma en de uitrol van nieuwe beleidswensen over na te denken en dit concreet

Het zal niet de eerste keer zijn dat er iets in een verkiezingsprogramma staat wat niet (direct) van toepassing is, of andersom...

De ontwikkeling van een terugtrekkende overheid en toename van inspraak en burgerinitiatieven versterkt deze omslag in verhoudingen.

te maken. Wat zijn bijvoorbeeld de onderwerpen waarover alleen de gemeente gaat? Bij welke onderwerpen kunnen burgers en organisaties betrokken worden? En hoever gaat die betrokkenheid? Terzijde: deze ontwikkeling heeft ook gevolgen voor de profielschets van (nieuwe) raadsleden en bestuurders.

2.3 Functies van een verkiezingsprogramma

Een verkiezingsprogramma heeft, zowel vóór als ná de verkiezingen meerdere functies:

- extern: de burgers ervan overtuigen waarom zij, op basis van bepaalde speerpunten of voorstellen, op uw partij moeten stemmen;
- extern: het biedt een basis voor collegeonderhandelingen (en coalitieakkoord). Op welke punten is er beleidsmatig een overeenstemming en op welke terreinen minder of niet;
- intern: het biedt de (nieuwe) fractie houvast bij de beoordeling van raadsvoorstellen en continuïteit van de besluitvorming. Daarnaast biedt het de mogelijkheid om als volksvertegenwoordiger zelf de komende vier jaar aan de slag te gaan om met goede voorstellen te komen.

2.4 Lengte en inhoud van het verkiezingsprogramma

Moet een verkiezingsprogramma lang of kort? Landelijk varieert het op dit moment van 1 pagina (PVV) tot 236 pagina's (D66). Het spreekt voor zich dat het aan een politieke partij zelf is om de inhoud en lengte te bepalen. Hierbij geef ik het volgende in overweging:

- in een wat uitgebreider programma kun je concrete actiepunten en voorstellen onderbouwen. Een debat met kiezers maar ook in de raad heeft meerwaarde als het niet blijft steken bij een 'ik ben voor' of 'ik ben tegen' maar om een koers op basis van politieke uitgangspunten;
- na de verkiezingen wordt tegenwoordig vaker een informateur aangesteld. Het vergemakkelijkt zijn functioneren als hij/zij naast de diverse gesprekken ook beschikt over voldoende informatie, waaronder de verkiezingsprogramma's;
- een wat uitgebreider programma kan niet alleen als leidraad worden gebruikt voor de komende vier jaar maar ook als 'hulpmiddel' voor nieuwe fractieleden die de politieke koers die eerder ingezet is willen voortzetten;
- maak keuzes. Niet zozeer alleen inhoudelijke keuzes, maar welke speerpunten kenmerken uw programma en partij? Na vier jaar terugblikken op 20 speerpunten en 137 actiepunten maakt het niet alleen ingewikkeld en onoverzichtelijk, maar ook lastig om uit te leggen aan uw leden en de burgers;
- communicatief gezien is het effectief om een uitgebreid verkiezingsprogramma samen te vatten in een 'speerpuntenprogramma' en heldere verkiezingsfolder.

3. FRACTIEPROGRAMMA

3.1 Algemeen

Een fractie, zeker als deze functioneert in de oppositie, zal niet zomaar vanaf de zijlijn afwachten en zeker niet wachten op voorstellen waar zij het naar verwachting niet mee eens is. Maar ook een coalitiefractie die een aantal punten 'verzilverd' heeft in het collegeakkoord en participeert in het college kan zich niet zomaar permitteren om een passieve of louter controlerende rol in te nemen. Een fractieprogramma kan hierbij een goed instrument zijn. Het kan 'behoeden' voor

passiviteit en als de interne organisatie goed doordacht is, ook bewaren voor krampachtigheid. Het kan verder overspannen verwachtingen binnen de fractie of politieke afdeling voorkomen. Tot slot kan door het stellen van doelen een dergelijk programma dienstbaar zijn aan de lokale democratie.

3.2 Positionering fractieprogramma

Het is wellicht wat overdreven om een fractieprogramma het hart van een politieke beleids- of fractiecyclus te noemen. Als wordt aangesloten bij een gebruikelijke beleidscyclus dan komt een programma voort uit een omgevingsanalyse en verkiezingsprogramma (met speer- en actiepunten, zie fig. 1, de stappen 4, 5 en 6). Wat volgt op het fractie- of uitvoeringsprogramma is de monitoring en de verslaglegging (jaarverslag of evaluatie). De ervaringen of leerpunten die hieruit voorkomen kunnen weer als input worden gebruikt voor het komende jaar of voor het nieuwe verkiezingsprogramma. Dit maakt het vergaderseizoen of de politieke raadsperiode-beleidscyclus van de handhaving rond.

3.3 Wat is een fractieprogramma?

Een fractieprogramma is te vergelijken met een uitvoeringsprogramma waarin de beleidsdoelstellingen ("wat gaan we doen?") worden vertaald naar concrete interventies ("hoe gaan we dat doen?"). Die 'hoe-vraag' geldt in eerste instantie intern (de eigen fractie) maar daarna ook extern (met welke andere fracties, organisaties en burgers). Zonder volledig te zijn kan een fractieprogramma de volgende aandachtspunten of thema's omvatten:

- speer- en/of actiepunten: welke speerpunten uit het verkiezingsprogramma worden actief opgepakt);
- activiteiten en fasering met betrekking tot deze speer- of actiepunten: wie moeten bij

welk speerpunt betrokken worden en wat is qua tijdsbesteding en politieke relevantie een reële of adequate timing?;

- interne organisatie: wat is de omvang, wat zijn de capaciteiten en wat is de rolverdeling binnen de fractie (waaronder steunfractie of fractiewerkgroepen). Een goede analyse van kennis, ervaring, mogelijkheden en verdeling van taken kan voorkomen dat punten blijven liggen of fractieleden meer 'hooi op de vork nemen' dan verantwoord is;
- communicatie en verantwoording: publiciteit en verantwoording met betrekking tot inzet en/of resultaten. Als fractie wil je laten zien wat je (met anderen) hebt bereikt of ondanks de inzet niet hebt kunnen bereiken. In ieder geval wil je verantwoording afleggen en richting nieuwe verkiezingen uitstralen een kwalitatief goede en ook betrouwbare partij te zijn.

3.4 Fractieprogramma: continuïteit en kwaliteit

Periodiek wisselt de samenstelling van de fractie. Doorgaans rondom verkiezingen maar het kan ook tussentijds veranderen. Het kan de continuïteit en kwaliteit van de fractie en het optreden van de fractie bevorderen wanneer de diverse aspecten van het functioneren etc. worden beschreven. Denk daarbij aan:

- inventariseer en benoem aanwezige kennis, ervaring en persoonlijke voorkeuren voor

Een fractie, zeker als deze functioneert in de oppositie, zal niet zomaar vanaf de zijlijn afwachten en zeker niet wachten op voorstellen waar zij het naar verwachting niet mee eens is.

Het politieke handwerk in Veenendaal

De SGP fractie in Veenendaal heeft goede ervaringen met een georganiseerde en doordachte aanpak van het politieke en bestuurlijke werk. Waarbij we steeds in het oog houden dat deze aanpak in dienst staat van het doel: het leveren van een kwalitatief hoogstaande en Bijbels gefundeerde bijdrage aan het besturen van de gemeente Veenendaal. Een goede samenwerking tussen wethouder, fractie en plaatselijke afdeling is daarbij van groot belang.

Het begint bij het verkiezingsprogramma. Dit programma verwoordt heldere visies en standpunten op actuele thema's en is voor iedereen herkenbaar als de SGP-visie op Veenendaal. Aan het begin van elk vergaderseizoen worden vanuit dit programma de lijnen uitgezet voor de komende periode, en wordt de vertaling gemaakt naar concrete acties.

Ook de voorbereiding voor en de uitvoering van het werk in de raadscommissies en de raad worden gestructureerd uitgevoerd. Er is een portefeuilleverdeling tussen de raads(commis)sieleden en vroeg in elke vergadercyclus worden de onderwerpen toegewezen aan de verantwoordelijken. Iedereen bereidt zich goed voor, zodat op de eerste fractievergadering van de vergadercyclus de onderwerpen inhoudelijk stevig kunnen worden besproken en doordachte standpunten kunnen worden ingenomen. Ook wordt bepaald welke instrumenten worden ingezet (motie, amendement, initiatiefvoorstel, etc.) om de eigen accenten aan te brengen.

Periodiek evalueren we ons handelen en ook in de fractievergaderingen kijken we met elkaar kritisch terug op de afgelopen vergadercyclus. Ook heeft de fractie recent de burgemeester en de raadsgriffier uitgenodigd om te reflecteren op haar functies.

We hebben een aantal malen een moeilijke situatie meegemaakt: de invoering van de koopzondag en ook het tussentijds aftreden van het College van B&W vanwege een vertrouwensbreuk tussen de wethouders. Het omgaan met dergelijke situaties is niet in een structuur te vatten. Maar een goede verstandhouding tussen wethouder, fractie en bestuur met helder zicht op ieders rol en verantwoordelijkheid vormen een goede basis om tot een oplossing te komen. Een goede structuur is ook dienstbaar aan een goede verstandhouding!

dr. ir. Marco Verloop
wethouder gemeente Veenendaal

thema's, doelgroepen en vertegenwoordiging vanuit alle dorpskernen en/of wijken;

- benoem verantwoordelijkheden en welke taken erbij horen;
- hoe beoordeel je een raadsvoorstel?
- hoe en wanneer betrek je deskundigheid uit de achterban of (een deel van) de bevolking?
- hoe ga je om met de controlerende, kaderstellende en volksvertegenwoordigende taak?
- hoe voorkom je dat je bepaalde deelonderwerpen laat liggen?

4. POLITIEK JAARVERSLAG

4.1 Algemeen

Een jaarverslag bevat informatie en een overzicht wat er in het betreffende jaar is gebeurd, al dan niet met een financiële verantwoording. Binnen de gemeenten zijn het Burgerjaarverslag en de Jaarrekening bekende 'jaarverslagen'. Al diverse jaren brengen wij als PCW-fractie een jaarverslag uit². Daarin blikken we terug op het afgelopen jaar (samenstelling fractie, werkbezoeken etc.) en geven we een beschrijving van onze 'inzet' bij diverse beleidsthema's en tot slot een overzicht van moties, amendementen en schriftelijke vragen. Dit document wordt eerst intern (fractie) besproken waarna het jaarverslag naar het bestuur en de leden gaat en richting de pers wordt gecommuniceerd. Op deze manier willen wij verantwoording afleggen richting kiezers, leden en bestuur.

De kiezer wil graag weten wat je nu eigenlijk als raadsfractie hebt bereikt in vier jaar. Vaak is dat lastig te beantwoorden, omdat je met andere partijen en instanties samenwerkt om iets te realiseren.

4.2 Aandachtspunten en functie

Een belangrijke functie van het jaarverslag (figuur 1, stap 7) is om na afloop van het jaar en/of de raadsperiode een document te hebben dat aan de kiezer laat zien wat de inbreng van de fractie is geweest in de gemeenteraad (verantwoording). De kiezer wil graag weten wat je nu eigenlijk als raadsfractie hebt bereikt in vier jaar. Vaak is dat lastig te beantwoorden, omdat je met andere partijen en instanties samenwerkt om iets te realiseren. Het jaarverslag dient daarom ook inzicht te geven met welke andere fracties je het resultaat hebt bereikt (samenwerking) en welke thema's die niet in het verkiezingsprogramma stonden toch zijn opgepakt (pro actief). Daarnaast biedt het informatie over welke thema's nog opgepakt moeten worden (midtermreview en evaluatie). Kortom, je realiseert transparantie richting achterban en houdt focus op je eigen werk.

5. EVALUATIE

5.1 Algemeen

Hoe functioneert de fractie eigenlijk? Besteden we genoeg tijd aan onze hoofdverantwoordelijkheden of komen we aan belangrijke taken niet toe omdat we druk zijn met vergaderen, stukken lezen en nog eens vergaderen? Komen we toe aan het ontwikkelen van een eigen visie? Het is goed om regelmatig stil te staan bij deze en andere vragen! Met andere woorden: komt het functioneren van een gemeenteraadslid (individueel) en de gemeenteraadsfractie (collectief) tot zijn recht?

5.2 Betrokkenheid van het bestuur

Vraagpunt bij de fractie-evaluatie is de rol van het bestuur van de lokale politieke afdeling. Het is goed om daarover met elkaar in gesprek te gaan. Het bestuur kijkt mogelijk vanuit een andere verantwoordelijkheid naar het functione-

ren van een fractie dan de raadsleden zelf. Daarom kan een splitsing worden aangebracht: het bestuur spreekt jaarlijks de individuele fractieleden en aan de hand van bijvoorbeeld het jaarverslag bespreekt zij de positie en inzet van de fractie als collectief.

5.3 Evalueren: wanneer en manier waarop

Een evaluatie kan op diverse manieren aangepakt worden. Professioneel gezien geniet een externe deskundige de voorkeur. Het is zijn professe gesprekken te begeleiden. Een aandachtspunt in dit verband is de (on)bekendheid met de lokale politieke situatie. Het is echter wel een gegeven dat op fractiebudgetten is bezuinigd zodat de kosten dan voor eigen rekening komen. Een andere mogelijkheid is dat een ervaren oud-fractielid wordt gevraagd het proces te begeleiden. Deze persoon heeft kennis van de lokale en politieke situatie. Als Waddinxveense fractie stellen wij jaarlijks een (ander) voorbereidingsgroepje van twee of drie fractieleden samen.

De wijze waarop een fractie een evaluatiegesprek voert kan van jaar tot jaar verschillen. Dit kan bijvoorbeeld via een onderzoekstool³ op internet maar ook eenvoudig via zelf voorbereide stellingen nadenken over het interne en externe functioneren. Om de leerpunten vast te houden is het zinvol om een evaluatieverslag op te stellen.

5.4 Doel van een evaluatie

Het is verstandig om van te voren het doel van de evaluatie te formuleren. Dit heeft als voordeel dat iedereen met dezelfde verwachting de evaluatie voorbereid en deelneemt aan het gesprek. Vier voorbeelden van evaluatiedoelen zijn:

1. Inzicht krijgen in de bijdrage van de fractie aan beleidsdoelstellingen (algemeen) en de realisatie van de speerpunten uit het verkiezingsprogramma;
2. Inzicht krijgen in het profiel van de fractie als geheel. Hierbij kan de kaderstellende, controlerende- en volksvertegenwoordigende verantwoordelijkheid van de gemeenteraad betrokken worden;
3. Inzicht krijgen in het profiel van de individuele fractieleden, fractievertegenwoordigers en de wethouder. Denk in dit verband ook aan de zichtbaarheid en benaderbaarheid van de fractie(leden);
4. Verbeterpunten voor de fractie en individuele personen definiëren. Hierbij kan ook de relatie en het functioneren van de andere raadsfracties betrokken worden.

6. SLOT

Ten slotte is een goed functionerende politieke fractie en lokale afdeling of kiesvereniging geen doel op zichzelf. Dan gaat de politiek om haar eigen as draaien. Dat geeft geen vruchtbaarheid, vreugde of vrede. Het gaat om dienstbaarheid aan de samenleving en aan het openbaar bestuur.

¹ Dit artikel is een samenvatting van 'Politieke BIG-8: kwaliteit, focus en verantwoording'. Het volledige artikel kan worden opgevraagd bij de auteur: petervandenberg@kiespcw.nl

² Voor een Jaarverslag van de PCW-fractie zie bijvoorbeeld: <http://www.kiespcw.nl/bibliotheek>

³ Bijvoorbeeld: <http://www.onderzoektool.nl> of <http://www.enquetemaken.be/>

Code Oranje. De een zegt dat het een storm in een glas water is in bestuurlijk Nederland. De ander denkt dat het een blijvertje wordt. Gaat 'Code Oranje' het vertrouwen van de burgers in de politiek herstellen? Of wordt politiek en bestuur nog meer een zaak van een kleine club hobbyisten? En kan een participatiedemocratie de functie van de volksvertegenwoordiging nog verder uithollen? In deze kwartaalstelling kruisen Gert-Jan Kats en Johan van den Brink de degens.

Samenstelling: Ir. Hans Maljaars, redactielid

Code Oranje voor de gemeentelijke democratie?

In oktober 2016 hees burgemeester Blase (Vlaardingén) en een grote groep burgemeesters, wethouders, raadsleden en wetenschappers de stormvlag: 'Code Oranje' voor de democratie. Burgers hebben weinig vertrouwen meer in de politiek. Gemeenteraden en colleges zouden niet weten wat er onder de bevolking leeft, laat staan dat er goede oplossingen komen. Beloften worden niet waargemaakt. De initiatiefne-

mers van 'Code Oranje' pleiten voor experimenten met nieuwe vormen van democratie: lotingen in plaats van verkiezingen, en ruimte voor raadsleden om hun zetel tijdelijk af te staan aan een deskundige burger. Is het hoog tijd voor Code Oranje? Burgemeester Kats vindt het tijd om een beweging te maken. Raadslid Van den Brink ziet er niets in: 'Politiek moet weer worden wat het moet zijn, en zich niet laten instrumentaliseren'.

Gert-Jan Kats, burgemeester van gemeente Zuidplas

Sluit de politieke en bestuurlijke werkelijkheid van de overheden nog aan bij de leefwereld in onze samenleving anno 2017? Dat is de kernvraag waar het om draait bij Code Oranje.

Nee, zeker niet, zeggen initiatiefnemers van Code Oranje onder leiding van voormalig burgemeester Bert Blase. Zij pleiten voor experimenteeruimte voor de lokale overheid, voor een andere aanpak bij het formeren van een regering (geen coalitie-, maar een burgerakkoord) en verbindt alle initiatieven die er zijn om politiek en samenleving weer tot elkaar te brengen.

TWEE CONSTATERINGEN:

- Er is een gapend gat tussen wat zich in de raadzaal afspeelt en hoe men dat buiten beleeft. Ik zie zelf, en hoor vaak collega's verzuchten, dat er blijkbaar meerdere werelden zijn.
- Het is verstandig om bruggen te slaan, kritisch te kijken naar eigen handelen en gebruik te maken van kennis en kunde uit de samenleving bij het besturen van de gemeente.

TWEE COMPLIMENTEN:

- Het is tijd om beweging in gang te zetten. In mijn waarneming als burgemeester in de afgelopen 12 jaar zie ik dat er veel over het thema wordt gesproken, maar dat de gemeenteraad zelf uiteindelijk geen stappen zet. Bang voor het vreemde en zorgen om invloed te verliezen. Code Oranje vraagt hiervoor luid en duidelijk aandacht over de hoofden van angstige politici heen.
- Op straat spreek ik regelmatig inwoners en ondernemers die graag bereid zijn, kortstondig, kennis en kunde ten bate van de samenleving in te zetten. Code Oranje maakt die groep zichtbaar.

TWEE AANDACHTSPUNTEN:

- Ondanks afnemende belangstelling voor politieke partijen is er nog wel degelijk sprake van ideologie en levensovertuiging die een rol spelen bij het inrichten van de samenleving. Dit moet een belangrijke plek in de politieke besluitvorming blijven houden. Wellicht moet Code Oranje minder instrumenteel en meer praktisch denken.
- Het gapende gat zit niet alleen tussen de politiek en de 'mondige, hoogopgeleide' inwoner maar zeker ook tussen de politiek en de grote, zwijgende massa. Hoe geeft Code Oranje die groep in de nieuwe democratie een plek?

Dr. ir. Johan van den Brink, SGP-raadslid in Geldermalsen

De beschaving in Nederland staat op het punt te imploderen. Niet omdat we op zondag winkelen, of omdat er meer dan 30.000 kinderen per jaar in de moederschoot worden vernietigd. Nee, de stormvlag wordt gehesen omdat onze democratie niet meer functioneert en het volk boos en ontevreden is. Het is Code Oranje!

Door de Kroon benoemde bestuurders bezweren ons dat de tegenstellingen groter worden en het moeilijker wordt oplossingen te vinden. En dat komt allemaal omdat de gemeenteraad niet meer functioneert. De politiek moet meer gaan over wat burgers bezighoudt. Maar wel graag zonder dat het populisme voet aan de grond krijgt. Het algemeen belang wordt immers het best gediend als we in een gedepolitiseerde context de consensus van de belerende progressiviteit vereren. Burgerparticipatie is de oplossing om de tegenstellingen te overbruggen.

U begrijpt, ik heb de voorstellen van deze club met grote scepsis ontvangen. Zeker is er een probleem met vertrouwen en draagvlak in Nederland. Dat heeft alles te maken met communiceren, gegroeide verwachtingen,

en een sterk op operationele taken gerichte 'overheid' (lees: ambtelijke organisatie). Er is een taal-, cultuur-, en interesse-kloof tussen burgers en bestuur. Dat los je niet op met geregisseerde participatie rond door het bestuur gekozen 'single issues', maar door gedurfde decentralisatie en het cultiveren van burgerschap. Bijvoorbeeld bij kunst, inrichting en onderhoud van groen, sportclubs, buurthuizen, bibliotheken moeten we zelforganiserende verbanden ruimte geven en als overheid terugtreden. Dus ook niet langer, of tenminste minder, subsidiëren.

Politiek moet weer worden wat het moet zijn, en zich niet laten 'instrumentaliseren'. Articuleer de verschillen die je hoort en ziet in de samenleving. Durf te benoemen wat je vindt en waar je voor staat. Burgers moeten zien en horen dat hun meningen worden verwoord, besproken, afgewogen, en dat die eerlijk en transparant tot een besluit leiden. Daarmee zijn de conflicten niet weg, maar verwerft de gemeenteraad wel weer autoriteit.

Er is sprake van een opvallende discrepantie tussen het beleid van de SGP en de visie van haar achterban als het gaat om de aandacht die besteed wordt aan de evolutietheorie. Uit een onderzoek van het *Nederlands Dagblad* van 2009 bleek dat het idee dat de wereld in zes dagen geschapen is, de consensus te zijn binnen de reformatorische kerken, zoals de Gereformeerde Gemeenten (100%) en de Hersteld Hervormde Kerk (92%).

Door Nico Steen, pseudoniem¹

Geen creationisme in schoolboeken

Aangezien de consensus binnen de wetenschappelijke wereld is dat het heelal en de aarde enkele miljarden jaren oud zijn en dat de diversiteit van het leven het resultaat is van evolutie, is het opmerkelijk dat de SGP geen uitspraak doet of zij, wanneer de mogelijkheid zich voordoet, de scheppingsleer in het onderwijs wil voeren. Zeker omdat (een geleding van) de SGP twee keer heeft aangegeven in een zesdaagse schepping te geloven, te weten de SGP-fractie in de

gemeenteraad van Putten en doordat drs. Belder, lid van het Europees Parlement namens de SGP, de Open Brief van het creationistische Logos Instituut heeft ondertekend. In het meest recente verkiezingsprogramma van de SGP wordt bovendien enkele keren gesproken van de Schepper. In dit artikel wil ik duidelijk maken waarom de SGP, ondanks de visie van haar achterban, beter niet kan streven naar het invoeren van de scheppingsleer in het onderwijs.

Het jonge-aarde-creationisme wordt door vele SGP-stemmers aangehangen. Toch denk ik niet dat de SGP moet bepleiten dat het creationisme op scholen geleerd moet worden.

ONDERWIJS UIT HET BOEK GENESIS

In de eerste hoofdstukken van Genesis is te lezen hoe God de hemel en aarde maakte. Ook staat er beschreven hoe een zondvloed de hele aarde bedekte en alles doodde; op een ark na, waarmee God Noach en zijn gezin en vele dieren in het leven hield. Wanneer dit gedeelte van de Bijbel letterlijk gelezen wordt, heeft het implicaties op de fysische geschiedenis van de aarde. Als verschillende diersoorten apart geschapen zijn, zoals Genesis 1 vermeldt, dan kan de evolutietheorie niet geheel juist zijn. Ook sporen van de zondvloed moeten dan terug te zien zijn in de geologie. Christenen die Genesis letterlijk lezen en deze implicaties maken, worden (jonge aarde)-creationisten genoemd. Aan de hand van de geslachtsregisters in Genesis berekenen zij namelijk dat de aarde slechts enkele duizenden jaren oud is. Het jonge-aarde-creationisme wordt door vele SGP-stemmers aangehangen. Toch denk ik niet dat de SGP moet bepleiten dat het creationisme op scholen geleerd moet worden. Ik noem hiervoor twee argumenten.

EVOLUTIE: EEN GEDEGEN THEORIE

Mijn eerste argument is dat het niet te ontkennen valt dat de evolutietheorie een goede, gedegen en wetenschappelijke theorie is waar vele argumenten voor te vinden zijn. Dit wordt be-

aaamd door de Amerikaanse jonge-aarde-creationist dr. Todd Wood:

‘De evolutie is geen theorie in crisis. Zij balanceert niet op de rand van de afgrond. Zij heeft evenmin gefaald als een wetenschappelijke verklaring. Er is bewijs voor evolutie, het stapelt zich op. Het gaat dus niet alleen om speculatie of een geloofskeuze, een aanname of een religie. Het is een productief kader voor veel biologisch onderzoek en het heeft een geweldige verkla- rende kracht. Er is geen sprake van een samen- zwering om de waarheid over de mislukking van de evolutie te verbergen. Er is niet het minst sprake van een mislukking van de evolutie als wetenschappelijke theorie. Het werkt, en het werkt goed’²

Ook wordt het bevestigd door de Nederlandse jonge-aarde-creationist Jan van Meerten. Hij is woordvoerder van het Logos Instituut en staat bekend als organisator van conferenties en andere bijeenkomsten waarin de scheppingsleer centraal staat. Onlangs schreef hij in het *Reformatorisch Dagblad*: ‘Denk niet te gemakkelijk over deze theorie alsof het allemaal onzin zou zijn. Er bestaan wel degelijk goede argumenten voor.’

Uiteraard zijn er ook jonge-aarde-creationisten die menen dat de evolutietheorie op sterven na dood is, een theorie in crisis of zelfs niet meer voorstelt dan puur geloof. Dat standpunt is ech-

‘Denk niet te gemakkelijk over deze theorie alsof het allemaal onzin zou zijn. Er bestaan wel degelijk goede argumenten voor.’

'Creationisten hebben geen eigen model, ze hebben geen coherente chronologie, ze hebben geen eigen tijdlijn waar de belangrijkste geologische evenementen in te passen zijn.' Slecht uitgewerkte theorieën moet je voorlopig nog niet onderwijzen.

ter onrealistisch en getuigt van onvoldoende academische scholing.

SCHEPPINGSLEER: (NOG) GEEN THEORIE

Mijn tweede argument is het feit dat de scheppingsleer als wetenschappelijke theorie te slecht uitgewerkt is. Op dit moment bestaat het grotendeels uit kritiek op de evolutietheorie. Maar een bruikbaar alternatief wordt niet in plaats ervan gepresenteerd. Gelukkig is dat aan het veranderen met de ontwikkeling van de catastrofale plaattektoniek-theorie voor de zondvloed, ontwikkeld door de gerenommeerde geofysicus dr. John Baumgardner. Verder denk ik aan de opkomst van de baraminologie, de studie die geschapen soorten probeert te onderscheiden. Echter, er is nog geen sprake van een allesomvattende theorie. Het dikste boek dat ooit over zondvloedgeologie is geschreven, *Earth's Catastrophic Past* (2010) van dr. Andrew Snelling, benoemt in 1100 pagina's alle deelonderwerpen van de geologie slechts kort en onvolledig. (Overigens handelen de eerste paar honderd bladzijden van dit boek over de hermeneutiek van Genesis.) Wat dat betreft, heeft de christelij-

ke geoloog drs. Leon van den Berg wel een punt als hij schrijft: 'Creationisten hebben geen eigen model, ze hebben geen coherente chronologie, ze hebben geen eigen tijdlijn waar de belangrijkste geologische evenementen in te passen zijn.' Slecht uitgewerkte theorieën moet je voorlopig nog niet onderwijzen. Zij kunnen nog drastisch wijzigen of fout blijken te zijn, dat weet je in zo'n beginstadium nog niet. Het is voorlopig nog even afwachten met het scheppingsmodel.

Vanwege deze twee argumenten is mijn advies aan de SGP om er niet naar te streven het creationisme in de schoolboeken te krijgen, of welke vorm van de scheppingsleer in het onderwijs dan ook. Dit ondanks de visie van haar achterban, wat een visie betreft die toch vooral theologisch is onderbouwd.

REACTIE

De redactie heeft de voorgaande inzending voorgelegd aan dr. Roelof Bisschop. Namens de SGP-fractie in de Tweede Kamer geeft hij de volgende reactie.

BIJBEL EN WETENSCHAP

De Bijbelse scheppingsleer presenteert zich niet als wetenschappelijke theorie. Niet voor niets zegt de Hebreeënbrief dat wij door het geloof verstaan dat de wereld door het Woord Gods is toebereid. Het geloof werkt niet volgens de wetten van een wetenschappelijke theorie. De Bijbel roept ons op geen prooi te worden van de eerste beginselen van deze wereld. Die waarschuwing moet zowel betekenen dat we kritisch omgaan met wetenschappelijke theorieën als dat we de verleiding weerstaan om de Bijbel tot wetenschappelijke theorie te maken. Het weerstaan van verleidingen vraagt om alertheid en kennis.

KENNIS VAN SCHEPPING EN EVOLUTIE

Deze achtergrond leidt ertoe dat een tweetal elementen centraal staat in het standpunt van de SGP-fractie. Allereerst vindt de SGP het belangrijk dat alle leerlingen in Nederland kennis hebben van het Bijbelse scheppingsverhaal. De kerndoelen voor het onderwijs verwachten van scholen dat zij leerlingen kennis laten maken met geestelijke stromingen binnen de samenleving. Gezien de christelijke geschiedenis van Nederland is het niet meer dan vanzelfsprekend dat leerlingen kennis krijgen van de Bijbelse scheppingsleer. Omgekeerd ligt het ook voor de hand dat alle leerlingen weten wat de huidige stand van de wetenschappelijke theorie is. De evolutietheorie is nu eenmaal het heersende model. Juist om een goede reactie te kunnen formuleren, dienen leerlingen daarvan gedegen kennis te hebben. Daarbij mag wel verwacht worden dat scholen ook duidelijk maken wat het karakter van wetenschappelijke modellen is en op welke aannames de evolutietheorie berust.

Allereerst vindt de SGP het belangrijk dat alle leerlingen in Nederland kennis hebben van het Bijbelse scheppingsverhaal. Omgekeerd ligt het ook voor de hand dat alle leerlingen weten wat de huidige stand van de wetenschappelijke theorie is. De evolutietheorie is nu eenmaal het heersende model.

In de wetenschapsfilosofie is de mogelijkheid van een paradigmaverandering een belangrijk onderwerp. Het zou niet bijster wetenschappelijk zijn als de evolutietheorie de status van on-aantastbaarheid wordt aangemeten.

¹ Naam van de inzender is bij de redactie bekend.

² Vertaling van het citaat: 'Evolution is not a theory in crisis. It is not teetering on the verge of collapse. It has not failed as a scientific explanation. There is evidence for evolution, gobs and gobs of it. It is not just speculation or a faith choice or an assumption or a religion. It is a productive framework for lots of biological research, and it has amazing explanatory power. There is no conspiracy to hide the truth about the failure of evolution. There has really been no failure of evolution as a scientific theory. It works, and it works well.'

Reformatie vandaag

500 jaar Hervorming in de context van het debat met Rome en nieuwe vormen van doperse radicaliteit

Klaas van der Zwaag

De herdenking van 500 jaar Reformatie in 2017 is een gebeurtenis die wereldwijd de aandacht trekt. Deze studie belicht de Reformatie in het kader van een tweevoudige strijd: enerzijds tegen de Rooms-Katholieke Kerk en anderzijds tegen vrije anabaptistische (doopsgezinde) en spiritualistische stromingen. In 2025 wordt 500 jaar doperdom internationaal herdacht, dit naar aanleiding van de eerste doperse gemeente in Zwitserland in 1525.

Deze studie volgt dit tweevoudige debat door de eeuwen heen tot op de huidige tijd. De schrijver stelt ten slotte de vraag hoe de Reformatie in deze tijd gestalte zou kunnen krijgen, in een nieuwe context van enerzijds een veranderde Rooms-Katholieke Kerk en anderzijds nieuwe 'doperse' en charismatische vormen van kerk-zijn. De schrijver is van mening dat de Reformatie van de zestiende eeuw nog steeds een rijke inspiratiebron is voor de huidige kerk en theologie.

Verschijnt 7 april 2017

ca. **69,95**
Twee delen, 1350 blz.

Reserveer nu via www.labarum.nl

labarum
ACADEMIC

...weet van wetenschap

Eerlijk, recht door zee, direct, niets te verbergen. Dat zijn typeringen waarin buitenlanders over ons, Nederlanders, spreken. Volgens de een zijn dat kwaliteiten, volgens de ander verwordt het snel tot botheid. Maar van zalven en om de hete brij heen draaien hebben we een gezamenlijke afkeer. Toch kan het zo zijn dat in dit kikkerlandje de laatste tijd de verwijten van discriminatie en belediging over en weer vliegen. Dan dalen bepaalde onderwerpen in de schimmigheid van politieke correctheid neer. Een daarvan is godsdienst.

Mr. Corry-Anne van der Tang-Everse, wetenschappelijk medewerker WI-SGP

Moed tot confrontatie

Over religiestress en intolerantie

Seculiere bokito's en christelijke calimero's; de strijd om het grote gelijk,

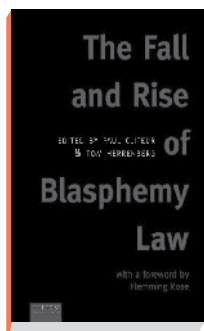
Cors Visser,

uitgave van ForumC, uitgeverij Buijten & Schipperheijn 2015, 88 blz., € 11,50

Calimero is een zwart kippenkuikentje uit een tekenfilmserie uit de jaren '80. Hij is hulpvaardig en aardig voor iedereen, maar als hem iets niet zint, piept hij verongelijkt. Sindsdien kan je lijden aan een calimero-complex, wanneer je het gevoel hebt niet serieus te worden genomen wegens je geringe omvang. Daartegenover staat Bokito, een gorilla in Diergaarde Blijdorp, die losbrak en een bezoeker aanviel. Zijn naam staat voor dominante beheersingsdrang zonder rekening te houden met de belangen

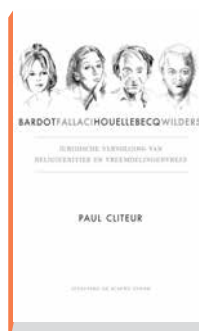
van een minderheid. Het beeld van calimero en bokito gebruikt Visser om de verhouding tussen de huidige seculiere minderheid en de orthodox-christelijke minderheid te beschrijven. De seculiere morele meerderheid weet wat goed is voor de minderheid en zal dat ook even voor hen regelen. Dat botst op fel verzet, bijvoorbeeld rond de afschaffing van het ambtsgebed, de Zondagswet, onverdoofde rituele slacht en de gewetensbezwaarde trouwambtenaar. De manier waarop dat verzet plaatsvindt, stelt Visser onder kritiek. Verwijten over en weer dat vrijheden worden ingeperkt en van 'intolerantie', 'christenpesten', onverdraagzaamheid' en 'gelijkheidsdwang' zijn volgens hem weinig constructief. Ook sommige SGP-politici krijgen ervan langs, net als hun collega's van D66 of de VVD. Een klagerig piepen dat vrijheden aan de eigen groep worden ontnomen versus een unitaristisch afgedwongen seculiere moraal helpt een gefragmenteerde samenleving niet verder. Visser heeft voor calimero's en bokito's een advies: ga in relatietherapie. Meer

feitenkennis en mensenkennis moet volgens Visser een beter democratisch gesprek opleveren. Dat voert hij vervolgens wel erg ver door met de aanbeveling dat christenen de eersten zouden moeten zijn om de 'restanten' van het christelijke verleden zoals een wetsaanhef 'bij de gratie Gods' op te ruimen. Zijn motivatie daarvoor is dat "een staat niet christelijk is en overheden niet kunnen geloven". Dit duidt op een soort schaamte, die ik vaker signaleer bij christenen, voor het feit dat het christelijke geloof in vroeger eeuwen meer vanzelfsprekend onderdeel was van het publieke domein. Alsof christenen van vandaag zich moeten verantwoorden voor keuzes van christenen toen. Het is jammer dat Visser komt tot een principiële vorm van tolerantie, met pluralisme als uitgangspunt voor de democratie, terwijl zijn pleidooi voor tolerantie als sociale houding in bepaalde gevallen hout snijdt. Het koffiedrinken van Kees van der Staaij met critici Claudia de Breij of rabbijn Lody van de Kamp zijn daar constructieve voorbeelden van.

The Fall and Rise of Blasphemy Law,
Paul Cliteur & Tom Herrebek (red.),

Leiden University Press 2016,
224 blz., € 39,50

Bardot, Fallaci, Houellebecq en Wilders. gerechtelijke vervolging van religiekritiek en vreemdelingenvrees,
Paul Cliteur,

De Blauwe Tijger 2016,
250 blz., € 22,00

Een prominent persoon die het uitgangspunt kiest dat religie alleen invloed mag hebben op het privéleven van gelovigen, is de Leidse rechtsfilosoof Paul Cliteur. Zijn opvatting van het beginsel van scheiding van kerk en staat is te type-

ren als laïcistisch: kerk en staat moeten niet alleen organisatorisch gescheiden zijn, maar het publieke domein moet gevrijwaard worden van de invloed van religieuze uitingen. Op juridisch terrein zijn de ontwikkelingen van de strafbaar-

stelling van godslastering en belediging van gelovigen relevant. Daarover schreef hij alleen of samen met anderen in 2016 twee boeken.

In het eerste boek stellen Cliteur en Herrenberg het strafrechtelijke verbod op godslastering in het licht van de ontwikkelingen van terrorisme en extremisme in naam van de islam. De moorden op Theo van Gogh en de redactie van Charlie Hebdo werden gemotiveerd door het idee dat zij met hun uitlatingen Allah beledigden. Zouden de moorden voorkomen kunnen zijn wanneer de uitlatingen strafbaar zouden zijn? Daarop is natuurlijk geen antwoord te geven en dat vinden Cliteur c.s. ook geen probleem. Want elke strafbaarstelling van een mening tast de burgerlijke vrijheden aan. De ontstaansgeschiedenis van het verbod op godslastering en de parlementaire discussie over de afschaffing van het verbod op godslastering worden in het boek helder uiteengezet. Vervolgens worden enkele voorbeelden van rechtszaken tegen islamkritische boeken en films en de internationale context van de clash tussen mensenrechten en islamitische landen besproken. Het lastige van het debat rond godslastering is dat de islamitische interpretatie ervan de boventoon voert. De christelijke context en waarde wordt zo in de marge geduwd. Christenen komen dan aan de zijlijn te staan en mogen toekijken hoe het wantrouwen van de is-

lam zich verbreedt naar wantrouwen in elke godsdienst.

In het tweede boek zet Cliteur het proces Wilders in het historisch perspectief van andere rechtszaken over islamkritiek. Over het doel van het boek windt Cliteur geen doekjes: duidelijk maken dat het proces Wilders een principiële zaak is. Meninge vormen namelijk de kern van de politiek en moeten in alle vrijheid kunnen worden geuit. Ook als dat tot felle religieukritiek of belediging van gelovigen leidt. De waarde van meningen blijkt ook uit zijn opvatting van democratie: politiek is een ideeënstrijd, een gemeenschappelijk zoekproces naar de waarheid, in lijn met filosofen Russell, Habermas en Popper. Cliteur maakt een terecht punt over de politieke correctheid die optreedt zodra de religieuze kant van een zaak wordt besproken. Een eerlijke politieke bespreking van de oorzaken van terrorisme en moeizame integratie is nodig. Verwijten van xenofobie en islamofobie zijn niet altijd op hun plaats. Het boek blinkt echter niet uit in structuur en redactionele stiptheid. Ook denkt Cliteur het verschil tussen de islam en het christendom in een enkele pagina te kunnen behandelen. Terwijl daar juist de crux zit: de confrontatie met de Vredevorst doet alle angst voor overheersing door de islam verdwijnen als sneeuw voor de zon.

Is het de schuld van de ENE? In gesprek met Paul Cliteur en anderen over monotheïsme en geweld,
Sam Janse,

Boekscout 2016,
224 blz., € 20,99

Een van de redenen waarom politici het lastig vinden om over godsdienst te spreken, is het verband dat vaak wordt gelegd met geweld. De hiervoor behandelde rechtsfilosoof Cliteur stelde in zijn boek *Het monotheïstisch dilemma* uit 2010 zelfs onomwonden dat elke monotheïstische godsdienst inherent gewelddadig is. De nieuw-testamenticus Sam Janse probeert die stelling in dit boek te weerleggen. De oplossing

voor het hele probleem is volgens Janse uiteindelijk heel simpel: de Bijbel moet historisch gelezen worden. De opdrachten om Bijbelteksten opvatten als geloofswaarheden, daarvan zegt Janse: 'Zo doen we het niet meer'. De Bijbel wordt in navolging van Berkhof niet als de gezaghebbende openbaring van God gezien, maar als een menselijke reactie daarop. De geweldsteksten en Goddelijke opdrachten om bepaalde volken uit te roeien hebben zodoende niets met de Heere God zelf van doen. Het is wat mensen ervan maken. De (mede) hierdoor geïnspireerde kruistochten en Jodenvervolging uit het verleden van het christendom zijn slechts zwarte bladzijden. Met het vestigen van de aandacht op de witte bladzijden, op het be-

schavingsoffensief, op de strijd tegen slavernij, op het Bijbels humanisme, hoopt Janse de aandacht af te leiden van de zwarte bladzijden. Het is jammer dat dit boek geen weerwoord vanuit de Bijbel zelf biedt en het reliëf en de verhouding tussen het Oude en Nieuwe Testament niet behandelt. Rekenschap geven van de historische en sociologische context is uiteraard belangrijk, maar er moet ook nagedacht worden over de betekenis voor vandaag. Wel biedt het boek een toegankelijk en mooi inzicht in historische ontwikkelingen en interpretaties rondom Bijbelse geschiedenissen waarvan weinigen weten dat die in de Bijbel staan. Het vergt moed om deze kant van de Bijbel onder ogen te zien.

De Reformatie heeft geleid tot bevrijding van middeleeuwse kerkstructuren, maar de vrijheid pakte niet goed uit voor alle mensen, zoals arbeiders, boeren en vrouwen, zo klinkt het verwijt van moderne critici. Luthers rol in de Boerenoorlog wordt hem nog steeds kwalijk genomen. Luther heeft zijn niet-moderne kanten, zoals ten aanzien van zijn houding tegenover de Joden en de moslims. 'Het is een genoeg Luther te lezen. Hem te volgen, minder.'

Dr. K. van der Zwaag, redactievoorzitter

'Luther heeft ook zijn niet-moderne kanten'

Reformation – verdrängt, verhindert, verweigert. Erneuerung und Befreiung in den frühen Jahren des 16. Jahrhunderts,
Sigrid Lampe-Densky

LIT Verlag, Münster, 2016;
308 blz.; € 19,90.

Het is een bekend verwijt richting Luther: Hij zou de vrijheid die hij zelf aanvankelijk proclameerde, later weer herroepen hebben en een 'vorstenknecht' geworden zijn. Dat was ook de kritiek van de dopers-radicalen Thomas Müntzer op Luthers rechtvaardigingsleer. Deze betekende volgens hem alleen voor de heersende klasse genade, maar voor de bezitslozen veroordelen de wet en straf. Luther ging volgens Duitse predikante Sigrid Lampe-Densky zich steeds meer op recht en orde baseren, zo stelt zij in haar

boek *Reformation – verdrängt, verhindert, verweigert. Erneuerung und Befreiung in den frühen Jahren des 16. Jahrhunderts*. Hij werd tot 'ordetheoloog' die zich beriep op de vorsten.

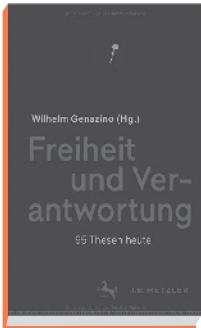
Het revolutionaire karakter van Luthers idee van het priesterschap van alle gelovigen bleek uit de opstand van de boeren tegen het feodale gezag, tegen de erbarmelijke situatie van onderdrukking, onrecht en armoede. Lampe betoogt dat de boeren werkelijk ervan overtuigd waren dat het Evangelie ook oplossing van sociale problemen impliceerde. In hun pamflet *Twaalf artikelen* eisten zij afschaffing van het lijfeigenschap en de vrije keuze van predikanten. Omdat God alle mensen gelijk geschapen heeft, is de vrijheid al als natuurrecht in de scheppingsorde verankerd. De *Twaalf artikelen* behoorden naast de geschriften van Luther tot de meest gedrukte teksten in de Reformatietijd, aldus Lampe. De boeren wezen volgens Lampe het niet af om de overheid te gehoorzamen, maar zij lieten zich 'gewoon' door het *sola scriptura* leiden. De boeren hadden Luther niet verkeerd, maar anders begrepen, aldus Lampe. Voor de boeren betekende vrijheid ook economische bevrijding.

Lampe is erg kritisch over Luther. Dat geldt ook zijn positie ten opzichte van de Joden. Terwijl de vrijheid van de Reformatie bij de boeren werd gehinderd, werd deze aan de Joden geheel geweigerd. Luther eindigde volgens Lampe zijn leven in angst en haat tegen de Joden, bang omdat volgens hem christenen door een vriendelijke omgang met Joden hun heil konden verliezen. Dat was, aldus Lampe, het treurige einde van een invloedrijk theoloog die zich in het einde der tijden waande en meende dat het godsgericht

vlak voor de deur stond. Lampe hoopt dat het reformatiejubileum geen 'Luther-festival' of 'Christus-feest' wordt, maar dat christenen samen met aanhangers van andere religies iets van het gezamenlijke messiaanse verlangen naar het Rijk van God mogen vormgeven.

Lampe kritiseert Luthers uitsluiting van de vrouw in de samenleving en de kerk en verwijt hem het negeren van de maatschappelijke implicaties van de rechtvaardiging. Dat de zonde zich ook in maatschappelijke structuren zich kon nestelen, zag hij niet. Luther heeft een begrip van de rechtvaardiging dat losgemaakt is van de werkelijkheid waarin de mensen leven. In de lutherse traditie werd 'rechtvaardiging' meestal als onhistorische verzoening met God beschouwd. Luther vat rechtvaardiging individueel en abstract op alsof de menselijke geschiedenis en de maatschappelijke werkelijkheid helemaal geen rol spelen.

De schrijfster gaat hier en daar te kort door de bocht, omdat bij Luther de vrijheid van het Evangelie terdege politiek en economisch gestalte heeft gekregen in het kader van de verzelfstandiging van het aardse leven. Helaas is zijn optreden in de Boerenoorlog en zijn houding ten opzichte van Joden niet geheel vrij te pleiten van eenzijdigheid. We zijn in onze tijd wat dat betreft alert geworden op populistische uitsluiting en stigmatisering van minderheden. Wat de Boerenoorlog aangaat: Luther vreesde voor wanorde en chaos wanneer de politieke eisen van het Evangelie te radicaal zouden uitgevoerd worden. Maar een vorstenknecht is Luther nooit geworden.

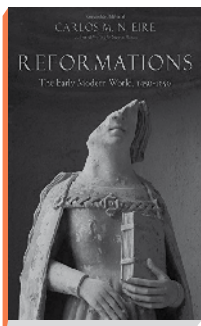
Freiheit und Verantwortung. 95 Thesen heute,
Wilhelm Genazino,

Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, 2016; 200 blz.; € 16,95.

Een wel heel eigentijdse verwoording van de 95 stellingen, vanuit het perspectief van vrijheid en verantwoordelijkheid. Een groot aantal prominente schrijvers, filosofen, economen en kunstenaars reageren op onderwerpen met betrekking tot staat en samenleving, migratie en mobiliteit, economie en arbeid, kunst en media en religie en geloof. Historisch gezien was de vrijheidsroep van de Reformatie de bevrijding uit de totalitaire controle van de kerk. Luthers stellingen waren een aanslag op de heerschappij van het geld over de mens, alsof het heil met geld te kopen is. Tegenwoordig roept een franciscaanse paus samen met de protestantse kerken op om terug te keren tot de wortels van de Reformatie

en op te komen voor de armen. In deze tijd hebben we bevrijding van de totalitaire structuren van Google en Facebook nodig. Vrijheid in het digitale tijdperk heeft zijn uitdagingen. We betalen met het verstrekken van onze persoonlijke gegevens een digitale aftaat, die ons een gemakkelijk leven voorspiegelt.

Luther heeft zijn niet-moderne kanten, zo ten aanzien van zijn houding tegenover de joden en de moslims. 'Het is een genoeg Luther te lezen. Hem te volgen, minder.' Luther heeft met zijn 95 stellingen scherpe aanklacht gedaan tegen de aanspraken van de superioriteit van de paus over het gehele leven. 500 jaar later moeten we er dankbaar voor zijn dat hij dat gedaan heeft en de stoot gegeven voor krachten die de moderniteit hebben mogelijk gemaakt. Steeds zijn er in de geschiedenis onheilige allianties geweest tussen het geestelijke en het wereldlijke, religie en politiek. De persoonlijke, directe betrekking tot God zonder middelaars is een uitdaging aan iedereen die de Reformatie heeft begrepen. We hebben een aantal highlights uit deze prikkelende bundel verzameld. De Reformatie heeft nog genoeg potentieel om mensen anno 2017 aan te spreken!

Reformations. The Early Modern World, 1450-1650,

Carlos M. N. Eire,

Yale University Press, New Haven and London, 2016; 893 blz.; £ 25.

De Reformatie is volgens de Amerikaanse historicus Carlos Eire niet alleen aan '1517' op te hangen. Er was sprake van een breed spectrum

van hervormingsbewegingen, katholiek, dopers én protestant. Luther gooide wel de lont in het kruitvat. Zijn revolutionaire effect had hij echter te danken aan het al bestaande klimaat dat schreeuwde om hervorming.

Carlos Eire's boek *Reformations* bestrijkt twee eeuwen, van 1450 tot 1650. Het begint bij 1450 toen paus Nicolaas V besloot om de oude Sint Pieters-basiliek van 1450 te vernietigen en te vervangen door een geheel nieuwe. In die tijd vond Johannes Gutenberg de drukpers uit, wat een groot effect had op de Reformatie. 'Geen

Kwaliteit sinds 1935

Alle stijlen in huis

Eersteklas service

Eigen montageteam

SINDS 1935
HUISMAN
keukens | sanitair | doe het zelf

Voltastraat 1 | Alblasserdam | 078-6932541 | info@huismanalblasserdam.nl | www.huismankeukens.nl

Gerechtigheid verhoogt een volk

Bijbels genormeerde politiek in een democratische rechtsstaat

Drs. J.A. Schippers (red.)

Gerechtigheid verhoogt een volk

Bijbels genormeerde politiek in
een democratische rechtsstaat

€ 17,95*

Deze studie is door het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP uitgevoerd op verzoek van het hoofdbestuur van de SGP en de Tweede Kamerfractie van de SGP. In dit boek gaan diverse auteurs in op fundamentele vragen over de inhoud en vormgeving van christelijke politiek in onze samenleving, waarin het christelijk geloof en de kerk volgens velen er niet of nauwelijks toe doen. In de visie van de SGP is versterking van de duurzaamheid en veerkracht van de democratische rechtsstaat noodzakelijk en gewenst. De Bijbelse gerechtigheid biedt daarvoor de benodigde inspiratie, oriëntatie en normering.

ISBN 978-94029-0004-0

Omvang 272 blz.

Prijs € 17,95 (*excl. verzendkosten)

Bestel dit boek via www.sgp.nl/webshop

Of telefonisch via 010 7200 785

drukkers, geen reformaties', zo formuleert Eire pregnant. Het jaar 1650 staat voor het einde van de Dertigjarige Oorlog.

Eire beschrijft eerst de periode die vooraf ging aan de Reformatie (humanisme, dissidente bewegingen, voorlopers van de katholieke hervorming, Savonarola, enz.) uitlopend op de verschillende reformaties van Luther, Zwingli, Calvijn en de radicale (doperse) reformatie. Daarna volgt de 'katholieke reformatie', het ontstaan van de jezuïeten en de missie in de Katholieke Kerk. Het vierde deel beschrijft de consequenties van de Reformatie, het tijdperk van de orthodoxie maar ook de opkomst van de 'redelijke twijfel', de voorboden van de komende Verlichting.

De term Reformatie met een hoofdletter werd volgens Carlos Eire tot de negentiende eeuw gebruikt om de typisch protestantse versie van de religieuze omwenteling in de zestiende eeuw aan te duiden. De Reformatie werd gezien als het resultaat van een titanische strijd tegen de valse kerk van Rome. Omgekeerd doodverfde de Katholieke Kerk de protestanten als ketters en rebellen en verwierp men de Reformatie als een pretentieuze term (men sprak van 'la religion pretendue réformée': een vermeende hervormde godsdienst). Echte hervormers bleven immers de Katholieke Kerk trouw. Katholieken gebruikten daarom de term hervorming met een kleine letter.

Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is men volgens Eire meer gaan denken in termen van twee verschillende en tegengestelde hervormingen, de ene was 'protestant', de ander 'katholiek' (wat vroeger aangeduid werd als de Contrareformatie). Weer later werd zelfs de term Reformatie afgeschaft en sprak men bij voorkeur van de 'vroegmoderne' periode. De

laatste decennia is het weer gebruikelijk om te spreken van verschillende reformaties (meervoud).

Dat laatste is ook de insteek van Eire. Volgens hem is er sprake van een veelheid van reformaties in de zestiende en zeventiende eeuw die ook nauw met elkaar verweven waren. Daarbij was religie de sleutel tot het gehele tijdperk, zonder daarbij religie te isoleren van andere aspecten van het leven. De verschillende hervormingen vormden ook meer een proces dan een gebeurtenis. Het is dan ook niet juist om de Reformatie enkel aan '1517' op te hangen. Reformatie is een beweging die al begon in de late Middeleeuwen, zo sluit Eire aan bij een algemeen aanvaarde opinie. Dat neemt niet weg dat Luther als het ware de lont in het kruitvat gooide. Daarbij voorondersteld dat het materiaal al aanwezig was – een algemeen klimaat van ontevredenheid en een schreeuw om hervormingen. Zonder dit alles had hij nooit zo'n immense kettingreactie kunnen oproepen.

Hoe dan ook, de opkomst van het protestantisme was voor de Katholieke Kerk een verrassing. Het leiderschap als geheel faalde volgens Eire om het wezen en de omvang van deze nieuwe 'ketterse' bedreiging te doorgronden en om snel en effectief te handelen. Katholieke apologeten, zoals Johannes Eck, Hieronymus Emser, Johannes Cochlaeus en Jacobus Latomus probeerden vooral de integriteit van de protestanten aan te tasten door te wijzen op hun nieuwigheid, inconsistentie en verscheidenheid. Katholieken wisten echter niet het gewone volk te bereiken met hun pamfletten en preken. Hun reactie kwam te laat, het was mosterd na de maaltijd.

Interessant is dat Eire voorstelt om in plaats van 'radicale reformatie' te spreken van 'alternatieve

ve' Reformatie of een alternatief protestantisme. Wat radicale protestanten samenbond was hun overtuiging dat persoonlijke vernieuwing alleen bereikt kon worden op een andere wijze dan die van de katholieken, de lutheranen en gereformeerden.

Eire sluit aan bij wat onder historici gangbaar is om te spreken van de Reformatie als een paradigma-wisseling, een verandering in wereldbeschouwing. Anderen gebruiken daarvoor de term revolutie (Thomas Kuhn). Eire houdt het op een serie van paradigma-wisselingen, die hij vervolgens uitwerkt aan de hand van de begrippen onttovering en desacralisering. Religie bleef nog wel betrokken op een bovennatuurlijke werkelijkheid, maar die realiteit werd zichtbaar op

deze aarde. Religie werd minder hiërarchisch en bovenwereldlijk opgevat en meer pragmatisch gericht op deze wereld. Zo maakte de Reformatie veel krachten vrij in deze wereld, in kerk en samenleving.

Eire schreef een omvattend naslagwerk dat een bron van veel informatie is en brede verbanden legt. De Reformatie is niet uit de lucht komen vallen, zo bewijst ook dit werk weer. Dat strijdt niet met het unieke optreden van Luther. Eerder kunnen we zeggen dat de Voorzienigheid zo'n monnik naar voren heeft gebracht om het wijdverbreide verlangen naar reformatie tot een definitieve doorbraak te brengen. En daarvan plukken we de vruchten tot op de dag van vandaag.

VAN STAVEREN
Begrafenisverzorging

Met aandacht, zorg en respect
Gouda en omstreken

(0172) 23 33 38

Wij verzorgen alleen begrafenissen
Vraag vrijblijvend het boekje "Mijn laatste wens" aan.
info@vanstaverenbegrafenisverzorging.nl

Blijvend populisme

Wetenschapper en Volkskrantredacteur Hans Wansink is niet de eerste de beste. Toch moest hij onlangs bekennen dat hij het in 2004 faliekant mis had gehad. In zijn proefschrift "De erfenis van Fortuyn" typeerde hij het populisme als een tijdelijke ontregeling van het politieke bedrijf. Zeker, de kracht en invloed van Fortuyn en zijn volgelingen was groot geweest. Maar redeneerde Wansink, het populisme maakt uiteindelijk zichzelf overbodig én vernietigt zichzelf. Doordat andere partijen de programmapunten waarmee Fortuyn scoorde, geleidelijk aan overnamen, zou de voedingsbodem voor zijn ideeën verdwijnen. Bovendien zou de beweging, zodra zij zelf zou moeten regeren, op het punt van daadkracht door de mand vallen. De kiezer zou zich van hen afwenden zodra hij zou zien dat ook deze politici compromissen moesten sluiten.

Hoewel intelligent bedacht, is de these niet waar gebleken. Vijftien jaar na de dood van Fortuyn leeft het populisme als nooit tevoren. Bij de PVV, die misschien wel de grootste partij gaat worden, bij de SP, bij de PvdD, en tegenwoordig zelfs bij de VVD. Het populisme heft zichzelf niet op, maar is in tal van westerse landen, de VS inclusief, opmerkelijk in opmars.

Wat is de oorzaak? Onder meer dit: anno 2017 leven we in een wereld vol onzekerheden en bedreigingen; en in deze wereld geeft het christelijk geloof aan steeds minder mensen houvast en sturing. Oplossingen zijn zomaar niet voorhanden.

Daarom lijkt één ding in elk geval verstandig: stel je als politieke partij maar in op het blijvende van dit verschijnsel. Neem enerzijds de zorgen van kiezers serieus die zich door de lokroep van populistische partijen laten bekoren. Maar bezwijk anderzijds zelf niet voor de verleiding je standpunten, bijvoorbeeld een kritische houding tegenover de islam, extra zwaar te gaan aanzetten om meer kiezers te trekken. Dat is een heilloze vorm van kortetermijndenken. Nog altijd duurt eerlijk het langst.

Addey de Jong,
Politiek redacteur bij het Reformatorisch Dagblad

Zicht

- Zicht, 43e jaargang (2017) nr. 1
- ISSN 0167-2150
- Het tijdschrift Zicht is een uitgave van de Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Zicht stelt zich ten doel de bevordering van een wetenschappelijk verantwoorde benning op actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, in het licht van de bijbelse grondslagen en reformatische levensbeschouwing. Het tijdschrift is opiniërend en thematisch van karakter.

Redactie

- H. Kik
- Ir. J. Maljaars
- B. Provoost MSc
- Drs. J.A. Schippers (secretaris en eindredacteur)
- Mw. mr. C.A. van der Tang-Everse
- Dr. K. van der Zwaag (voorzitter)

Adviesraad

- Ing. J.J. van Burg MSc
- Mw. E. Abbey-van Doorn MA
- Mw. R.A. Heijboer
- J.M. ten Hove MA
- Dr. ir. H. Kievit
- Drs. J.D. Veldman
- Drs. P.J. Verheij RA

Redactieadres

Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
E-mail: wi@sgp.nl
Internet: www.wi.sgp.nl

Bestuur Guido de Brès-Stichting

- Dr. R. Bisschop
- Dr. ir. J.S. van den Brink (secretaris)
- Dr. A. Goudriaan
- Mr. A. Klaassen (voorzitter)
- Ir. L. de Knecht
- Dr. J.J. Meeuse
- Mw. dr. M. Verduijn
- Prof. dr. ir. W. de Vries
- J.J. Zoeteman RA (penningmeester)

Bijdragen en auteursrechten

- Lezersbijdragen zijn van harte welkom. Graag vooraf auteursrichtlijnen en informatie over het redactiebeleid opvragen via het redactieadres.
- De auteursrechten voor de bijdragen in dit tijdschrift berusten bij de uitgeefster. Auteurs schrijven op persoonlijke titel.
- Aanbevolen citeerwijze: Zicht, 2017-1, p. 1

Recensies

- Boeken ter recensie zenden aan het bovengenoemde redactieadres.
- Ter recensie aangeboden boeken worden niet geretourneerd.

Abonnementenadministratie

- Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
t.a.v. Simone Paul-Cammeraat
Dinkel 7
3068 HB Rotterdam
telefoon 010-7200785
E-mail: wi@sgp.nl
- IBAN: NL04 RABO 0310 5325 82
t.a.v. Guido de Brès-Stichting
te Rotterdam

Abonnementen

- De prijs voor een jaarabonnement bedraagt € 21,50 (vier nummers); studenten/SGP-j leden € 12,50. De prijs van een los nummer is € 7,00 (excl. verzendkosten).
- Guido-donateurs zijn automatisch abonnee van Zicht. De minimumdonatie bedraagt € 50,00 per jaar; studenten/SGP-j-leden € 25,00. Naast het tijdschrift Zicht ontvangen donateurs alle overige publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Een abonnement kan elk kwartaal ingaan. Abonnementen en donateurschappen worden jaarlijks automatisch verlengd, tenzij voor 1 december een schriftelijk bericht van opzegging bij de administratie is ontvangen.

Advertenties

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar.
E-mail: wi@sgp.nl

Vormgeving en druk

Grafisch centrum De Toren BV
te Nijkerk

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

Van der Spek
Financiële Diensten

DUIDELIJK

Gratis Intake gesprek

**Gratis aankoop-
begeleiding**

**Scherpe rente bij
Nederlandse en
Duitse banken**

Herenweg 42 * Postbus 54 * 2750 AB * Moerkapelle
tel: 079-5931241
e-mail: info@spekadvies.nl * www.spekadvies.nl

“De meeste moed is volgens mij nodig, als je veel weerstand en weinig bijval krijgt, wanneer het opkomen voor recht en waarheid je niet populair maakt.”

Mr. C.G. van der Staaij

Lees het hele artikel op **pagina 25**

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP